

1. Cardiovasculair stelsel

- 1.1. Hypertensie
- 1.2. Angina pectoris
- 1.3. Hartfalen
- 1.4. Diuretica
- 1.5. Bèta-blokkers
- 1.6. Calciumantagonisten
- 1.7. Middelen inwerkend op het renine-angiotensinesysteem
- 1.8. Antiarritmica
- 1.9. Hypotensie
- 1.10. Arteriële vaatstoornissen
- 1.11. Veno- en capillarotropica
- 1.12. Hypolipemiërende middelen
- 1.13. Middelen bij pulmonale hypertensie
- 1.14. Diverse geneesmiddelen bij cardiovasculaire aandoeningen
- 1.15. Associaties voor cardiovasculaire preventie

1.1. Hypertensie

De medicamenteuze behandeling van hypertensie is vooral gebaseerd op de middelen met bewezen gunstig effect op het cardiovasculaire risico:

- diuretica (*zie 1.4.*)
- β -blokkers (*zie 1.5.*)
- calciumantagonisten (*zie 1.6.*)
- ACE-inhibitoren (angiotensineconversie-enzym-inhibitoren, *zie 1.7.1.*)
- sartanen (angiotensine-II-receptorantagonisten, *zie 1.7.2.*)
- combinatiepreparaten van deze middelen (*zie 1.1.4.*)

Er zijn geen studies die winst aantonen op harde eindpunten voor:

- α -blokkers (*zie 1.1.1.*)
- centraal werkende antihypertensiva (*zie 1.1.2.*)
- vasodilatoren (*zie 1.1.3.*)

Aangezien diuretica, β -blokkers, calciumantagonisten, ACE-inhibitoren en sartanen meerdere belangrijke indicaties hebben, worden ze in afzonderlijke hoofdstukken besproken.

Plaatsbepaling

- Hypertensieve crisis
 - Hypertensie is zelden een urgentie. Ook bij zeer hoge bloeddrukwaarden is onmiddellijke medicamenteuze tussenkomst slechts nodig bij progressieve beschadiging ter hoogte van hersenen, hart of nieren of in geval van (pre-)eclampsie. Bij een hypertensieve crisis met orgaanschade of neurologische symptomen dient men antihypertensiva toe in hospitaalmilieu, meestal parenteraal; de keuze van het geneesmiddel hangt af van de ernst, eventuele comorbiditeiten en comedatie en de betrokken eindorgaansystemen.^{1,2} Te bruske bloeddrukdaling dient vermeden te worden, zeker bij cerebrovasculaire accidenten en bij ouderen.^{1,2} In geval van hypertensieve crisis zonder orgaanschade wordt een orale behandeling ingesteld of opgedreven volgens de algemene hypertensierichtlijnen; een onderbouwd voorkeurspreparaat is er niet.²
- Hypertensie als risicofactor
 - Hypertensie is één van de belangrijkste risicofactoren voor cardiovasculaire, cerebrovasculaire en

renale morbiditeit en mortaliteit. De meeste richtlijnen definiëren hypertensie als een bloeddruk $\geq 140/90$ mmHg.³ De aanpak van hypertensie is gebaseerd op het totale cardiovasculaire risico van de patiënt⁴, bepaald op basis van de Europese SCORE- of SCORE2-criteria.^{5,6} De aan- of afwezigheid van orgaanaantasting bepaalt mee het verder beleid.⁴

- Bij lichte tot matige verhoging van de bloeddruk zijn herhaalde bloeddrukmetingen op verschillende tijdstippen nodig vooraleer een medicamenteuze behandeling wordt ingesteld. De diagnose wordt bevestigd met zelfmeting thuis of ambulante 24 uurs-bloeddrukmeting.³
- Secundaire hypertensie is zeldzaam; vooral bij jonge personen, bij plots ontstane hypertensie of bij resistentie t.o.v. de medicamenteuze behandeling niettegenstaande goede therapietrouw kan deze diagnose in overweging genomen worden.³
- Niet-medicamenteuze behandeling
 - Aanpassingen van de levensstijl die de bloeddruk en het cardiovasculaire risico verminderen (rookstop, matigen alcoholgebruik, mediterrane dieet, gewichtsreductie, verminderen zoutinname, fysieke activiteit, stressreductie) worden steeds voorgesteld (als enige maatregel of vaak samen met medicamenteuze behandeling).⁴
- Medicamenteuze behandeling
 - De beslissing een medicamenteuze behandeling in te stellen zal afhangen van de bloeddrukwaarden, maar ook van het cardiovasculaire risico van de patiënt en van de aanwezigheid van orgaanschade (bv. linkerventrikelhypertrofie, nefropathie met microalbuminurie). Bij patiënten met een lichte arteriële hypertensie en een laag cardiovasculair risico kunnen eerst levensstijlaanpassingen geadviseerd worden. Pas wanneer de bloeddruk na enkele maanden boven de drempelwaarden ($140/90$ mmHg) blijft, wordt een medicamenteuze behandeling gestart. Bij patiënten met zeer hoge bloeddrukwaarden ($\geq 180/110$ mmHg) of bloeddrukwaarden die aanhoudend $\geq 160/100$ mmHg blijven, is een onmiddellijke medicamenteuze behandeling aangewezen, samen met aanpassing van de levensstijl. Hetzelfde geldt bij waarden $\geq 140/90$ mmHg in aanwezigheid van orgaanschade of bij een sterk verhoogd cardiovasculair risico.⁴
 - In gerandomiseerde studies werd bewezen dat diuretica, β -blokkers, calciumantagonisten, ACE-inhibitoren en sartanen de morbiditeit en/of mortaliteit bij patiënten met hypertensie verlagen.⁴ Uit meta-analyses blijkt dat voor eenzelfde bloeddrukdaling, de antihypertensiva van deze klassen een gelijkaardige reductie van de cardiovasculaire morbiditeit en/of mortaliteit geven. β -blokkers zouden minder doeltreffend zijn in de preventie van cardiovasculaire events (vooral CVA's) dan andere antihypertensiva (zie 1.5).⁷
 - De meeste richtlijnen verkiezen een combinatie van laaggedoseerde antihypertensiva boven optitratie tot de maximale dosis van één middel, dit wegens een lager risico van ongewenste effecten en de mogelijke additieve werking van middelen met verschillend werkingsmechanisme. Sommige richtlijnen raden aan direct te starten met een combinatie⁴ maar dit is niet gebaseerd op gegevens uit gerandomiseerde studies [zie Folia maart 2019].
 - Sommige patiëntenkarakteristieken en/of comorbiditeiten kunnen de keuze van het antihypertensivum bepalen.
 - Een laaggedoseerd thiazidediureticum is bij de meeste patiënten met ongecompliceerde hypertensie een goed onderbouwde keuze gezien de vele studies hiermee, de goede tolerantie en de lage kostprijs [zie Folia april 2020].⁸ Dit geldt onder meer bij systolische hypertensie bij oudere patiënten.^{9,10} Het antihypertensieve effect van diuretica blijft bestaan, ook als na enkele weken het diuretisch effect niet meer merkbaar is.⁸
 - Een β -blokker is onderbouwd bij patiënten met stabiele angina pectoris, na een myocardiinfarct, bij voorkamerfibrillatie of (samen met andere middelen) bij hartfalen.¹¹
 - Een calciumantagonist is onderbouwd bij systolische hypertensie bij de oudere patiënt⁹ en kan gekozen worden bij bestaan van stabiele angina pectoris.⁴
 - Een ACE-inhibitor kan gekozen worden bij linkerventrikeldisfunctie, o.a. na een hartinfarct, en bij (diabetische en niet-diabetische) micro- of macroalbuminurie.⁴

- Een sartan kan gekozen worden (maar is minder goed onderbouwd dan de ACE-inhibitoren) bij linkerventrikeldisfunctie en bij (diabetische en niet-diabetische) micro- of macroalbuminurie. Sartanen worden ook gebruikt wanneer patiënten een hardnekkige hoest ontwikkelen met een ACE-inhibitor.⁴
- Bij patiënten van Afrikaanse afkomst met hypertensie zijn er aanwijzingen dat calciumantagonisten en diuretica werkzamer zijn dan β -blokkers, ACE-inhibitoren of sartanen.^{4 12}
- Bij heel wat patiënten zal de gewenste bloeddrukdaling pas bekomen worden door verschillende antihypertensiva te associëren, in het bijzonder bij patiënten met matige tot ernstige hypertensie en/of een hoog cardiovasculair risico bij wie striktere bloeddrukcontrole nodig is.⁴ De meeste antihypertensiva kunnen gecombineerd worden maar de associatie van een ACE-inhibitor met een sartan wordt afgeraden, aangezien ze inwerken op hetzelfde systeem; dit gaat gepaard met een toename van ongewenste effecten zonder winst op cardiovasculaire eindpunten.^{4 13}
- Ook boven de leeftijd van 65 jaar is antihypertensieve behandeling nuttig, ook bij geïsoleerde systolische hypertensie.⁴ Boven de 80 jaar bestaat er minder bewijs, maar algemeen wordt aangeraden om de antihypertensieve medicatie voort te zetten indien ze goed verdragen wordt.⁹ Bij gezonde 80-plussers met hypertensie kan opstarten van een behandeling ook nog zinvol zijn.^{4 9} Een te snelle of uitgesproken bloeddrukdaling houdt het risico in van hypoperfusie van de vitale organen.
- Streefwaarden: de meest recente Europese richtlijnen van ESH en ESC stellen een streefwaarde voor van $\leq 130/80$ mmHg, indien dit goed verdragen wordt. Bij ouderen worden iets soepelere streefwaarden voorgesteld: 130-140 mmHg systolisch of lager indien goed verdragen bij 65+ en 140-150 mmHg systolisch of lager indien goed verdragen bij 80+; bij kwetsbare ouderen dienen de bloeddrukstreefwaarden individueel te worden bepaald, in functie van de tolerantie van de patiënt.¹⁴
- Een behandeling van hypertensie wordt in principe levenslang aangehouden. In de laatste levensfase of bij kwetsbare ouderen kan afbouwen of stopzetten van een antihypertensieve behandeling wel overwogen worden.¹⁶

Zwangerschap en borstvoeding

- Zwangerschap:
 - Hypertensie tijdens de zwangerschap kan ernstige gevolgen hebben voor moeder en kind. Er is weinig evidentie voor grens- en streefwaarden voor medicamenteuze behandeling van hypertensie tijdens de zwangerschap. In de meeste richtlijnen wordt de behandelgrens tegenwoordig op 140/90 mmHg gelegd.¹⁷ Voor nog striktere grenswaarden ($\leq 140/90$ mmHg) is er enkel onderbouwing uit studiegegevens bij vrouwen met voorafbestaande hypertensie.¹⁸ In geval van ernstige hypertensie ($\geq 160/110$ mmHg) is een doorverwijzing noodzakelijk om de bloeddruk zo snel mogelijk onder controle te brengen.¹⁷
 - Antihypertensiva tijdens de zwangerschap:
 - De beschikbare studies laten niet toe om een antihypertensivum als eerste keuze naar voren te schuiven. **ACE-inhibitoren en sartanen zijn gecontra-indiceerd tijdens de gehele duur van de zwangerschap.**
 - Een β -blokker wordt in de meeste bronnen voorgesteld als eerste keuze. De meeste gegevens zijn beschikbaar voor labetalol, maar ook atenolol, metoprolol en propranolol worden als waarschijnlijk veilig beschouwd. Voor al deze β -blokkers wordt echter een mogelijke associatie beschreven met groeivertraging van de foetus bij langdurig gebruik door de moeder. Voor andere β -blokkers zijn onvoldoende gegevens beschikbaar over het gebruik tijdens de zwangerschap. **Gebruik van een β -blokker in het derde trimester en tijdens de bevalling kan leiden tot bradycardie, hypotensie en hypoglykemie bij de pasgeborene.**
 - Een calciumantagonist (meeste gegevens over nifedipine met verlengde afgifte en over nicardipine) wordt voorgesteld als alternatief (bv. bij contra-indicatie voor een β -blokker).
 - Methyldopa wordt traditioneel gebruikt bij hypertensie tijdens de zwangerschap omdat tot nu

toe geen bewijs van teratogeniteit werd vastgesteld. Meestal wordt het middel goed getolereerd, maar men moet rekening houden met de zeldzame maar potentieel ernstige ongewenste effecten (zie 1.1.2.).

- Hydralazine werd vroeger gebruikt bij ernstige hypertensie tijdens de zwangerschap, maar het gebruik ervan is verlaten.
- Diuretica worden in de meeste bronnen afgeraden tijdens de zwangerschap wegens het dalen van het circulerende bloedvolume. Diuretica moeten zeker vermeden worden in situaties waarbij de uteroplacentaire perfusie reeds verminderd is (bv. pre-eclampsie, intra-uteriene groeivertraging). Bij vrouwen met voorafbestaande hypertensie die reeds vóór de zwangerschap behandeld werden met een thiazide of aanverwant diureticum in lage dosis, kan dit verder gegeven worden tijdens de zwangerschap.
- Voor de andere antihypertensiva (alfa-blokkers, clonidine en moxonidine, urapidil) bestaan onvoldoende gegevens over gebruik tijdens de zwangerschap.
- Pasgeborenen waarvan de moeder behandeld wordt met antihypertensiva moeten extra opgevolgd worden, zeker tijdens de eerste dagen na de geboorte en bij borstvoeding.
- Borstvoeding
 - Worden als veilig beschouwd:
 - de β -blokkers labetalol, metoprolol en propranolol
 - de calciumantagonisten nifedipine, nicardipine en verapamil
 - de ACE-inhibitoren captopril, enalapril, perindopril en quinapril
 - methyldopa
 - Diuretica kunnen de lactatie onderdrukken.

Interacties

Voor alle antihypertensiva geldt:

- Overdreven bloeddruk daling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.

Bijzondere voorzorgen

- De keuze voor een antihypertensivum met lange werkingsduur maakt eenmaaldaagse toediening mogelijk. Bij eenmaaldaagse toediening van antihypertensiva moet men nagaan of over 24 uur voldoende bloeddruk daling wordt bekomen: daarvoor wordt de bloeddruk juist vóór de volgende geneesmiddeleninname gemeten. Bij twijfel kan ambulante 24 uurs-bloeddrukmeting nuttig zijn.
- Er is onvoldoende evidentie dat het moment van inname ('s ochtends of 's avonds) van antihypertensiva een invloed heeft op de werkzaamheid ervan.^{19 20}
- Opletten voor orthostatische bloeddruk daling, vooral bij volumedepletie en bij starten (eerste dosis), zeker voor α -blokkers, ACE-inhibitoren, sartanen en vasodilatoren. Zeker bij ouderen de dosis langzaam verhogen.

1.1.1. Alfa-blokkers

Plaatsbepaling

- Zie 1.1.
- De plaats van de α -blokkers bij de behandeling van hypertensie is beperkt (wegens vaststelling van toegenomen incidentie van hartfalen in vergelijking met chloortalidon²¹). Ze worden in de huidige richtlijnen slechts voorgesteld, toegevoegd aan andere antihypertensiva, bij therapieresistente hypertensie.⁴
- Er zijn in België geen α -blokkers meer beschikbaar met enkel hypertensie als indicatie. De α -blokkers

worden vooral bij benigne prostaathypertrofie gebruikt (zie 7.2.1.). Van de in 7.2.1 besproken α -blokkers, is enkel terazosine ook geregistreerd voor de behandeling van hypertensie.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Hypertensie (zie rubriek “Plaatsbepaling”).

Contra-indicaties

- Antecedenten van orthostatische hypotensie of van syncope.

Ongewenste effecten

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, met risico van reflectoire tachycardie en cerebrale, renale en coronaire hypoperfusie, vooral bij ouderen.
- Water- en zoutretentie en oedeem, moeheid en sedatie, hoofdpijn, duizeligheid.
- Erectie- en ejaculatiestoornissen
- Floppy Iris Syndrome tijdens operatieve behandeling van cataract.
- Allergische reacties (jeuk, rash, zelden angio-oedeem).

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.

Bijzondere voorzorgen

- Zie 1.1.

1.1.2. Centraal werkende antihypertensiva

Plaatsbepaling

- Zie 1.1.
- De plaats van centraal werkende antihypertensiva in de aanpak van hypertensie is beperkt wegens een gebrek aan gegevens over hun invloed op morbiditeit en mortaliteit.
- Methyldopa wordt traditioneel gebruikt bij hypertensie tijdens de zwangerschap. Het is een aanvaardbaar alternatief voor een bèta-blokker of calciumantagonist.¹⁷ Meestal wordt het middel goed getolereerd, maar men moet rekening houden met potentieel ernstige ongewenste effecten. Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.
- Clonidine wordt ook in de algemene anesthesie gebruikt (indicatie niet vermeld in de SKP, zie 18.1.5.).
- Het niet meer als antihypertensivum gebruikte guanfacine wordt gebruikt als behandeling voor ADHD bij kinderen, wanneer psychostimulantia onvoldoende doeltreffend zijn of niet verdragen worden (zie 10.4.).²²
²³ Ook clonidine (met gereguleerde afgifte, niet beschikbaar in België) wordt, op basis van beperkte evidentie, *off-label* in deze indicatie gebruikt.^{22 23}

Indicaties (synthese van de SKP)

- Hypertensie die onvoldoende reageert op andere middelen.

Contra-indicaties

- Clonidine: hartgeleidingsstoornissen met bradycardie.
- Methyldopa: depressie; acuut leverlijden (SKP).
- Moxonidine: hartgeleidingsstoornissen met bradycardie, ernstig hartfalen.

Ongewenste effecten

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, met risico van reflectoire tachycardie en cerebrale, renale en coronaire hypoperfusie, vooral bij ouderen.
- Clonidine: sedatie, vermoeidheid, monddroogte, nausea, obstipatie, duizeligheid, hoofdpijn, depressie, slaapstoornissen, erectiestoornissen, orthostatische hypotensie, *rebound*-hypertensie bij bruusk stoppen van de behandeling, voorbijgaande bloeddrukverhoging bij snelle intraveneuze toediening.
- Methyldopa: sedatie, asthenie, hoofdpijn, duizeligheid, depressie, nausea, leverstoornissen, bradycardie, orthostatische hypotensie, water- en zoutretentie, oedeem, verstopte neus, erectiestoornissen, verminderd libido, hemolytische anemie met positieve Coombs-test.
- Moxonidine: sedatie, asthenie, monddroogte, hoofdpijn, duizeligheid, slaapstoornissen, nausea, gastro-intestinale stoornissen, huiduitslag, jeuk, *rebound*-hypertensie bij bruusk stoppen van de behandeling, verhoogde mortaliteit bij patiënten met hartfalen.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.
- Methyldopa wordt traditioneel gebruikt bij hypertensie tijdens de zwangerschap omdat tot nu toe geen bewijs van teratogeniteit werd vastgesteld. Meestal wordt het middel goed getolereerd, maar men moet rekening houden met potentieel ernstige ongewenste effecten.
- Clonidine en moxonidine: het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van deze preparaten tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).
- Met clonidine is er bij gebruik aan het eind van de zwangerschap een mogelijk risico op rebound hypertensie bij de neonat beschreven.
- Het gebruik van clonidine wordt afgeraden tijdens de borstvoeding wegens potentiële toxiciteit bij de zuigeling.

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.
- Overdreven sedatie bij associëren met andere geneesmiddelen met sederend effect of met alcohol.
- Verminderd effect van centraal werkende antihypertensiva door de meeste tricyclische antidepressiva en aanverwanten.
- Verminderde resorptie van methyldopa bij gelijktijdige inname van ijzer.
- Clonidine (en mogelijk ook moxonidine): verhoogd risico van *rebound*-hypertensie bij bruusk stoppen van de behandeling bij patiënten die ook een β -blokker gebruiken.
- Clonidine is een substraat van CYP2D6 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).

Bijzondere voorzorgen

- Zie 1.1.

Clonidine

Posol.

per os: 0,075 tot 0,30 mg 2x/dag, eventueel tot max. 0,30 mg 3x/dag

CATAPRESSAN (BePharBel)

clonidine, hydrochloride

tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 0,15 mg R/ b 15,47 €

inj./inf. oploss. i.m./i.v. [amp.]

5 x 0,15 mg / 1 ml R/ b 8,61 €

Methyldopa

Posol.

250 tot 500 mg 2 tot 3x/dag, eventueel tot max. 1000 mg 3x/dag

ALDOMET (Cophana)

methyldopa

filmomh. tabl.

100 x 250 mg R/

Moxonidine

Posol.

0,2 mg 1 tot 2x/dag, eventueel tot max. 0,3 mg 2x/dag

MOXONIDINE EG (EG)

moxonidine

filmomh. tabl.

28 x 0,2 mg R/ b 9,39 €

98 x 0,2 mg R/ b 17,68 €

28 x 0,4 mg R/ b 11,70 €

98 x 0,4 mg R/ b 24,73 €

100 x 0,4 mg R/ b 23,77 €

MOXONIDINE VIATRIS (Viatris)

moxonidine

filmomh. tabl.

28 x 0,2 mg R/ b 9,53 €

98 x 0,2 mg R/ b 17,31 €

28 x 0,4 mg R/ b 11,90 €

98 x 0,4 mg R/ b 24,04 €

MOXONIDINE SANDOZ (Sandoz)

moxonidine

filmomh. tabl.

30 x 0,2 mg R/ b 9,44 €

60 x 0,2 mg R/ b 12,61 €

100 x 0,2 mg R/ b 17,03 €

30 x 0,3 mg R/ b 12,07 €

30 x 0,4 mg R/ b 11,76 €

60 x 0,4 mg R/ b 16,59 €

100 x 0,4 mg R/ b 23,86 €

MOXONIDINE TEVA (Teva)

moxonidine

filmomh. tabl.

56 x 0,2 mg R/ b 12,32 €

100 x 0,2 mg R/ b 16,97 €

56 x 0,4 mg R/ b 16,63 €

1.1.3. Vasodilatoren

Urapidil heeft naast vasodilaterende ook alfa-blokkerende eigenschappen.

Plaatsbepaling

- Zie 1.1.
- Aangezien langetermijnstudies met harde eindpunten ontbreken, is de plaats van vasodilatoren bij de behandeling van hypertensie beperkt.
- Hydralazine en dihydralazine zijn niet als specialiteit beschikbaar in België, maar worden soms toegediend (uit het buitenland ingevoerd (zie *Int.2.11.15.*) of magistraal bereid) ter behandeling van hypertensieve crises, en bij hypertensie die onvoldoende onder controle is met de andere antihypertensiva.⁴

Indicaties (synthese van de SKP)

- Urapidil:
 - Hypertensieve crises.
 - Perioperatieve hypertensie.

Ongewenste effecten

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, met risico van reflectoire tachycardie en cerebrale, renale en coronaire hypoperfusie, vooral bij ouderen.
- Water- en zoutretentie en oedeem.
- Hydralazine: ook zelden lupus-like syndroom (na langdurige behandeling met hoge dosissen), acuut nierfalen.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “*Zwangerschap en borstvoeding*” in 1.1.
- Hydralazine werd vroeger gebruikt bij ernstige hypertensie tijdens de zwangerschap, maar het gebruik ervan is verlaten. Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van dit preparaat tijdens het eerste trimester van de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar). De gegevens over gebruik van dit preparaat tijdens het tweede en derde trimester van de zwangerschap zijn geruststellend (geen aanwijzingen van aangeboren afwijkingen of andere nadelige effecten bij het kind op basis van onze bronnen).
- Urapidil: het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van dit preparaat tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.

Bijzondere voorzorgen

- Zie 1.1..

EBRANTIL (Eurocept)
urapidil (hydrochloride)
inj./inf. oploss. i.v. [amp.]

5 x 50 mg / 10 ml U.H. [19 €]

1.1.4. Combinatiepreparaten

Plaatsbepaling

- Dergelijke vaste associaties laten geen individuele dosisaanpassing van de verschillende actieve bestanddelen toe, maar zij bevorderen waarschijnlijk de therapietrouw.⁴ Bij intolerantie is vaak onduidelijk welke component de oorzaak is. Daarenboven is er een risico van onvoldoende kennis bij de patiënt over wat hij inneemt en aan welke dosis, wat kan leiden tot therapeutische vergissingen.
- Sommige combinatiepreparaten zijn duurder dan de twee of drie componenten apart.
- Sommige richtlijnen raden combinatiepreparaten aan als starttherapie⁴, maar dit is niet gebaseerd op gegevens uit gerandomiseerde studies (zie *Folia maart 2019*).

Indicaties (synthese van de SKP)

- Hypertensie, indien gelijktijdig gebruik van twee of meer antihypertensiva nodig is (zie 1.1.).
- Voor sommige combinaties ook: stabiel coronairlijden (stabiele angina pectoris, postinfarct; zie 1.2.) en chronisch hartfalen (zie 1.3.).

Contra-indicaties, ongewenste effecten en bijzondere voorzorgen

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, met risico van reflectoire tachycardie en cerebrale, renale en coronaire hypoperfusie, vooral bij ouderen.
- Deze van de individuele bestanddelen (zie 1.4., 1.5., 1.6. en 1.7.).
- Voor vele combinatiepreparaten worden in de SKP's ernstige nierinsufficiëntie en (ernstige) leverinsufficiëntie als contra-indicatie vermeld.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek "Zwangerschap en borstvoeding" in 1.1.
- **ACE-inhibitoren en sartanen zijn gecontra-indiceerd gedurende de hele duur van de zwangerschap** (zie *Folia februari 2012*, 1.7.1. en 1.7.2.).

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.

Posologie

- Sommige associaties bevatten lagere doses van de actieve bestanddelen dan wanneer de bestanddelen in monotherapie worden gebruikt, dit om het optreden van ongewenste effecten te verminderen; andere associaties bevatten de klassieke doses, voor gebruik bij ernstige hypertensie. Er wordt hieronder geen dosering voorgesteld; voor al deze producten geldt dat de dagdosis doorgaans in één inname wordt toegediend.

Bèta-blokker + diureticum

ATENOLOL / CHLOORTALIDONE EG	tabl. (deelb. niet kwantit.)	tabl. (deelb. niet kwantit.)
(EG)	98 R/ b 15,45 €	98 R/ b 20,31 €
atenolol 50 mg	atenolol 100 mg	
chloortalidon 12,5 mg	chloortalidon 25 mg	CO-BISOPROLOL EG (EG)

bisoprolol, fumaraat 2,5 mg
hydrochloorthiazide 6,25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 13,93 €

bisoprolol, fumaraat 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 R/ b 12,72 €

bisoprolol, fumaraat 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

56 R/ b 11,82 €

98 R/ b 18,61 €

CO-BISOPROLOL SANDOZ (Sandoz)

bisoprolol, fumaraat 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

30 R/ b 8,59 €

100 R/ b 11,24 €

bisoprolol, fumaraat 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

60 R/ b 11,96 €

100 R/ b 17,29 €

CO-BISOPROLOL VIATRIS (Viatris)

bisoprolol, fumaraat 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

56 R/ b 9,78 €

100 R/ b 12,70 €

bisoprolol, fumaraat 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

56 R/ b 12,61 €

84 R/ b 15,30 €

100 R/ b 18,65 €

EMCORETIC (Merck)

bisoprolol, fumaraat 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)
Mitis

56 R/ b 9,78 €

bisoprolol, fumaraat 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

56 R/ b 13,10 €

LODOZ (Merck)

bisoprolol, fumaraat 2,5 mg
hydrochloorthiazide 6,25 mg
filmomh. tabl.

84 R/ b 13,27 €

bisoprolol, fumaraat 5 mg
hydrochloorthiazide 6,25 mg
filmomh. tabl.

84 R/ b 13,27 €

bisoprolol, fumaraat 10 mg
hydrochloorthiazide 6,25 mg
filmomh. tabl.

84 R/ b 13,27 €

NOBIRETIC (Menarini)

nebivolol (hydrochloride) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

28 R/ b 11,49 €

56 R/ b 15,90 €

90 R/ b 17,47 €

nebivolol (hydrochloride) 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 11,49 €

56 R/ b 15,90 €

90 R/ b 17,47 €

TENORETIC (Pharmanovia)

atenolol 50 mg
chloortalidon 12,5 mg
filmomh. tabl. Mitis

56 R/ b 11,33 €

atenolol 100 mg
chloortalidon 25 mg
filmomh. tabl.

56 R/ b 15,91 €

98 R/ b 23,62 €

Bèta-blokker + calciumantagonist

LOGIMAT (Recordati)

felodipine 5 mg
metoprolol, succinaat 47,5 mg (eq. tartraat 50 mg)
tabl. verl. afgifte

28 R/ b 11,89 €

felodipine 10 mg
metoprolol, succinaat 95 mg (eq. tartraat 100 mg)
tabl. verl. afgifte

28 R/ b 14,86 €

Bèta-blokker + ACE-inhibitor

BIPRESSIL (Servier)

bisoprolol, fumaraat 5 mg
perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 R/ b 15,68 €

90 R/ b 28,21 €

bisoprolol, fumarate 5 mg
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 R/ b 23,16 €

90 R/ b 44,03 €

bisoprolol, fumarate 10 mg
perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
filmomh. tabl.

30 R/ b 17,55 €

90 R/ b 33,01 €

bisoprolol, fumarate 10 mg
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
filmomh. tabl.

30 R/ b 24,81 €

90 R/ b 48,81 €

BIPRESSIL (Impexco)

bisoprolol, fumarate 10 mg
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
filmomh. tabl.

90 R/ b 48,81 €

(parallelvoer)

ACE-inhibitor + diureticum

CO-ENALAPRIL EG (EG)

enalapril, maleaat 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. kwantit.)

98 R/ b 14,37 €

CO-INHIBACE (Eurocept)

cilazapril 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 20,82 €

CO-LISINOPRIL EG (EG)

lisinopril 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

56 R/ b 14,62 €

98 R/ b 24,40 €

CO-LISINOPRIL SANDOZ (Sandoz)

lisinopril 10 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. kwantit.)

30 R/ b 9,01 €

lisinopril 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg

tabl. (deelb. kwantit.)

30 R/ b 12,24 €

56 R/ b 14,59 €

98 R/ b 22,76 €

CO-LISINOPRIL TEVA (Teva)

lisinopril 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

100 R/ b 23,42 €

COPERINDO (Teva)

perindopril, tosylaat 2,5 mg (eq. tert-butylamine 2 mg)
indapamide 0,625 mg
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

30 R/ b 13,75 €

90 R/ b 25,05 €

perindopril, tosylaat 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 R/ b 14,59 €

90 R/ b 26,73 €

perindopril, tosylaat 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 19,40 €

90 R/ b 36,88 €

CO-RAMIPRIL SANDOZ (Sandoz)

ramipril 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

50 R/ b 16,30 €

100 R/ b 26,92 €

CO-RENITEC (Organon)

enalapril, maleaat 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 14,99 €

COVERSYL PLUS (Euthérapie)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 14,59 €

90 R/ b 27,17 €
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
filmomh. tabl.

60 R/ b 27,89 €

90 R/ b 36,88 €

COVERSYL PLUS (Impexco)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 27,17 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 36,88 €
(parallelinvoer)

PERINDOPRIL / INDAPAMIDE KRKA (KRKA)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
tabl. (deelb. kwantit.)

90 R/ b 26,73 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
tabl.

90 R/ b 36,88 €

PERINDOPRIL / INDAPAMIDE SANDOZ (Sandoz)

perindopril, tert-butylamine 2 mg
indapamide 0,625 mg
tabl.

90 R/ b 25,06 €

perindopril, tert-butylamine 4 mg
indapamide 1,25 mg

tabl.

90 R/ b 27,36 €

PERINDOPRIL / INDAPAMIDE VIATRIS (Viartis)

perindopril, arginine 2,5 mg (eq. tert-butylamine 2 mg)
indapamide 0,625 mg
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

30 R/ b 14,17 €

90 R/ b 25,72 €

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 14,59 €

90 R/ b 27,17 €

PRETERAX (Servier)

perindopril, arginine 2,5 mg (eq. tert-butylamine 2 mg)
indapamide 0,625 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 13,99 €

90 R/ b 25,72 €

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 14,59 €

90 R/ b 27,17 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 19,40 €

90 R/ b 36,88 €

PRETERAX (Abacus)

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg

filmomh. tabl.

90 R/ b 36,88 €
(parallelinvoer)

PRETERAX (Impexco)

perindopril, arginine 2,5 mg (eq. tert-butylamine 2 mg)
indapamide 0,625 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 25,72 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 36,88 €
(parallelinvoer)

RAMIPRIL / HCTZ KRKA (KRKA)

ramipril 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
tabl. (deelb. kwantit.)

98 R/ b 26,53 €

TRITAZIDE (Sanofi Belgium)

ramipril 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
tabl. (deelb. kwantit.)

56 R/ b 17,82 €

ZESTORETIC (Pharmanovia)

lisinopril 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

28 R/ b 12,04 €

56 R/ b 15,57 €

98 R/ b 23,09 €

ZOPRANOL PLUS (Menarini)

zofenopril, calcium 30 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

28 R/ 25,42 €

ACE-inhibitor + calciumantagonist

COVERAM (Servier)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

30 R/ b 16,64 €

90 R/ b 28,72 €

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

30 R/ b 17,92 €

90 R/ b 39,09 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

60 R/ b 34,75 €

90 R/ b 43,68 €
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

60 R/ b 38,92 €
90 R/ b 54,86 €

COVERAM (Orifarm Belgium)
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

90 R/ b 54,86 €
(parallelinvoer)

COVERAM (PI-Pharma)
perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 28,72 €
perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

90 R/ b 39,09 €
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 43,68 €
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

90 R/ b 54,86 €
(parallelinvoer)

ENALAPRIL / LERCANIDIPINE KRKA (KRKA)
enalapril, maleaat 10 mg
lercanidipine, hydrochloride 10 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 14,14 €
enalapril, maleaat 20 mg
lercanidipine, hydrochloride 10 mg

Sartaan + diureticum

ATACAND PLUS (Eurocept)

filmomh. tabl.

98 R/ b 16,42 €

PERINDOPRIL / AMLODIPINE KRKA (KRKA)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 28,72 €
perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

90 R/ b 37,97 €
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 43,68 €
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

90 R/ b 52,93 €
perindopril, tert-butylamine 4 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 28,72 €
perindopril, tert-butylamine 4 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

90 R/ b 39,89 €
perindopril, tert-butylamine 8 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 43,68 €
perindopril, tert-butylamine 8 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl. (deelb. kwantit.)

90 R/ b 54,86 €

PERINDOPRIL / AMLODIPINE TEVA (Teva)

perindopril, tosylaat 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

30 R/ b 16,23 €

90 R/ b 28,78 €
perindopril, tosylaat 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

90 R/ b 37,97 €
perindopril, tosylaat 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

30 R/ b 19,18 €

90 R/ b 43,76 €
perindopril, tosylaat 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

30 R/ b 20,56 €

90 R/ b 52,93 €

TAZKO (Sanofi Belgium)

felodipine 5 mg
ramipril 5 mg
tabl. verl. afgifte
98 R/ b 34,63 €

TAZKO (Impexco)

felodipine 5 mg
ramipril 5 mg
tabl. verl. afgifte
98 R/ b 34,63 €
(parallelinvoer)

ZANICOMBO (Recordati)

enalapril, maleaat 10 mg
lercanidipine, hydrochloride 10 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 13,90 €

56 R/ b 19,78 €

98 R/ b 24,24 €

enalapril, maleaat 20 mg
lercanidipine, hydrochloride 10 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 16,41 €

56 R/ b 22,94 €

98 R/ b 28,55 €

candesartan, cilexetil 16 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

tabl. (deelb. niet kwantit.)

28 R/ b 23,50 €

98 R/ b 23,04 €

BELSAR PLUS (Menarini)

olmesartan, medoxomil 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 14,17 €

98 R/ b 28,89 €

olmesartan, medoxomil 20 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 14,17 €

98 R/ b 28,89 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 14,47 €

98 R/ b 32,93 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 16,19 €

98 R/ b 32,44 €

CANDESARTAN / HCTZ KRKA (KRKA)

candesartan, cilixetil 16 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 21,56 €

CANDESARTAN PLUS HCT EG (EG)

candesartan, cilixetil 16 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 23,03 €

COAPROVEL (Sanofi Belgium)

irbesartan 150 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 14,28 €

irbesartan 300 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 13,19 €

98 R/ b 25,76 €

irbesartan 300 mg
hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 25,39 €

CO-CANDESARTAN SANDOZ (Sandoz)

candesartan, cilixetil 8 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 32,28 €

candesartan, cilixetil 16 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 23,04 €

candesartan, cilixetil 32 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 32,28 €

CO-CANDESARTAN TEVA (Teva)

candesartan, cilixetil 16 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 23,04 €

CO-CANDESARTAN VIATRIS (Viatris)

candesartan, cilixetil 16 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl.

98 R/ b 23,04 €

CO-DIOVANE (Novartis Pharma)

valsartan 80 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

56 R/ b 18,22 €

valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 26,86 €

valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 26,86 €

CO-LOSARTAN SANDOZ (Sandoz)

losartan, kalium 50 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 13,39 €

56 R/ b 18,34 €

98 R/ b 23,69 €

losartan, kalium 100 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 23,69 €

CO-LOSARTAN TEVA (Teva)

losartan, kalium 50 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 R/ b 23,63 €

losartan, kalium 100 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 R/ b 23,63 €

CO-OLMESARTAN AB (Aurobindo)

olmesartan, medoxomil 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 28,89 €

olmesartan, medoxomil 20 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 28,89 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 31,17 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 31,17 €

CO-VALSARTAN EG (EG)

valsartan 80 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 26,32 €

valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 25,18 €

valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 25,18 €

CO-VALSARTAN SANDOZ (Sandoz)

valsartan 80 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

56 R/ b 18,20 €

98 R/ b 24,22 €

valsartan 160 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

56 R/ b 21,56 €

98 R/ b 26,86 €

valsartan 160 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

28 R/ b 14,50 €

98 R/ b 26,86 €

COZAAR PLUS (Organon)

losartan, kalium 50 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 23,78 €

losartan, kalium 100 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl. Forte

98 R/ b 23,78 €

IRBESARTAN / HCT EG (EG)

irbesartan 150 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 31,66 €

irbesartan 300 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 24,41 €

irbesartan 300 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 24,41 €

IRBESARTAN

HYDROCHLOROTHIAZIDE

/ SANDOZ

(Sandoz)

irbesartan 150 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 31,62 €

irbesartan 300 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 24,40 €

irbesartan 300 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 24,40 €

IRBESARTAN

HYDROCHLOROTHIAZIDE

/ TEVA

(Teva)

irbesartan 150 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 31,66 €

irbesartan 300 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 25,39 €

irbesartan 300 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 25,39 €

LOORTAN PLUS (Organon)

losartan, kalium 50 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 23,78 €

losartan, kalium 100 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 29,27 €

losartan, kalium 100 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl. Forte

98 R/ b 23,78 €

LOSARTAN PLUS EG (EG)

losartan, kalium 50 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 22,48 €

losartan, kalium 100 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 25,05 €

losartan, kalium 100 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.) Forte

98 R/ b 22,48 €

MICARDISPLUS

(Boehringer

Ingelheim)

telmisartan 40 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

tabl.

28 R/ b 14,50 €

telmisartan 80 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

tabl.

98 R/ b 28,38 €

telmisartan 80 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

tabl.

98 R/ b 28,38 €

OLMESARTAN / HCTZ KRKA (KRKA)

kr

olmesartan, medoxomil 20 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 28,87 €

olmesartan, medoxomil 20 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 28,87 €

olmesartan, medoxomil 40 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 31,17 €

olmesartan, medoxomil 40 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 R/ b 31,17 €

OLMESARTAN PLUS HCT EG (EG)

kr

olmesartan, medoxomil 20 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

28 R/ b 14,10 €

98 R/ b 30,69 €

olmesartan, medoxomil 20 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

28 R/ b 14,10 €

98 R/ b 30,69 €

olmesartan, medoxomil 40 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg

filmomh. tabl.

28 R/ b 14,10 €

98 R/ b 31,17 €

olmesartan, medoxomil 40 mg

hydrochloorthiazide 25 mg

filmomh. tabl.

98 R/ b 31,17 €

OLMETEC PLUS (Daiichi Sankyo)

olmesartan, medoxomil 20 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 14,17 €

98 R/ b 28,89 €

olmesartan, medoxomil 20 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 14,17 €

98 R/ b 28,89 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 14,47 €

98 R/ b 32,93 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 16,19 €

98 R/ b 32,44 €

TELMISARTAN PLUS HCT EG (EG)

telmisartan 40 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl.

98 R/ b 32,27 €

telmisartan 80 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
tabl.

98 R/ b 26,30 €

telmisartan 80 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
tabl.

98 R/ b 26,30 €

TEVETEN PLUS (Viatris)

eprosartan (mesilaat) 600 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 53,33 €

VALSARTAN / HYDROCHLOROTHIAZIDE / (KRKA)

valsartan 80 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 24,22 €

valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 26,17 €

valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 26,17 €

Sartaan + calciumantagonist

AMLODIPINE / VALSARTAN EG (EG)

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 80 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 34,35 €

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €

AMLODIPINE / VALSARTAN KRKA (KRKA)

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 80 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 34,35 €

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €

AMLODIPINE / VALSARTAN SANDOZ (Sandoz)

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,36 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,27 €

EXFORGE (Novartis Pharma)

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 80 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 34,35 €

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €

EXFORGE (Abacus)

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €
amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €
(parallele distributie)

FORZATEN (Menarini)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,14 €

98 R/ b 49,96 €

OLMESARTAN / AMLODIPINE AB (Aurobindo)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €
olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €
olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,14 €

98 R/ b 49,96 €

OLMESARTAN / AMLODIPINE EG (EG)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 20,35 €

100 R/ b 38,28 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 20,35 €

100 R/ b 38,28 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b 50,81 €

OLMESARTAN / AMLODIPINE KRKA (KRKA)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl. (deeltb. kwantit.)

98 R/ b 49,96 €

OLMESARTAN / AMLODIPINE SANDOZ (Sandoz)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 37,66 €

SEVIKAR (Daiichi Sankyo)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,14 €

98 R/ b 49,96 €

TWYNSTA (Boehringer Ingelheim)

telmisartan 80 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

98 R/ b 54,95 €

telmisartan 80 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

98 R/ b 74,50 €

ACE-inhibitor + calciumantagonist + diureticum

PERINDOPRIL / INDAPAMIDE / AMLODIPINE EG (EG)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg (eq. amlodipine 10 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b

PERINDOPRIL / INDAPAMIDE / AMLODIPINE KRKA (KRKA)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 29,50 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
tabl.

90 R/ b 45,68 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
tabl.

90 R/ b 56,04 €

TRIPLIXAM (Servier)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 20,03 €

90 R/ b 30,42 €

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 19,50 €

90 R/ b 43,44 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 29,17 €

90 R/ b 47,58 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 28,73 €

90 R/ b 58,58 €

TRIPLIXAM (Impexco)

perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
indapamide 1,25 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 30,42 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 47,58 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 58,58 €
(parallelvoer)

TRIPLIXAM (Orifarm Belgium)

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 47,58 €

perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
indapamide 2,5 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

90 R/ b 58,58 €
(parallelvoer)

Sartaan + calciumantagonist + diureticum

**AMLODIPINE / VALSARTAN /
HYDROCHLOROTHIAZIDE KRKA**
(KRKA)

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 320 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 49,33 €

EXFORGE HCT (Novartis Pharma)

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg

hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €

amlodipine (besilaat) 5 mg
valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,37 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 160 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 48,28 €

amlodipine (besilaat) 10 mg
valsartan 320 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 49,33 €

FORZATEN / HCT (Menarini)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg

amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,14 €

98 R/ b 49,96 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,14 €

98 R/ b 49,96 €

**OLMESARTAN / AMLODIPINE / HCT
EG (EG)**

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b 38,27 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b 38,27 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b 38,27 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b 50,81 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

100 R/ b 50,81 €

OLMESARTAN / AMLODIPINE / HCTZ KRKA (KRKA)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 31,65 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 31,65 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 31,65 €
olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 41,51 €
olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 R/ b 41,51 €

OLMESARTAN / AMLODIPINE / HCT VIATRIS (Viatris)

olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 32,93 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 32,93 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 32,93 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,17 €

olmesartan, medoxomil 40 mg

amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

98 R/ b 44,17 €

SEVIKAR / HCT (Daiichi Sankyo)
olmesartan, medoxomil 20 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 5 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,38 €

98 R/ b 37,66 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 12,5 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,14 €

98 R/ b 49,96 €

olmesartan, medoxomil 40 mg
amlodipine (besilaat) 10 mg
hydrochloorthiazide 25 mg
filmomh. tabl.

28 R/ b 19,14 €

98 R/ b 49,96 €

1.2. Angina pectoris

Bij de medicamenteuze behandeling van stabiele angina pectoris zijn middelen die ook de cardiale morbiditeit of mortaliteit doen dalen te verkiezen:

- β -blokkers (zie 1.5.)
- calciumantagonisten (zie 1.6.).

Er is een beperktere plaats voor middelen waarmee geen winst op lange termijn is bewezen:

- nitraten
- molsidomine
- ivabradine
- ranolazine.

Aangezien β -blokkers en calciumantagonisten meerdere belangrijke indicaties hebben, worden ze in afzonderlijke hoofdstukken besproken.

Plaatsbepaling

- Instabiele angor
 - Instabiele angor is een urgentie die ziekenhuisopname vereist.²⁴ Onmiddellijke toediening van anti-ischemische medicatie (nitraten en eventueel β -blokkers), antiaggregantia (acetylsalicylzuur en een P2Y₁₂-receptorantagonist) en anticoagulantia (heparines, fondaparinux of bivaluridine) is vereist. Soms is ook een snelle revascularisatie (PTCA of CABG) noodzakelijk.²⁵ Als de antiaggregerende behandeling reeds thuis gestart wordt, is het belangrijk een snel oplosbare vorm van acetylsalicylzuur te gebruiken (160 à 325 mg); indien enkel maagsapresistente tabletten beschikbaar zijn, moeten deze stukgebeten worden (zie 2.1.1.1.).²⁴
- Acute aanval van angina pectoris of preventie van een aanval vóór inspanning of stress
 - Sublinguale toediening van een nitraat (zie 1.2.1.1.).²⁶
- Onderhoudsbehandeling van stabiele angor
 - Bèta-blokkers (zie 1.5.) en calciumantagonisten (zie 1.6.) zijn het best onderbouwd en geven naast symptomatische verbetering ook langetermijnwinst op cardiovasculaire morbiditeit of mortaliteit.²⁶
 - Ook nitraten, molsidomine, ivabradine en ranolazine worden gebruikt; voor deze middelen is er enkel bewijs van symptomatische winst.
 - Nitraten geven symptoomverlichting en verbeteren tijdelijk de inspanningstolerantie²⁶, maar er zijn geen studies die winst tonen op vlak van cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit.²⁷
 - Molsidomine heeft een aantal eigenschappen van de nitraten. Met molsidomine werden nauwelijks kwaliteitsvolle klinische studies uitgevoerd; er is geen bewijs van winst op vlak van morbiditeit en mortaliteit.
 - Ivabradine heeft een bradycardiserend effect door een directe werking op de sinusknoop, en heeft dus enkel effect bij patiënten in sinusritme. Er is geen winst op morbiditeit en mortaliteit vastgesteld op lange termijn; de risico-batenverhouding is onduidelijk [zie Folia januari 2013 en Folia januari 2015].^{26 28}
 - Ranolazine, toegevoegd aan een standaard anti-angineuze behandeling, heeft slechts een beperkt effect op de frequentie van de angoraanvallen. Het geeft geen voordeel op vlak van cardiovasculaire gebeurtenissen, mortaliteit of levenskwaliteit. De risico-batenbalans is ongunstig [zie Folia april 2021].
- Bij alle patiënten met angor en zeker na een acuut coronair syndroom zal ook toediening van acetylsalicylzuur (zie 2.1.1.1.) en van een statine (zie 1.12.1.) gestart worden voor secundaire preventie (tenzij contra-indicaties).
- Voor sommige ACE-inhibitoren (perindopril, ramipril) bestaat volgens enkele oudere studies mogelijk een beperkt bijkomend cardioprotectief effect bij patiënten met chronische coronaire ziekte en/of hoog cardiovasculair risico, wanneer ze toegevoegd werden aan een bestaande (naar huidige normen niet optimale) behandeling.^{26 29 30} Veel van deze patiënten hadden aandoening(en) waarvoor het gebruik van een ACE-inhibitor volgens de (huidige) richtlijnen sowieso al geïndiceerd was (doorgemaakt myocardinfarct, hartfalen).
- Interventionele benaderingen (stenting, coronaire bypass) geven bij patiënten met stabiele angor een iets betere symptomatische controle dan medicamenteuze benadering, vooral bij patiënten met frequente angoraanvallen. Op lange termijn is er echter geen winst op vlak van cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit [zie Folia maart 2021].

1.2.1. Nitraten

Nitraten veroorzaken een veneuze dilatatie met daling van de *preload* als gevolg; ze hebben ook een direct vasodilaterend effect op de arteriolen en de coronaire bloedvaten.

Plaatsbepaling

- Zie 1.2.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Sublinguaal:
 - Preventie en behandeling van aanvallen van angina pectoris.
- Oraal:
 - Preventie van aanvallen van angina pectoris.
 - Onderhoudsbehandeling van angina pectoris.
 - Acuut en chronisch hartfalen.
- Transdermaal:
 - Onderhoudsbehandeling van angina pectoris.
- Intraveneus:
 - Instabiele of refractaire angina pectoris.
 - Acuut en chronisch persisterend hartfalen.
 - Acuut myocardinfarct.

Contra-indicaties

- Hypotensie en shock.
- Obstructieve cardiomyopathie, aorta- en/of mitralisstenose.
- Toegenomen intracraniele druk.

Ongewenste effecten

- Hoofdpijn (vooral in het begin van de behandeling), orthostatische hypotensie (vooral bij volumedepletie).
- Transdermale systemen: ook huidirritatie.

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van nitraten tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Hypotensie bij associëren met antihypertensieve middelen of alcohol.
- Ernstige hypotensie, hartfalen en zelden myocardinfarct en sterfte bij associëren met een fosfodiësterase type 5-inhibitor (zie 7.3.1.).
- Ernstige hypotensie bij associëren met riociguat (zie 1.14.).

Bijzondere voorzorgen

- Bij hoge doses en bij de eerste toedieningen moet men de patiënt aanraden de sublinguale nitraten zittend of liggend in te nemen, gezien hypotensie, reflectoire tachycardie en syncope kunnen optreden.
- Bij sublinguale toediening moet aan de patiënt duidelijk uitgelegd worden dat een nauw contact van het geneesmiddel met de mondmucosa nodig is.
- Bij onvoldoende effect van sublinguale nitraten moet de patiënt dringend medisch advies vragen.
- Bij chronisch gebruik van nitraten kan tolerantie optreden, met vermindering van hun doeltreffendheid, vooral bij ononderbroken hoge plasmaconcentraties zoals bij gebruik van transdermale preparaten en bij intraveneus gebruik. Meestal worden dan ook nitraatvrije perioden ingelast, bijvoorbeeld door de avonddosis niet te geven of het transdermale systeem gedurende minstens 8 uur te verwijderen.
- De transdermale systemen op basis van nitroglycerine mogen niet verknipt worden, tenzij anders vermeld in de SKP.
- De meeste pleisters moeten van de thorax verwijderd worden bij defibrillatie, elektrische cardioversie of diathermie. Veiligheidshalve wordt best de SKP geraadpleegd.

1.2.1.1. Sublinguale en/of orale toediening

Isosorbidedinitraat

Posol.

CEDOCARD (Eurocept)

isosorbide, dinitraat

or./subling. tabl. (deelb. niet kwantit.)

60 x 5 mg R/ b 7,60 €

CEDOCARD (Eurocept)

isosorbide, dinitraat

tabl. (deelb. niet kwantit.)

100 x 20 mg R/ b 11,14 €

1.2.1.2. Transdermale toediening

Nitroglycerine

Posol.

één of meerdere transdermale pleisters 1x/dag aan te brengen gedurende 12 tot 16 uur (max. 20 mg/24u)

MINITRAN (Viatris)

nitroglycerine

transderm. pleister

30 x 5 mg / 24 u (18 mg/6,7 cm²) R/ b 17,69 €

30 x 10 mg / 24 u (36 mg/13,3 cm²) R/ b 24,12 €

30 x 15 mg / 24 u (54 mg/20 cm²) R/ b 31,84 €

TRINIPATCH (Teva)

nitroglycerine

transderm. pleister

30 x 5 mg / 24 u (22,4 mg/7 cm²) R/ b 18,65 €

30 x 10 mg / 24 u (44,8 mg/14 cm²) R/ b 25,04 €

30 x 15 mg / 24 u (67,2 mg/21 cm²) R/ b 33,27 €

1.2.1.3. Intraveneuze toediening

Isosorbidedinitraat

CEDOCARD (Eurocept)

isosorbide, dinitraat

inf. oploss. (conc.) i.v. [amp.]

10 x 10 mg / 10 ml U.H. [13 €]

1.2.2. Molsidomine

Plaatsbepaling

- Zie 1.2.

- Molsidomine is zeer weinig onderbouwd; het heeft een aantal eigenschappen van de nitraten. Er is geen bewijs van winst op vlak van morbiditeit en mortaliteit.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Angina pectoris, chronische behandeling.

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van molsidomine tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar, op basis van SKP).

Contra-indicaties, ongewenste effecten, interacties en bijzondere voorzorgen

- Deze van de nitraten (zie 1.2.1.); optreden van tolerantie kan niet uitgesloten worden.

CORUNO (Therabel)

molsidomine

tabl. verl. afgifte

28 x 16 mg R/ b [†] 27,89 €

42 x 16 mg R/ b [†] 34,98 €

Posol. 16 mg 1x/dag

CORVATON (Therabel)

molsidomine

tabl. (deelb. niet kwantit.)

100 x 2 mg R/ b [†] 17,35 €

Posol. per os: 2 à 4 mg 3x/dag

1.2.3. Ivabradine

Plaatsbepaling

- Ivabradine heeft een bradycardiserend effect door een directe werking op de sinusknoop, en heeft dus enkel effect bij patiënten in sinusritme.
- De risico-batenverhouding van ivabradine is onduidelijk (zie *Folia januari 2015*):
 - Bij angor is er geen winst op morbiditeit en mortaliteit vastgesteld op lange termijn (zie 1.2.).
 - Bij hartfalen zijn er minder ziekenhuisopnames, maar er is geen effect op andere morbiditeit of mortaliteit (zie 1.3.).

Indicaties (synthese van de SKP)

- Angina pectoris: onderhoudsbehandeling wanneer β -blokkers gecontra-indiceerd zijn of niet verdragen worden, of in combinatie met β -blokkers als deze onvoldoende doeltreffend zijn, en dit bij patiënten met sinusritme van ≥ 70 slagen/min.
- Chronisch hartfalen (NYHA-klasse II tot IV) met systolische disfunctie, in combinatie met standaardbehandeling of wanneer β -blokkers gecontra-indiceerd zijn, en dit bij patiënten met sinusritme van ≥ 75 slagen/min.

Contra-indicaties

- Hartfrequentie < 70 slagen/min.
- Sick Sinus Syndroom, sino-atriaal blok, tweede- en derdegraads atrioventriculair blok,

pacemakerafhankelijkheid.

- Acute fase van myocardinfarct of cerebrovasculair accident; instabiele angor.
- Instabiel of acuut hartfalen, cardiogene shock.
- Ernstige hypotensie (< 90/50 mmHg).
- Risicofactoren voor QT-verlenging (zie Inl.6.2.2.).
- Gelijktijdig gebruik van diltiazem of verapamil.
- Ernstige leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Bradycardie, eerstegraads atrioventriculair blok, ventrikelextasystolen, voorkamerfibrillatie.
- QT-verlenging met risico van *torsades de pointes* (zie Inl.6.2.2.), risico kan verergerd worden door verlaging van de hartfrequentie.
- Zeer frequent fosfenen (lichtflitsen) bij het begin van de behandeling, doorgaans van voorbijgaande aard; wazig zicht.

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van ivabradine tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Verhoogd risico van *torsades de pointes* bij associëren met middelen die het QT-interval verlengen (zie Inl.6.2.2.), dit door het bradycardiserend effect van ivabradine.
- Risico van te sterke daling van de hartfrequentie bij combinatie met β -blokkers, verapamil of diltiazem.
- Ivabradine is een substraat van CYP3A4 (zie Tabel Ic. in Inl.6.3.).

Posol.

angor en hartfalen: 5 tot 7,5 mg 2x/dag

IVABRADINE KRKA (KRKA)

ivabradine (hydrochloride)

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 5 mg R/ b [†] Ⓢ 28,44 €

filmomh. tabl.

56 x 7,5 mg R/ b [†] Ⓢ 28,44 €

PROCORALAN (Servier)

ivabradine (hydrochloride)

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 5 mg R/ b [†] Ⓢ 28,44 €

filmomh. tabl.

56 x 7,5 mg R/ b [†] Ⓢ 28,44 €

1.2.4. Ranolazine

Plaatsbepaling

- Zie 1.2.
- Ranolazine, toegevoegd aan een standaard anti-angineuze behandeling, heeft slechts een beperkt effect op de frequentie van de angoraanvallen. Het geeft geen voordeel op vlak van cardiovasculaire

gebeurtenissen, mortaliteit of levenskwaliteit. De risico-batenbalans is ongunstig [zie *Folia april 2021*].

Indicaties (synthese van de SKP)

- Symptomatische behandeling, in associatie, van stabiele angor, bij onvoldoende werkzaamheid van of intolerantie voor de eerste keuze anti-anginosa.

Contra-indicaties

- Risicofactoren voor QT-verlenging (zie *Inl.6.2.2.*).
- Ernstige nierinsufficiëntie, matige leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- De ongewenste effecten van ranolazine zijn dosisafhankelijk: vertigo, hoofdpijn, gastro-intestinale klachten, vermoeidheid.
- Beperkte verlenging van het QT-interval, dosisafhankelijk (zie *Inl.6.2.2.*).

Interacties

- Verhoogd risico van torsades de pointes bij associëren met middelen die het QT-interval verlengen (zie *Inl.6.2.2.*).
- Ranolazine is een substraat en inhibitor van CYP3A4 en CYP2D6 en van P-gp (zie *Tabel Ic. en Tabel Id. in Inl.6.3.*).

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van ranolazine tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Bijzondere voorzorgen

- Voorzichtig optitreren in geval van lichte tot matige nierinsufficiëntie en lichte leverinsufficiëntie.

Posol.

starten met 375 mg 2x/dag, geleidelijk aan verhogen tot max. 750 mg 2x/dag

RANEXA (Menarini) 🍯

ranolazine

tabl. verl. afgifte

60 x 375 mg R/ 68,31 €

60 x 500 mg R/ 68,31 €

60 x 750 mg R/ 68,31 €

1.3. Hartfalen

De medicamenteuze basisbehandeling van hartfalen bestaat uit:

- diuretica (thiaziden, lisdiuretica, zie 1.4.)
- ACE-inhibitoren (angiotensineconversie-enzym-inhibitoren, zie 1.7.1.) of sartanen (angiotensine-II-receptorantagonisten, zie 1.7.2.) of het sacubitril/valsartan complex (ter vervanging van de ACE-inhibitor of sartaan).
- β -blokkers (studies met bisoprolol, carvedilol, metoprolol en nebivolol, zie 1.5.).
- een aldosteronantagonist (zie 1.4.2.)
- een gliflozine (of SGLT2-inhibitor, zie 5.1.9.)

Er is een beperktere plaats voor:

- ivabradine (zie 1.2.3.)
- vericiguat
- nitraten (zie 1.2.1.)
- digitalisglycosiden
- dobutamine (zie 1.9.)
- levosimendan
- milrinon

Aangezien diuretica, β -blokkers, ACE-inhibitoren en sartanen meerdere belangrijke indicaties hebben, worden ze in afzonderlijke hoofdstukken besproken.

Plaatsbepaling

- Acuut hartfalen
 - Acuut hartfalen is een urgentie waarbij in de pre-hospitaalfase parenteraal lisdiuretica en sublinguaal nitraten gebruikt worden.³¹ Morfine wordt ambulant enkel toegediend in geval van angst, pijn of distress^{31 32} en zuurstof wordt toegediend in geval van gedaalde zuurstofsaturatie.^{31 33} In het ziekenhuis is er ook een plaats voor intraveneuze toediening van acetazolamide³⁴, nitraten, milrinon, levosimendan, dobutamine of digoxine (enkel in geval van hartfalen bij VKF met snel ventriculair antwoord).^{33 35 36}
- Chronisch hartfalen
 - Zie *WOREL-richtlijn Chronisch hartfalen*.
 - Diuretica verlichten bij alle vormen van chronisch hartfalen de symptomen van water- en zoutretentie. Meestal worden de lisdiuretica in deze indicatie verkozen wegens hun krachtiger diuretisch effect. De minimaal effectieve dosis van het diureticum wordt toegediend; hierbij is regelmatig wegen van de patiënt een goede indicator.^{37 38 39}
 - Chronisch hartfalen met gedaalde ejectiefractie:
 - Volgens de huidige richtlijnen bestaat de basisbehandeling van hartfalen met gedaalde ejectiefractie uit een combinatie van vier geneesmiddelen ("*foundational therapy*"): een remmer van het renine-angiotensinesysteem (ACE-inhibitor, sartaan of het complex sacubitril/valsartan), een bèta-blokker, een aldosteronantagonist en een gliflozine.^{37 38}
 - ACE-inhibitoren hebben een gunstig effect op cardiovasculaire mortaliteit en morbiditeit en verbeteren de levenskwaliteit van de patiënt.^{37 38}
 - Sartanen zijn bij hartfalen minder onderbouwd dan de ACE-inhibitoren en hebben enkel een plaats indien de ACE-inhibitoren niet verdragen worden (bv. wegens hoest).^{37 38} Voor de associatie van een ACE-inhibitor en een sartaan is er geen bewijs van meerwaarde ten opzichte van een ACE-inhibitor alleen. Er is geen winst op vlak van morbiditeit en mortaliteit en het risico van complicaties (nierfalen, hyperkaliëmie) neemt toe [zie *Folia september 2013*].^{38 13}
 - Het complex sacubitril/valsartan kan bij een geselecteerde populatie overwogen worden ter vervanging van een ACE-inhibitor of een sartaan (zie 1.3.2., *Folia december 2016 en Folia augustus 2022*).^{37 38} In sommige richtlijnen wordt het ook voorgesteld als startbehandeling in plaats van een ACE-inhibitor of sartaan, maar dit is weinig onderbouwd met studiegegevens.
 - β -blokkers verbeteren de levenskwaliteit en de levensverwachting. Zij worden opgestart van zodra de patiënt stabiel is.^{37 38}
 - Aldosteronantagonisten (spironolacton of eplerenon) werden enkel onderzocht bij patiënten met blijvende symptomen onder een adequate basisbehandeling met ACE-inhibitor en bèta-blokker. Ze hadden een gunstig effect op mortaliteit en morbiditeit.^{37 38}
 - Sommige gliflozinen (zie 5.1.9.) lijken bij patiënten met blijvende symptomen onder een adequate basisbehandeling met een ACE-inhibitor of sartaan en een β -blokker een gunstig effect te hebben op het aantal hospitalisaties voor hartfalen en mogelijk ook de cardiovasculaire mortaliteit, zowel bij patiënten mét als zonder diabetes [zie *Folia februari*

2021]. In de richtlijnen worden ze reeds opgenomen in de basisbehandeling voor alle patiënten met hartfalen met gereduceerde ejectiefractie^{37 38}, hoewel ze in studieverband enkel onderzocht werden als toevoeging aan een bestaande behandeling bij patiënten met blijvende klachten onder deze bestaande behandeling.

- De richtlijnen raden aan deze geneesmiddelen snel na elkaar of zelfs tegelijkertijd op te starten.^{37 38} De aanbevelingen voor deze “*foundational therapy*” met snelle optitratie berust op expert opinie; de werkzaamheid van deze strategie is niet onderzocht in RCT's.³⁷ De richtlijnen stellen geen duidelijk stappenplan voor opstart en optitratie van deze geneesmiddelen voor.
- RAS-remmers, bèta-blokkers en aldosteronantagonisten worden aan een lage dosis opgestart en geleidelijk aan opgetitreerd tot de gangbare doses, voor zover deze verdragen worden.³⁷ Bij snel na elkaar opstarten en optitreren van verschillende geneesmiddelen, zoals nu wordt aangeraden, is het moeilijk te bepalen welk geneesmiddel verantwoordelijk is voor eventuele ongewenste effecten.
- Indien bèta-blokkers onvoldoende werkzaam zijn of er een contra-indicatie is voor bèta-blokkers, is associëren van ivabradine (zie 1.2.3.) te overwegen indien de hartfrequentie ≥ 75 slagen/min is en het hartritme sinusaal is. Er zijn minder ziekenhuisopnames, maar er is geen effect op mortaliteit; de risico-batenverhouding is onduidelijk [zie *Folia januari 2013*].^{38 40 41}
- De plaats van vericiguat (zie 1.3.3.) in de behandeling van chronisch hartfalen met verminderde ejectiefractie is onduidelijk. Het werd enkel onderzocht bij patiënten die recent een episode van decompensatie doormaakten. Het verminderde in deze populatie het aantal ziekenhuisopnames zonder effect op de mortaliteit [zie *Folia mei 2024*].³⁸
- De plaats van nitraten in de behandeling van chronisch hartfalen is omstreden. In de richtlijnen worden ze niet meer vermeld.
- Digitalisglycosiden kunnen bij bepaalde patiënten de klachten verminderen, maar hebben geen bewezen invloed op de mortaliteit en worden in de WOREL-richtlijn niet meer aangeraden in de eerste lijn.^{37 38}
- Chronisch hartfalen met bewaarde of licht verminderde ejectiefractie:
 - Met verschillende middelen (β -blokkers, ACE-inhibitoren, sartanen, het complex sacubitril-valsartan, spironolacton en gliflozines) zijn er signalen van een gunstig effect op symptomen van hartfalen en/of hospitalisaties voor hartfalen, maar voor geen enkele geneesmiddelenklasse zijn er bij deze aandoening aanwijzingen voor een gunstig effect op de overleving [zie *Folia december 2020 en Folia mei 2022*]. De meeste richtlijnen, waaronder ook de WOREL-richtlijn, stellen voor gliflozines te overwegen bij patiënten met chronisch hartfalen met bewaarde of licht verminderde ejectiefractie omdat zij zich op een gecombineerd eindpunt van morbiditeit en mortaliteit werkzamer toonden dan placebo.^{37 39} Hoewel zij in studies met dit gecombineerde primaire eindpunt geen voordeel toonden ten opzichte van placebo zien sommige richtlijnen ook een plaats voor sartanen, sacubitril/valsartan of aldosteron-antagonisten.³⁹
 - De behandeling moet daarnaast vooral worden toegespitst op controle van bloeddruk en vochtbalans en op het opsporen en adequaat behandelen van comorbiditeiten, zoals coronair lijden, voorkamerfibrillatie, obesitas, diabetes, nierinsufficiëntie en pulmonaire hypertensie [zie *Folia december 2020*].³⁹

Bijzondere voorzorgen

- Een nauwkeurige opvolging van nierfunctie en elektrolyten (in het bijzonder de kaliëmie) is noodzakelijk bij patiënten behandeld met een ACE-inhibitor, een sartaan of het sacubitril/valsartan complex, zeker als ook een aldosteronantagonist wordt gegeven: controles voor opstart, bij dosisaanpassing en daarna zesmaandelijks tot jaarlijks bij stabiele patiënten of frequenter bij hoogrisicopatiënten (decompensatie, kwetsbare ouderen, patiënten met ernstig verminderde nierfunctie).³⁷
- Om hypotensie te vermijden wordt elk geneesmiddel aan een lage dosis gestart en traag opgetitreerd. Dit

is bijzonder het geval voor het gebruik van β -blokkers in deze indicatie.

1.3.1. Digitalisglycosiden

Plaatsbepaling

- Digoxine heeft nog slechts een zeer beperkte plaats in de aanpak van patiënten met hartfalen (zie 1.3.).
- Digoxine wordt soms nog gebruikt bij voorkamerfibrillatie en -flutter om de ventrikelfrequentie te vertragen, maar β -blokkers of de calciumantagonisten verapamil of diltiazem zijn beter onderbouwd en veiliger in gebruik (zie 1.8.).
- Metildigoxine heeft waarschijnlijk dezelfde eigenschappen, ongewenste effecten en interacties als digoxine, maar de gebruikservaring met digoxine en de onderbouwing ervan is veel groter.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Voorkamerfibrillatie: om een snel ventriculair ritme te vertragen (*rate control*, d.w.z. verlagen van de ventrikelfrequentie, zonder herstel van het sinusritme, zie 1.8.) of indien er symptomatisch hartfalen is als gevolg van de voorkamerfibrillatie.
- Ernstig hartfalen bij onvoldoende antwoord op andere middelen.

Contra-indicaties

- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok.
- Obstructieve cardiomyopathie.
- Reciproke tachycardie bij syndroom van Wolff-Parkinson-White.
- Ventrikeltachycardie.
- Voorkamerfibrillatie en -flutter met traag ventriculair ritme.
- Digoxine: ernstige nierinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- **Digoxine en metildigoxine hebben een nauwe therapeutisch-toxische marge.**
- Nausea, diarree en andere gastro-intestinale klachten.
- Ritme- en geleidingsstoornissen (o.a. ventrikelextrasystolen, ventrikeltachycardie, voorkamertachycardie met atrioventriculair blok) met verhoogd risico bij hypokaliëmie.
- Neurologische verschijnselen (duizeligheid, depressie, agitatie), visusstoornissen (o.a. gestoord kleurenzicht).

Interacties

- Verhoogde gevoeligheid voor digitalisglycosiden door geneesmiddelen die de kaliëmie verlagen (bv. kaliumverliezende diuretica, corticosteroïden) of de calciëmie verhogen (o.a. vitamine D).
- Verminderde resorptie van digitalisglycosiden door adsorbantia (bv. colestipol, colestyramine, kaolien); een interval van enkele uren tussen de innames is aangewezen.
- Digoxine is een substraat van P-gp (zie Tabel 1d. in Inl.6.3.), met o.a. stijging van de plasmaconcentraties van digoxine door amiodaron, ciclosporine, clarithromycine, itraconazol en verapamil, en daling van de plasmaconcentraties van digoxine door rifampicine en sint-janskruid.

Zwangerschap en borstvoeding

- De gegevens over gebruik van digitalisglycosiden tijdens de zwangerschap zijn geruststellend. Geen aanwijzingen van aangeboren afwijkingen of andere nadelige effecten bij het kind op basis van onze bronnen.
- Strikt opvolgen van de plasmaconcentraties van digoxine tijdens de zwangerschap is aangewezen wegens een mogelijke daling van de plasmaconcentraties door toename van renale excretie.

Bijzondere voorzorgen

- De **therapeutisch-toxische marge is nauw**. Meten van de plasmaconcentraties van digoxine (huidige adviezen: bij voorkeur tussen 0,5 en 0,9 ng/ml, niet boven 1,2 ng/ml) is aangewezen, zeker bij patiënten met nierinsufficiëntie.
- De resorptie van digoxine is onvolledig en wisselend: verschillen in resorptie kunnen te wijten zijn aan de galenische vorm of aan interacties.
- De meeste gevallen van digitalistoxiciteit zijn te wijten aan interacties of aan te hoge doses. Bij nierinsufficiëntie moeten de doses verminderd worden. Bij ouderen is de nierfunctie steeds verminderd, en dient de dosis in elk geval gereduceerd te worden.
- Bij levensbedreigende digitalisintoxicatie worden digoxine-antilichamen gebruikt (zie 20.1.1.1.).

Toediening

- Digoxine wordt in principe oraal toegediend; alleen bij hoogdringendheid of bij resorptiemoeilijkheden kan intraveneuze toediening aangewezen zijn.
- De beslissing al of niet een ladingsdosis te geven zal afhangen van de snelheid waarmee men de patiënt wil digitaliseren. Zeker bij de behandeling van hartfalen wordt geen ladingsdosis meer gegeven, wegens het risico van toxiciteit en gezien in urgentie andere middelen (bv. diuretica) aangewezen zijn.

Digoxine

Posol.

bij normale nierfunctie: onderhoudsdosis 0,125 tot 0,25 mg 1x/dag; ladingsdosis (slechts uitzonderlijk toe te passen) 0,75 mg 1x/dag gedurende 3 dagen

LANOXIN (Aspen)

digoxine

tabl.

90 x 0,125 mg R/ b 8,12 €

tabl. (deelb. niet kwantit.)

90 x 0,25 mg R/ b 7,77 €

inj. oploss. i.v. [amp.]

5 x 0,5 mg / 2 ml R/ 7,34 €

Metildigoxine

LANITOP (Eurocept)

metildigoxine

tabl. (deelb. kwantit.)

50 x 0,1 mg R/ b 7,34 €

1.3.2. Sacubitril/valsartan complex

Sacubitril is een inhibitor van neprilysine, een enzym dat tussenkomt in de afbraak van onder andere de natriuretische peptiden. Dit leidt tot daling van de arteriële bloeddruk, vasodilatatie en toename van de diurese. Valsartan is een angiotensine II-receptorantagonist (zie 1.7.2.). In dit complex is de biologische beschikbaarheid van valsartan hoger dan deze van valsartan in monopreparaat.

Plaatsbepaling

- Zie 1.3.
- De meerwaarde van het complex sacubitril/valsartan ten opzichte van een ACE-inhibitor (of een sartaan) op het vlak van globale mortaliteit en hospitalisaties wegens hartfalen is onduidelijk. Winst werd enkel

aangetoond in één studie bij patiënten met blijvende symptomen van hartfalen met gedaalde ejectiefractie onder maximale behandeling met een ACE-inhibitor of sartaan, een bèta-blokker en diuretica. Dit ging ten koste van een extra verhoogd risico van hypotensie en angio-oedeem. Ouderen en patiënten met ernstig hartfalen waren ondervertegenwoordigd in deze studie. Er zijn weinig gegevens op cardiovasculaire eindpunten over de meerwaarde van het complex bij patiënten met nieuw gediagnosticeerd hartfalen, patiënten zonder voorafgaande geoptimaliseerde standaardbehandeling of patiënten die symptoomvrij zijn onder een geoptimaliseerde standaardbehandeling [zie *Folia december 2016 en Folia augustus 2022*].^{37 38}

- Bij patiënten met hartfalen met bewaarde ejectiefractie (zie 1.3.) kon er met het complex sacubitril/valsartan geen voordeel aangetoond worden ten opzichte van een sartaan in monotherapie [zie *Folia december 2020 en Folia augustus 2022*].^{37 42} In de meeste richtlijnen wordt geen aanbeveling geformuleerd voor het gebruik van sacubitril/valsartan in deze populatie.³⁹

Indicaties (synthese van de SKP)

- Chronisch hartfalen met verminderde ejectiefractie.

Contra-indicaties

- Deze van de sartanen: zwangerschap, hyperkaliëmie, bilaterale stenose van de nierarteriën of stenose bij unieke nier.
- Gelijktijdig gebruik van een ACE-inhibitor of een sartaan.
- Antecedenten van angio-oedeem.
- Ernstige leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Deze van de ACE-inhibitoren (zie 1.7.1.), met uitzondering van hoest.
- Verhoogd risico van hypotensie en angio-oedeem.

Interacties

- Deze van de sartanen (zie 1.7.2.).

Bijzondere voorzorgen

- Deze van de sartanen (zie 1.7.2.).
- Wegens het verhoogde risico van angio-oedeem wordt aanbevolen om na stoppen van een ACE-inhibitor 36 uur te wachten alvorens te starten met sacubitril/valsartan en vice versa.

Zwangerschap en borstvoeding

- Sartanen zijn, naar analogie met de ACE-inhibitoren, gecontra-indiceerd gedurende de hele duur van de zwangerschap (risico van nierinsufficiëntie, anurie, hypotensie, oligohydramnion, longhypoplasie en andere morfologische afwijkingen bij de foetus).

Posol.

1 tabl. 49/51 2x/dag, na 2 à 4 weken te verhogen tot 1 tabl. 97/103 2x/dag

ENTRESTO (Novartis Pharma)

sacubitril 6 mg

valsartan 6 mg

gran. (caps. om te openen)

60 R/ b 20,69 €

sacubitril 15 mg

valsartan 16 mg
gran. (caps. om te openen)
60 R/b ! 40,96 €
sacubitril 24 mg
valsartan 26 mg
filmomh. tabl.
28 R/b ! 68,97 €
sacubitril 49 mg
valsartan 51 mg
filmomh. tabl.
56 R/b ! 127,90 €
168 R/b ! 362,24 €
sacubitril 97 mg
valsartan 103 mg
filmomh. tabl.
56 R/b ! 127,90 €
168 R/b ! 362,24 €

ENTRESTO (Abacus)
sacubitril 49 mg
valsartan 51 mg
filmomh. tabl.
56 R/b ! 127,90 €
sacubitril 97 mg
valsartan 103 mg
filmomh. tabl.
56 R/b ! 127,90 €
(parallele distributie)

1.3.3. Vericiguat

Vericiguat is een inductor van het oplosbaar guanylaatcyclase met vasodilaterende eigenschappen, net zoals riociguat, dat gebruikt wordt bij de behandeling van pulmonale hypertensie (zie 1.14.).

Plaatsbepaling

- Zie 1.3.
- Bij volwassenen met hartfalen met gedaalde ejectiefractie die de voorbije 6 maanden een decompensatie doormaakten, verminderde vericiguat, toegevoegd aan de standaardbehandeling, in beperkte mate het primaire samengestelde eindpunt “cardiovasculaire mortaliteit of ziekenhuisopname wegens hartfalen” ten opzichte van placebo. Dit verschil was vooral een gevolg van een daling van de ziekenhuisopnames. Er was geen verschil voor wat betreft globale of cardiovasculaire mortaliteit (secundaire eindpunten) [zie *Folia mei 2024*].
- Vericiguat werd niet vergeleken met andere behandelingen voor hartfalen.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Symptomatisch chronisch hartfalen met gedaalde ejectiefractie na een recente decompensatie waarvoor intraveneuze behandeling noodzakelijk was.

Contra-indicaties

- Associatie met andere inductoren van het oplosbaar guanylaatcyclase.

Zwangerschap en borstvoeding

- Anemie.
- Hypotensie.
- Duizeligheid.
- Gastro-intestinale last.
- Oedemen.

Bijzondere voorzorgen

- De bloeddruk opvolgen (risico van hypotensie).

Posol.

startdosis: 2,5 mg 1x/dag

elke 2 weken de dosis verhogen tot maximaal 10 mg 1x/dag in functie van de tolerantie van de patiënt

VERQUVO (Bayer)

vericiguat

filmomh. tabl.

14 x 2,5 mg R/ 66,89 €

14 x 5 mg R/ 66,89 €

14 x 10 mg R/ 66,89 €

98 x 10 mg R/ 407,02 €

1.3.4. Milrinon

Milrinon is een fosfodiësterase type 3-inhibitor en heeft positief-inotrope en vasodilaterende eigenschappen.

Plaatsbepaling

- *Zie 1.3.*
- De plaats van milrinon is zeer beperkt (enkel in ziekenhuismilieu) omwille van de mogelijkheid van zeer ernstige ongewenste effecten.^{33 35}

Indicaties (synthese van de SKP)

- Therapieresistent ernstig acuut hartfalen.

Ongewenste effecten

- Ventriculaire en supraventriculaire aritmieën, hypotensie.
- Elektrolytstoornissen, acuut nierfalen.
- Zelden: ventrikelfibrillatie, angina pectoris, bronchospasme, anafylactische shock.

Bijzondere voorzorgen

- Continue monitoring van hart- en nierfunctie is nodig.

Milrinon

COROTROPE (Sanofi Belgium)

milrinon

inf. oploss. i.v. [amp.]

10 x 10 mg / 10 ml U.H. [153 €]

1.3.5. Levosimendan

Levosimendan is een cardiaal stimulans met een positief inotroop en vasodilaterend effect. Levosimendan verhoogt de gevoeligheid van troponine C aan calcium, en inhibeert, aan hoge dosis, fosfodiësterase type 3.

Plaatsbepaling

- Zie 1.3.
- De plaats van levosimendan is zeer beperkt (enkel in ziekenhuismilieu) omwille van mogelijke zeer ernstige ongewenste effecten.^{33 35}

Indicaties (synthese van de SKP)

- Acute decompensatie van ernstig chronisch hartfalen, resistent tegen de conventionele behandelingen.

Contra-indicaties

- Ernstige hypotensie, ernstige tachycardie, voorgeschiedenis van ernstige aritmie (zoals *torsades de pointes*).
- Ernstige nierinsufficiëntie; ernstige leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Frequent: ventriculaire aritmieën gaande tot ventrikeltachycardie, supraventriculaire aritmieën, hypotensie, hypokaliëmie, myocardiëmie, hoofdpijn, gastro-intestinale stoornissen.

Bijzondere voorzorgen

- Continue cardiale monitoring is nodig.

LEVOSIMENDAN KABI (Fresenius Kabi)

levosimendan

inf. oplossing (conc.) i.v. [flac.]

1 x 12,5 mg / 5 ml U.H. [297 €]

SIMDAX (Orion)

levosimendan

inf. oplossing (conc.) i.v. [flac.]

1 x 12,5 mg / 5 ml U.H. [297 €]

1.4. Diuretica

In dit hoofdstuk worden besproken:

- kaliumverliezende diuretica (thiaziden en aanverwanten, lisdiuretica)
- kaliumsparende diuretica (aldosteronantagonisten en andere)
- koolzuuranhydrase-inhibitoren
- combinatiepreparaten van een kaliumsparend en een kaliumverliezend diureticum.

De combinatiepreparaten van diuretica met andere middelen voor gebruik bij hypertensie worden in 1.1.4. besproken.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.
- In de meeste bronnen wordt gebruik van diuretica tijdens de zwangerschap afgeraden wegens het dalen van het circulerende bloedvolume. Diuretica moeten zeker vermeden worden in situaties waarbij de

uteroplacentaire perfusie reeds verminderd is (bv. pre-eclampsie, intra-uteriene groeivertraging).

- Bij vrouwen met voorafbestaande hypertensie die reeds werden behandeld met een thiazide of aanverwant diureticum in lage dosis, kan dit verder gegeven worden tijdens de zwangerschap.
- Borstvoeding: diuretica kunnen de lactatie onderdrukken.

Bijzondere voorzorgen

- Na 2 à 3 weken behandeling de kaliëmie en natriëmie controleren, zeker bij oudere patiënten.
- Tijdens acute episodes van dehydratie (diarree, braken, koorts,...) die langer dan 24u aanhouden, moet overwogen worden tijdelijk de dosis van diuretica te verlagen of de inname stop te zetten om acute nierschade te voorkomen, zeker bij oudere of kwetsbare patiënten.

Posologie

- Bij behandeling van hypertensie worden lage doses gebruikt.
- Meestal wordt de dagdosis in één dosis toegediend; de inname gebeurt best niet 's avonds of vlak voor het slapengaan, om nycturie te vermijden.

1.4.1. Kaliumverliezende diuretica

1.4.1.1. Thiaziden en aanverwanten

Onder de naam thiaziden worden een aantal diuretica met een benzothiadiazinekern met sulfonamidesubstitutie gegroepeerd. Sommige moleculen met een andere structuur (bv. chloortalidon en indapamide) worden gewoonlijk samen met de thiaziden besproken, gezien hun effecten gelijkaardig zijn.

Hydrochloorthiazide is het enige thiazide beschikbaar op de Belgische markt en dit enkel in combinatiepreparaten (zie 1.1.4); chloortalidon en indapamide zijn wel als monopreparaat beschikbaar.

Thiaziden en aanverwante producten geven een dosisafhankelijke vermeerdering van de uitscheiding van natrium en water.

Plaatsbepaling

- Thiaziden en aanverwanten verlagen de morbiditeit en mortaliteit bij hypertensie (zie 1.1.). Bij patiënten met ongecompliceerde hypertensie is starten met een thiazidediureticum of aanverwant diureticum in lage dosis een correcte keuze, gezien de vele studies hiermee, de beperkte ongewenste effecten en de lage kostprijs [zie *Folia april 2020*].⁸ Dit geldt ook bij systolische hypertensie bij de oudere patiënt.^{9 10} Het antihypertensieve effect van diuretica blijft aanwezig, ook als na enkele weken het diuretisch effect niet meer merkbaar is.⁸
- Thiaziden en aanverwanten worden gebruikt bij water- en zoutretentie en oedeem.
- Bij hartfalen worden meestal de lisdiuretica verkozen wegens hun krachtiger diuretisch effect (zie 1.3.).
- Op basis van oudere studies en jarenlange ervaring worden thiaziden gebruikt voor de profylaxe van calciumoxalaatlithiasis (indicatie niet vermeld in de SKP).⁴³ In een recente grote studie zag men echter geen invloed van thiazidegebruik op de hervalfrequentie van nefrolithiasis.⁴⁴

Indicaties (synthese van de SKP)

- Hypertensie.
- Water- en zoutretentie, oedeem.

Contra-indicaties

- Hypokaliëmie, hyponatriëmie, hypercalciëmie.
- Allergie voor sulfamiden.
- Actieve jicht.
- Ernstige nierinsufficiëntie, ernstige leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Hypokaliëmie met zwaktegevoel, paresthesieën, spierkrampen vooral in de onderste ledematen (zeldzaam met de lage doses aanbevolen bij hypertensie), hyponatriëmie, magnesiumdeficiëntie.
- Hyperuricemie (soms met jichtaanvallen).
- Toename van de insulineresistentie met verhogen van de glykemie en hypertriglyceridemie, vooral bij hoge doses. De klinische relevantie hiervan op lange termijn is onduidelijk aangezien, ondanks deze effecten, met thiaziden toch een daling van de cardiovasculaire mortaliteit en morbiditeit bekomen wordt, ook bij diabetici.
- Dermatitis, huiduitslag.^{45 46}
- Erectiestoornissen.
- Zelden: trombocytopenische purpura, fotosensibilisatie; licht verhoogd risico op basocellulair en plaveiselcelcarcinoom.

Zwangerschap en borstvoeding

- *Zie 1.4.*
- Hydrochloorthiazide: er zijn geen aanwijzingen van aangeboren afwijkingen bij het kind. Hydrochloorthiazide kan een verminderde doorbloeding van de placenta geven wanneer de behandeling gestart wordt tijdens de zwangerschap. Het wordt daarom afgeraden om met dit preparaat tijdens de zwangerschap te starten.
- Chloortalidon en indapamide: Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van deze preparaten tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).
- Thiazidediuretica zijn in verband gebracht met enkele ongewenste effecten bij het ongeboren kind (hypoglycemie, trombocytopenie, hyponatriëmie en hypokaliëmie).
- Het gebruik van chloortalidon wordt afgeraden tijdens de borstvoeding wegens het risico op stapeling door de lange halfwaardetijd.

Interacties

- Overdreven bloeddruk daling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- Verminderd diuretisch en antihypertensief effect bij associëren met NSAID's.
- Verhogen van het risico van verslechtering van de nierfunctie (met verhogen van het risico van acute nierinsufficiëntie) bij associëren met NSAID's, ACE-inhibitoren of sartanen, vooral bij stenose van de nierarteriën of volumedepletie. Dit geldt zeker bij gelijktijdige behandeling met een diureticum + NSAID + ACE-inhibitor of sartaan.
- Verhoogd risico van digitalistoxiciteit door de hypokaliëmie.
- Stijging van de plasmaconcentraties van lithium.
- Verhoogd risico van hypercalciëmie bij associëren met calcium of vitamine D.

Bijzondere voorzorgen

- *Zie 1.4.*
- Natriëmie en kaliëmie opvolgen, vooral bij ouderen: met de lage doses gebruikt bij hypertensie zijn elektrolytenstoornissen meestal geen probleem.
- Thiaziden en aanverwanten zijn minder doeltreffend bij ernstige nierinsufficiëntie (creatinineklaring < 30 ml/min).

Chloortalidon

Posol.
hypertensie

12,5 tot 25 mg 1x/dag
oedeem
25 tot 50 mg 1x/dag

HYGROTON (Amdipharm)

chloortalidon

tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 50 mg R/ b 7,16 €

Indapamide

Posol.

hypertensie

2,5 mg 1x/dag

FLUDEX (Servier)

indapamide

omh. tabl.

20 x 2,5 mg R/ b 7,70 €

60 x 2,5 mg R/ b 10,43 €

INDAPAMIDE EG (EG)

indapamide

omh. tabl.

60 x 2,5 mg R/ b 9,62 €

1.4.1.2. Lisdiuretica

De lisdiuretica onderscheiden zich van de thiaziden door een hoger maximaal natriuretisch effect en een grotere klaring van vrij water.

Plaatsbepaling

- Wegens hun korte en krachtige werking zijn ze minder geschikt voor de behandeling van hypertensie, tenzij bij ernstige nierinsufficiëntie (creatinineklaring < 30 ml/min).⁴⁷
- Bij hartfalen worden meestal de lisdiuretica verkozen wegens hun krachtiger diuretisch effect (zie 1.3.).
- In tegenstelling tot de thiaziden behouden de lisdiuretica, hooggedoseerd, ook bij ernstige inkrimping van de nierfunctie hun diuretische werking.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Acut longoedeem (intraveneuze toediening, of intramusculaire toediening indien intraveneuze toediening niet mogelijk is).
- Hypertensie (vooral bij ernstige nierinsufficiëntie).
- Water- en zoutretentie, oedeem van hepatische, renale of cardiale oorsprong.
- Bevorderen van de diurese bij sterk verminderde nierfunctie.

Contra-indicaties

- Hypokaliëmie en hyponatriëmie.
- Anurie.
- Hepatische encefalopathie (SKP).

Ongewenste effecten

- Hypokaliëmie met zwaktegevoel, paresthesieën, spierkrampen vooral in de onderste ledematen (zeldzaam met de lage doses aanbevolen bij hypertensie), hyponatriëmie, magnesiumdeficiëntie, verhoogde calciumuitscheiding.
- Hyperuricemie (soms met jichtaanvallen).
- Toename van de insulineresistentie met verhogen van de glykemie en hypertriglyceridemie, vooral bij hoge doses. De klinische relevantie hiervan op lange termijn is onduidelijk.
- Dermatitis, huiduitslag.⁴⁶
- Erectiestoornissen.
- Ototoxiciteit bij hoge doses.
- Zelden: fotosensibilisatie, trombocytopenische purpura.

Zwangerschap en borstvoeding

- *Zie 1.4.*
- Furosemide: De gegevens over gebruik van deze preparaten tijdens de zwangerschap zijn overwegend geruststellend. Geen aanwijzingen van aangeboren afwijkingen bij het kind op basis van onze bronnen. Toename van de foetale urineproductie is mogelijk. Een mogelijke relatie tussen gehoorschade en het gebruik tijdens de zwangerschap is ook niet uit te sluiten.
- Bumetanide en torasemide: Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van deze preparaten tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Verminderd diuretisch en antihypertensief effect bij associëren met NSAID's.
- Verhogen van het risico van verslechtering van de nierfunctie (met risico van acute nierinsufficiëntie) bij associëren met NSAID's, ACE-inhibitoren of sartanen, vooral bij stenose van de nierarteriën of volumedepletie. Dit geldt zeker bij gelijktijdige behandeling met een diureticum + NSAID + ACE-inhibitor of sartaan.
- Verhoogd risico van mortaliteit bij demente patiënten die gelijktijdig behandeld worden met furosemide en risperidon.
- Verhoogd risico van digitalistoxiciteit door de hypokaliëmie.
- Stijging van de plasmaconcentraties van lithium.
- Verhoogd risico van de nefrotoxiciteit van bepaalde cefalosporines, en van de nefro- en ototoxiciteit van de aminoglycosiden.
- Torasemide is een substraat van CYP2C9 (*zie Tabel 1c. in Inl.6.3.*).

Bijzondere voorzorgen

- *Zie 1.4.*
- Natriëmie en kaliëmie opvolgen, zeker bij gebruik van hoge doses, bij patiënten met hartfalen of levercirrose en bij ouderen.
- Furosemide is lichtgevoelig (niet te lang aan licht blootstellen).⁴⁸

Bumetanide

Posol.

per os:

oedeem: 0,5 tot 1 mg 1x/dag, eventueel tot 5 mg per dag, te verdelen over 1 tot 3 doses (hogere doses bij ernstige nierinsufficiëntie)

BURINEX (Movianto)

bumetanide

tabl.

30 x 1 mg R/ b 9,41 €

20 x 5 mg R/ b 13,31 €

inj. oploss. i.m./i.v. [amp.]

5 x 2 mg / 4 ml R/ b 10,76 €

Furosemide

Posol.

per os:

hypertensie en oedeem: 20 tot 60 mg 1x/dag (hogere doses bij ernstige nierinsufficiëntie)

FUROSEMIDE EG (EG)

furosemide

tabl. (deelb. kwantit.)

50 x 40 mg R/ b 7,97 €

100 x 40 mg R/ b 9,52 €

furosemide

tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

20 x 500 mg U.H. [10 €]

inj./inf. oploss. i.m./i.v. [amp.]

6 x 20 mg / 2 ml R/ b 7,69 €

inf. oploss. (conc.) i.v. [amp.]

6 x 250 mg / 25 ml U.H. [10 €]

LASIX (Sanofi Belgium)

furosemide

tabl. (deelb. kwantit.)

50 x 40 mg R/ b 8,56 €

harde caps. verl. afgifte P

30 x 30 mg R/ b 7,69 €

LASIX (Sanofi Belgium)

Toraseamide

Posol.

hypertensie

2,5 mg 1x/dag

oedeem

10 mg 1x/dag

TORASEMIDE SANDOZ (Sandoz)

torasemide

tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 5 mg R/ b 8,34 €

tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

30 x 10 mg R/ b 11,84 €

30 x 20 mg R/ b 19,46 €

TORREM (Viatris)

torasemide

tabl.

50 x 2,5 mg R/ b 8,83 €

tabl. (deelb. kwantit.)

20 x 10 mg R/ b 10,48 €

1.4.2. Kaliumsparende diuretica

Spironolacton, eplerenon en finerenon grijpen in via antagonisme van aldosteron; amiloride (enkel beschikbaar als combinatiepreparaat, zie 1.4.4.) werkt via inhibitie van het epitheliale natriumkanal.

Plaatsbepaling

- Hypertensie (zie 1.1.): er zijn geen studies met kaliumsparende diuretica in monotherapie als startbehandeling bij hypertensie; spironolacton wordt soms gebruikt als aanvullende behandeling bij hypertensie resistent aan meerdere antihypertensiva.⁴

- Hartfalen (zie 1.3.):
 - Aldosteronantagonisten maken deel uit van de basisbehandeling van chronisch hartfalen met gedaalde ejectiefractie; de ervaring met spironolacton is veel groter dan met eplerenon dat ook veel duurder is en slechts onder zeer specifieke voorwaarden terugbetaald wordt.^{37 38}
 - Bij patiënten met hartfalen met bewaarde ejectiefractie kon er met aldosteronantagonisten geen voordeel aangetoond worden ten opzichte van placebo op een gecombineerd eindpunt van morbiditeit en mortaliteit.^{37 42} In de meeste richtlijnen wordt geen aanbeveling geformuleerd voor het gebruik van aldosteronantagonisten in deze populatie.³⁹
 - Onderzoeken met finerenon bij patiënten met hartfalen zijn lopend.
- Finerenon lijkt werkzaam voor het vertragen van de progressie van de nierinsufficiëntie en mogelijk ook het verlagen van het cardiovasculaire risico bij patiënten met chronische nierinsufficiëntie geassocieerd aan type 2-diabetes, die reeds behandeld worden met een ACE-inhibitor of een sartaan.⁴⁹ Meer gegevens op langere termijn en rechtstreekse vergelijkingen met de gliflozines zijn nodig om de juiste plaats van finerenon in deze indicatie te bepalen (zie Folia maart 2023).

Indicaties (synthese van de SKP)

- Eplerenon: hartfalen met linkerventrikeldisfunctie (ejectiefractie $\leq 30\%$, of $\leq 40\%$ na myocardinfarct).
- Finerenon: chronische nierinsufficiëntie (met albuminurie) bij type 2- diabetes.
- Spironolacton
 - Mild tot ernstig hartfalen (NYHA-klassen II tot IV) met linkerventrikeldisfunctie (zie 1.3.).
 - Hypertensie bij onvoldoende effect van een combinatie van verschillende antihypertensiva.
 - Primair en secundair hyperaldosteronisme.
 - Cirrose met ascites en oedeem.

Contra-indicaties

- Voorafbestaande hyperkaliëmie.
- Eplerenon en spironolacton: ernstige nierinsufficiëntie (SKP).
- Eplerenon: ernstige leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Hyperkaliëmie (zie Inl.6.2.7), hyponatriëmie.
- Eplerenon en spironolacton: endocriene stoornissen (gynaecomastie, amenorroe, impotentie); waarschijnlijk minder met eplerenon.

Zwangerschap en borstvoeding

- Zie 1.4.
- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van kaliumsparende diuretica tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).
- Borstvoeding:
 - Spironolacton is waarschijnlijk veilig tijdens de borstvoeding.
 - Eplerenon, finerenon: het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van deze preparaten tijdens de borstvoeding (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- **Stijging van de kaliëmie bij associëren met kaliumsupplementen of met andere kaliumsparende middelen (o.a. NSAID's, trimethoprim (co-trimoxazol), heparines, ACE-inhibitoren en sartanen) (zie Inl.6.2.7).**
- Verhoogd risico van nierfunctiestoornissen bij associëren met NSAID's.
- Stijging van de plasmaconcentraties van lithium.
- Spironolacton zou de effecten van abirateron, een anti-androgeen voor de behandeling van prostaatkarcinoom, kunnen tegengaan door binding aan de androgeenreceptor, met stijging van het PSA.

- Eplerenon en finerenon zijn substraten van CYP3A4 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).

Bijzondere voorzorgen

- Zie 1.4.
- Ook met de lage doses spironolacton en eplerenon gebruikt bij de behandeling van hartfalen kan hyperkaliëmie optreden, omdat daarbij dikwijls ook ACE-inhibitoren of sartanen worden gebruikt (zie Inl.6.2.7.).
- Matige tot ernstige nierinsufficiëntie: verhoogd risico van hyperkaliëmie.

Eplerenon

Posol.

hartfalen: 25 mg 1x/dag, eventueel te verhogen tot 50 mg 1x/dag

EPLERENONE AB (Aurobindo)

eplerenon

filmomh. tabl.

30 x 25 mg R/ b 20,06 €

90 x 25 mg R/ b 40,42 €

90 x 50 mg R/ b 58,31 €

INSPRA (Viatris)

eplerenon

filmomh. tabl.

28 x 25 mg R/ b 20,06 €

30 x 25 mg R/ 73,80 €

90 x 25 mg R/ b 40,42 €

90 x 50 mg R/ b 58,37 €

Finerenon

Posol.

chronische nierinsufficiëntie met albuminurie bij type 2-diabetes:

- 20 mg 1x/dag

- gereduceerde startdosis van 10 mg 1x/dag indien eGFR ≤ 60 ml/min/1,73m²; na 4 weken te verhogen tot 20 mg 1x/dag als de eGFR stabiel is en de serumkaliumconcentratie $\leq 4,8$ mmol/l is

KERENDIA (Bayer)

finerenon

filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ b 71,87 €

98 x 10 mg R/ b 225,44 €

28 x 20 mg R/ b 71,87 €

98 x 20 mg R/ b 225,44 €

Spironolacton

Posol.

- resistente hypertensie: 25 tot 100 mg 1x/dag (hogere posologie eventueel te verdelen over meerdere doses);

- hartfalen: starten met 12,5 mg 1x/dag, eventueel te verhogen tot max. 50 mg 1x/dag

ALDACTONE (Pfizer)
spironolacton
filmomh. tabl.

- 50 x 25 mg R/ b 8,24 €
- 30 x 50 mg R/ b 10,30 €
- 30 x 100 mg R/ b 12,23 €
- 50 x 100 mg R/ b 13,33 €

SPIRONOLACTONE EG (EG)
spironolacton
tabl. (deelb. niet kwantit.)

- 50 x 25 mg R/ b 8,32 €
- 100 x 25 mg R/ b 10,67 €
- tabl. (deelb. kwantit.)
- 50 x 100 mg R/ b 13,67 €
- 100 x 100 mg R/ b 21,83 €

1.4.3. Koolzuuranhydrase-inhibitoren

Plaatsbepaling

- Koolzuuranhydrase-inhibitoren worden niet meer gebruikt voor de chronische behandeling van hypertensie of oedeem. Soms worden ze, toegevoegd aan lisdiuretica, gebruikt bij ernstig oedeem ten gevolge van acuut gedecompenseerd hartfalen.³⁴
- Glaucoom:
 - orale vormen hebben chronisch en acuut glaucoom als indicatie; lokale vormen (oogdruppels) zijn echter te verkiezen omdat ze minder ongewenste effecte geven (zie 16.4.).^{50 51}
 - enkel bij acuut gesloten hoekglaucoom, wanneer snel een forse daling van de oogdruk nodig is, hebben orale vormen nog een plaats.⁵⁰
- Hoogteziekte^{52 53} [zie *Folia mei 2019*] en benigne intracranieële hypertensie ⁵⁴ zijn goed onderbouwde indicaties die niet vermeld worden in de SKP.

Indicaties (synthese van de SKP)

- In uitzonderlijke omstandigheden: behandeling van oedeem als gevolg van hartinsufficiëntie.
- Acute fase gesloten hoekglaucoom, chronisch open hoekglaucoom (zie rubriek “Plaatsbepaling”).

Contra-indicaties

- Hypokaliëmie, hyponatriëmie, hyperchloremische acidose.
- Bijnierschorsinsufficiëntie.
- Gesloten-hoekglaucoom (bij langdurige toediening).
- Allergie voor sulfamiden.
- Ernstige nierinsufficiëntie; leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Gastro-intestinale stoornissen.
- Centrale effecten (agitatie, depressie, sedatie, paresthesieën).
- Metabole acidose en alkalinisatie van de urine, met mogelijk nierstenen.
- Zelden: hematologische stoornissen (trombocytopenie, anemie, agranulocytose), ernstige huidletsels (gaande tot syndroom van Stevens-Johnson en syndroom van Lyell, zoals met andere sulfamiden), elektrolytenstoornissen, pulmonaal oedeem.

Zwangerschap en borstvoeding

- Zie 1.4.
- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van koolzuuranhydrase-inhibitoren tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Ernstige acidose en centrale toxiciteit bij associëren met hoge doses salicylaten.

Acetazolamide

Posol.

per os:

- glaucoom: 250 mg 1 tot 4x/dag

- hoogteziekte: preventief 125 mg 2x/dag, te starten 1 dag vóór het bereiken van 3000 meter, tot 2 dagen na het bereiken van de uiteindelijke hoogte; eventueel te verhogen tot 250 mg 2x/dag als toch klachten optreden

DIAMOX (Mercury)

acetazolamide

tabl. (deelb. kwantit.)

25 x 250 mg R/ b 9,40 €

acetazolamide (natrium)

inj. oploss. (pdr.) i.v. [flac.]

1 x 500 mg R/ b 14,85 €

1.4.4. Combinatiepreparaten van diuretica

Plaatsbepaling

- Voor de associaties van diuretica met andere antihypertensiva, zie 1.1.4.
- Associëren van thiaziden of lisdiuretica met kaliumsparende diuretica gebeurt om de hypokaliëmie bij gebruik van kaliumverliezende diuretica tegen te gaan.
- Er is geen vaste associatie van een thiazide met een kaliumsparend diureticum meer beschikbaar in België. Spironolacton en een thiazide-diureticum kunnen zo nodig afzonderlijk worden voorgeschreven.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Oedeem of hypertensie waarvan de controle een associatie van meerdere diuretica vereist.

Contra-indicaties, ongewenste effecten, zwangerschap, borstvoeding, interacties en voorzorgen

- Zie 1.4.1.2. en 1.4.2.
- **Gecontra-indiceerd bij ernstige nierinsufficiëntie (SKP) (let op bij ouderen) wegens risico van hyperkaliëmie met risico van levensbedreigende ritmestoornissen.**
- **Associëren met kaliumsupplementen is om dezelfde reden te vermijden. Gelijktijdige toediening van andere kaliumsparende middelen (o.a. NSAID's, ACE-inhibitoren, sartanen, heparines en trimethoprim (co-trimoxazol)) dient voorzichtig te gebeuren (zie Inl.6.2.7).**

FRUSAMIL (Sanofi Belgium)

furosemide 40 mg

amiloride, hydrochloride 5 mg

tabl. (deelb. niet kwantit.)

56 R/ b 8,71 €

Posol. 1 tabl. 1x/dag

1.5. Bèta-blokkers

Bèta-blokkers vertragen het hartritme, verminderen de myocardcontractiliteit en verminderen de myocardiale zuurstofbehoefte. Ze induceren een geleidelijke daling van de bloeddruk.

Bepaalde farmacologische eigenschappen van β -blokkers hebben klinisch belang.

- Cardioselectiviteit (β_1 -selectiviteit): acebutolol, atenolol, betaxolol, bisoprolol, esmolol, metoprolol, nebivolol. Cardioselectiviteit is relatief en neemt af met hogere doses.
- Intrinsieke sympathicomimetische activiteit (ISA): acebutolol, carteolol (alleen oftalmologisch gebruik).
- Hydrofilie/lipofilie: atenolol, carteolol, esmolol, sotalol zijn hydrofiel; acebutolol, betaxolol, bisoprolol, carvedilol, labetalol, metoprolol, nebivolol, propranolol en timolol zijn lipofiel.
- Vasodilerend vermogen: carvedilol, labetalol en nebivolol.
- Ook alfa-blokkerende eigenschappen: labetalol en carvedilol.
- Korte werkingsduur: esmolol (toegediend via intraveneus infuus).
- Sotalol heeft naast β -blokkerende eigenschappen ook antiaritmische eigenschappen en wordt enkel als antiaritmicum gebruikt (zie 1.8.3.5.). Gezien zijn proaritmische eigenschappen wordt sotalol best niet gebruikt in de klassieke indicaties van de β -blokkers.⁵⁵

Plaatsbepaling

- *Hypertensie (zie 1.1.):* β -blokkers verlagen bij hypertensie de morbiditeit.^{4 56} Bèta-blokkers zouden minder doeltreffend zijn in de preventie van cardiovasculaire events (vooral CVA's) dan diuretica, calciumantagonisten, ACE-inhibitoren of sartanen⁷, hoewel dit controversieel blijft. Het overgrote deel van de studies werd met atenolol uitgevoerd en het is daarom onduidelijk of deze bevindingen ook gelden voor de andere β -blokkers.⁷
- *Angina pectoris (zie 1.2.):* β -blokkers vormen dikwijls de basis van de therapie, vooral na myocardinfarct.²⁶ Het effect is waarschijnlijk even groot voor alle β -blokkers.
- *Secundaire preventie na myocardinfarct* (gedurende minimum 12 maanden) o.a. ter preventie van plotse dood (voordeel aangetoond voor acebutolol, metoprolol en propranolol) en voor de behandeling van hartfalen met gedaalde ejectiefractie.²⁶ Sommige studies suggereren dat door de huidige aanpak van acuut myocardinfarct, toediening van β -blokkers in secundaire preventie minder belangrijk geworden is.²⁶
57 58
- *Ritmestoornissen:* onderhoudsbehandeling van sommige supraventriculaire en ventriculaire aritmieën (zie 1.8.). Sommige β -blokkers bestaan in intraveneuze vorm voor de spoedbehandeling van bepaalde supraventriculaire tachycardieën; een dergelijke intraveneuze behandeling gebeurt alleen in gespecialiseerd milieu. Sotalol onderscheidt zich van de andere β -blokkers door zijn klasse III-antiaritmische eigenschappen; **sotalol heeft echter pro-aritmogene eigenschappen**, en is alleen geïndiceerd bij bepaalde aritmieën (zie 1.8.3.5.).⁵⁵
- *Voorkamerfibrillatie met snel ventriculair antwoord:* vertraging van het hartritme voor *rate control*, d.w.z. verlagen van de ventrikelfrequentie zonder herstel van het sinusritme (zie 1.8.).⁵⁹
- *Stabiel chronisch hartfalen (zie 1.3.):* winst op cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit bewezen voor bisoprolol, carvedilol, metoprololsuccinaat en nebivolol.^{37 38}
- *Hyperthyreoïdie:* symptomatische behandeling van de cardiale symptomen tot euthyreoïdie is bereikt (vooral propranolol en ook metoprolol).⁶⁰
- *Profylactische behandeling van migraine (zie 10.9.2.):* β -blokkers zonder intrinsieke sympathicomimetische activiteit hebben, op basis van de beschikbare evidentie, de beste risico-batenverhouding.⁶¹ De meeste studies werden uitgevoerd met metoprolol en propranolol, die ook de indicatie profylactische behandeling van migraine hebben in de SKP.

- *Essentiële tremor*: meest bestudeerd met propranolol, dat ook als enige deze indicatie in de SKP heeft.⁶²
- *Podiumvrees*: propranolol, eenmalige toediening.⁶³
- *Glaucoom*: lokale behandeling (zie 16.4.2).^{51 50}
- Preventie van bloedingen in het bovenste gedeelte van het gastro-intestinale stelsel bij portale hypertensie met varices ter hoogte van de slokdarm: propranolol.⁶⁴
- *Prolifererend infantiel hemangioom*: propranololsiroop⁶⁵ : sinds 1 maart 2022 wordt enkel nog de magistrale bereiding terugbetaald (aan 100%): *propranololhydrochloridedrank FNA* [zie *Folia april 2022 en Folia augustus 2022*].

Indicaties (synthese van de SKP)

Gezien de β -blokkers een heterogene groep uitmaken heeft geen enkele β -blokker alle indicaties hieronder vermeld (zie rubriek “Plaatsbepaling” en ook de posologiekaders en de SKP’s voor de specifieke indicaties van de verschillende β -blokkers).

- Hypertensie.
- Angina pectoris.
- Secundaire preventie na myocardinfarct.
- Aritmieën, vertraging van het hartritme.
- Stabiel chronisch hartfalen met gedaalde ejectiefractie.
- Hyperthyreoïdie.
- Idiopathisch beven, palpitaties bij angst.
- Migraine: profylactische behandeling, zie 10.9.
- Slokdarmvarices: preventie van bloedingen.
- Propranololsiroop: prolifererend infantiel hemangioom waarvoor systemische therapie vereist is zie *Folia september 2016*].

Contra-indicaties

- *Sick Sinus Syndroom*.
- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok.
- Astma (vooral voor de niet-cardioselectieve β -blokkers); COPD is een relatieve contra-indicatie voor de niet-cardioselectieve β -blokkers (zie rubriek “Bijzondere voorzorgen”).
- Acuut of onvoldoende gecontroleerd hartfalen.
- Associëren met verapamil intraveneus (zie rubriek “Interacties”).
- Carvedilol, nebivolol: leverinsufficiëntie (SKP). Op de website <https://www.geneesmiddelenbijlevercirrose.nl> wordt naast nebivolol ook metoprolol (evenwel enkel bij ernstige cirrose) als “onveilig” (te vermijden) bij levercirrose beoordeeld; carvedilol wordt daarentegen als “veilig” bij levercirrose beoordeeld (op voorwaarde dat de dosis aangepast wordt; zie rubriek “Dosering” voor aangepaste dosering bij leverinsufficiëntie).

Ongewenste effecten

- Moeheid en verminderde inspanningscapaciteit.
- Sinusale bradycardie (minder uitgesproken met β -blokkers met intrinsieke sympathicomimetische activiteit), atrioventriculair blok, optreden of verslechteren van hartfalen.
- Astma-aanval bij patiënten met een anamnese van bronchospasme; minder bij gebruik van cardioselectieve β -blokkers.
- Koude extremiteiten, verergering van vaatspasmen (Raynaud), mogelijk minder met de β -blokkers met vasodilaterend vermogen.
- Erectiestoornissen.
- Centrale verschijnselen (o.a. slaapstoornissen, nachtmerries, depressie), vooral met lipofiele β -blokkers.
- Verergeren van een anafylactische reactie, en verminderd effect van adrenaline bij de aanpak ervan.
- Exacerbatie van psoriasis.

- Ernstige angor en myocardinfarct bij bruusk stoppen bij patiënten met coronairlijden.
- Toename van de insulineresistentie met verhogen van de glykemie en hypertriglyceridemie. De klinische relevantie hiervan op lange termijn is onduidelijk aangezien, ondanks deze effecten, met β -blokkers toch een daling van de cardiovasculaire mortaliteit en morbiditeit bekomen wordt, ook bij diabetici.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.
- Meerdere bronnen stellen een β -blokker als eerste keuze voor bij hypertensie tijdens de zwangerschap. De meeste gegevens zijn beschikbaar voor labetalol, maar ook atenolol, metoprolol en propranolol worden als waarschijnlijk veilig beschouwd. Voor al deze β -blokkers wordt echter een mogelijke associatie beschreven met groeivertraging bij de foetus bij langdurig gebruik door de moeder. Voor andere β -blokkers zijn onvoldoende gegevens beschikbaar over het gebruik tijdens de zwangerschap.
- **Gebruik van een β -blokker in het derde trimester en tijdens de bevalling kan leiden tot bradycardie, hypotensie en hypoglykemie bij de pasgeborene.** Monitoring van het hartritme van het kind rond de bevalling wordt geadviseerd.
- Borstvoeding: labetalol, metoprolol en propranolol kunnen veilig worden gebruikt. Acebutolol, atenolol en sotalol bereiken hoge concentraties in de moedermelk en worden tijdens de borstvoedingsperiode afgeraden.

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.
- Verhoogd risico van ongewenste effecten van β -blokkers (bradycardie, atrioventriculair blok en verminderde myocardcontractiliteit) bij associëren met verapamil, in mindere mate met diltiazem, en met antiaritmica. **Het gebruik van verapamil intraveneus is gecontra-indiceerd bij patiënten onder β -blokkers wegens het gevaar voor hartfalen, volledig AV-blok en shock. Dit geldt ook voor de toediening van intraveneuze β -blokkers bij chronisch gebruik van verapamil.**
- Verhoogd risico van bradycardie bij associëren met ivabradine.
- Verhoogd risico van vaatspasmen bij associëren met ergotderivaten.
- Verergeren van de hypoglykemische aanvallen bij patiënten op antidiabetica, en maskeren van de symptomen van hypoglykemie (minder met cardioselectieve β -blokkers).
- Vermindering van het effect van β_2 -mimetica bij astma en COPD: zeker door de niet-selectieve β -blokkers (zie ook rubriek “Bijzondere voorzorgen”).
- Verminderd antwoord op adrenaline bij behandeling van een anafylactische reactie.
- Stijging van de plasmaconcentraties van middelen zoals lidocaïne waarvan de klaring daalt bij vermindering van het hartdebiet.
- Carvedilol is een substraat van CYP2C9 en CYP2D6 en van P-gp (zie Tabel 1c. in Inl.6.3. en Tabel 1d. in Inl.6.3.).
- Metoprolol, nebivolol, propranolol en timolol zijn substraten van CYP2D6 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).
- Labetalol is een substraat van CYP2C19 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).

Bijzondere voorzorgen

- Bij stoppen van de behandeling met β -blokkers is het aanbevolen de dagdosis geleidelijk af te bouwen, zeker bij patiënten met coronairlijden.
- Wanneer β -blokkers worden opgestart voor de behandeling van hartfalen, bestaat er risico van initiële deterioratie van het hartfalen.
- Cardioselectieve β -blokkers kunnen gebruikt worden bij patiënten met COPD en eventueel bij patiënten

met mild tot matig ernstig astma indien er een duidelijke indicatie is; wel moet er aandacht zijn voor optreden van bronchospasme bij inname van de eerste dosis [zie *Folia februari 2012*].

- Er is onvoldoende evidentie dat het moment van inname ('s ochtends of 's avonds) van antihypertensiva een invloed heeft op de werkzaamheid ervan.^{19 20}

Posologie

- Bij de behandeling van hartfalen wordt met zeer lage doses gestart en tracht men de gangbare doses geleidelijk te bereiken, voor zover deze verdragen worden. Bij de andere indicaties is de startdosis doorgaans iets hoger; ook hier kan de dosis geleidelijk verhoogd worden, naargelang het antwoord en de eventuele ongewenste effecten. Bij ouderen en bij risicopatiënten zal men voorzichtiger zijn bij starten en bij verhogen van de dosis.
- Voor sommige β -blokkers kan de dagdosis in één dosis worden toegediend, vooral bij hypertensie, waar de bloeddruk juist vóór de volgende inname moet gemeten worden. Wanneer het effect geen 24 uur aanhoudt, dient naar een tweemaal daagse dosering te worden overgegaan of een andere β -blokker gekozen te worden.
- Dosisaanpassing bij leverlijden:
 - Voor carvedilol moet de dosis verminderd worden bij matige tot ernstige leverinsufficiëntie.
 - Voor metoprolol moet de dosis verminderd worden bij matige leverinsufficiëntie (af te raden bij ernstige leverinsufficiëntie).
 - Voor propranolol en labetalol moet de dosis verminderd worden bij leverinsufficiëntie.
 - Bisoprolol kan veilig gebruikt worden tot aan de gebruikelijke dosis van 10 mg per dag.

Atenolol

Posol.

hypertensie, angor en aritmie

50 tot 100 mg 1x/dag (eventueel te verdelen over 2 doses)

ATENOLOL EG (EG)

atenolol

tabl.

98 x 25 mg R/ b 9,82 €

100 x 25 mg R/ b 10,08 €

tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 x 50 mg R/ b 13,74 €

100 x 100 mg R/ b 21,43 €

ATENOLOL TEVA (Teva)

atenolol

tabl. (deelb. niet kwantit.)

60 x 25 mg R/ b 8,48 €

60 x 50 mg R/ b 10,60 €

90 x 50 mg R/ b 12,56 €

60 x 100 mg R/ b 14,33 €

90 x 100 mg R/ b 20,66 €

ATENOLOL VIATRIS (Viatris)

atenolol

filmomh. tabl.

56 x 100 mg R/ b 12,80 €

TENORMIN (Pharmanovia)

atenolol

tabl. Minor

56 x 25 mg R/ b 8,32 €

98 x 25 mg R/ b 10,37 €

tabl. Mitis

56 x 50 mg R/ b 10,76 €

98 x 50 mg R/ b 14,69 €

tabl.

56 x 100 mg R/ b 13,64 €

98 x 100 mg R/ b 19,73 €

Bisoprolol

Posol.

hypertensie, angor en aritmie

5 tot 10 mg 1x/dag

hartfalen

1,25 mg 1x/dag gedurende 1 week, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 10 mg 1x/dag)

BISOPROLOL AB (Aurobindo)

bisoprolol, fumaraat

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 2,5 mg R/ b 6,95 €

100 x 2,5 mg R/ b 10,58 €
100 x 5 mg R/ b 10,99 €
100 x 10 mg R/ b 14,81 €

BISOPROLOL EG (EG)

bisoprolol, fumaraat
tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 2,5 mg R/ b 7,06 €
100 x 2,5 mg R/ b 10,97 €
30 x 5 mg R/ b 8,46 €
100 x 5 mg R/ b 11,38 €
100 x 10 mg R/ b 15,31 €

BISOPROLOL SANDOZ (Sandoz)

bisoprolol, fumaraat
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 2,5 mg R/ b 6,95 €
60 x 2,5 mg R/ b 7,60 €
100 x 2,5 mg R/ b 10,58 €
filmomh. tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 7,91 €
56 x 5 mg R/ b 8,29 €
98 x 5 mg R/ b 10,90 €
28 x 10 mg R/ b 9,64 €
56 x 10 mg R/ b 10,42 €
98 x 10 mg R/ b 14,94 €

BISOPROLOL TEVA (Teva)

bisoprolol, fumaraat
tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 2,5 mg R/ b 7,01 €
100 x 2,5 mg R/ b 10,77 €

filmomh. tabl.

100 x 5 mg R/ b 11,11 €
100 x 10 mg R/ b 14,81 €

BISOPROLOL VIATRIS (Viatris)

bisoprolol, fumaraat
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 2,5 mg R/ b 7,01 €
100 x 2,5 mg R/ b 10,76 €
28 x 5 mg R/ b 7,96 €
56 x 5 mg R/ b 8,31 €
100 x 5 mg R/ b 11,11 €
28 x 10 mg R/ b 9,73 €
56 x 10 mg R/ b 10,99 €
100 x 10 mg R/ b 15,31 €

Carvedilol

Posol.

hypertensie en angor

12,5 mg 1x/dag, na 2 dagen verhogen tot 25 mg 1x/dag, indien nodig geleidelijk verder verhogen tot max 25 mg 2x/dag

hartfalen

3,125 mg 2x/dag gedurende 2 weken, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 25 mg 2x/dag)

CARVEDILOL EG (EG)

carvedilol
tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 6,25 mg R/ b 8,55 €
98 x 6,25 mg R/ b 11,01 €
56 x 25 mg R/ b 14,99 €
98 x 25 mg R/ b 23,34 €

CARVEDILOL SANDOZ (Sandoz)

carvedilol
tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 6,25 mg R/ b 11,12 €
60 x 25 mg R/ b 15,67 €
100 x 25 mg R/ b 23,66 €
60 x 50 mg R/ b 28,27 €

CARVEDILOL TEVA (Teva)

carvedilol

tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 6,25 mg R/ b 11,12 €
100 x 25 mg R/ b 25,02 €

KREDEX (Eurocept)

carvedilol
tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 6,25 mg R/ b 8,55 €
56 x 25 mg R/ b 17,02 €

Esmolol

BREVIBLOC (Baxter)

esmolol, hydrochloride
inj./inf. oploss. i.v. [amp.]

5 x 100 mg / 10 ml U.H. [44 €]

Labetalol

Posol.

per os:

hypertensie

100 tot 200 mg 2x/dag

TRANDATE (Aspen)

labetalol, hydrochloride

filmomh. tabl.

75 x 100 mg R/ b 13,62 €

75 x 200 mg R/ b 18,49 €

inj./inf. oploss. i.v. [flac.]

5 x 20 ml 5 mg / 1 ml U.H. [13 €]

Metoprolol*Posol.**per os:*

(uitgedrukt als metoprololtartraat)

hypertensie, angor en aritmie

50 tot 200 mg 1x/dag (eventueel in 2 doses voor tabletten met normale afgifte)

hartfalen (enkel metoprololsuccinaat (verlengde afgifte) heeft deze indicatie)

12,5 tot 25 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 200 mg 1x/dag)

sec. prev. myocardiinfarct

200 mg 1x/dag (in 2 doses voor tabletten met normale afgifte)

profyl. behandeling van migraine

100 tot 200 mg 1x/dag (in 2 doses voor tabletten met normale afgifte)

hyperthyreoidie (symptomatische behandeling)

50 mg 3 tot 4x/dag (of 100 tot 200 mg 1x/dag voor tabletten met verlengde afgifte)

METOPROLOL EG (EG)

metoprolol, succinaat

tabl. verl. afgifte (deelb. kwantit.)

100 x 95 mg (eq. tartraat 100 mg)

R/ b 14,28 €

100 x 190 mg (eq. tartraat 200

mg) R/ b 18,98 €

METOPROLOL TEVA (Teva)

metoprolol, succinaat

tabl. verl. afgifte (deelb. kwantit.) Retard

100 x 95 mg (eq. tartraat 100 mg)

R/ b 13,44 €

100 x 190 mg (eq. tartraat 200

mg) R/ b 18,98 €

METOPROLOL VIATRIS (Viatris)

metoprolol, succinaat

tabl. verl. afgifte (deelb. kwantit.) Retard

100 x 95 mg (eq. tartraat 100 mg)

R/ b 13,97 €

60 x 190 mg (eq. tartraat 200 mg)

R/ b 12,64 €

100 x 190 mg (eq. tartraat 200

mg) R/ b 18,98 €

SELOKEN (Recordati)

metoprolol, tartraat

tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 100 mg R/ b 13,02 €

SELOKEN (Recordati)

metoprolol, tartraat

inj. oploss. i.v. [amp.]

5 x 5 mg / 5 ml R/ 14,57 €

SELOZOK (Recordati)

metoprolol, succinaat

tabl. verl. afgifte (deelb. kwantit.) 25

28 x 23,75 mg (eq. tartraat 25 mg)

R/ b 7,94 €

tabl. verl. afgifte (deelb. niet kwantit.) 200

28 x 190 mg (eq. tartraat 200 mg)

R/ b 10,81 €

Nebivolol*Posol.*

hypertensie

5 mg 1x/dag

hartfalen

1,25 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 10 mg 1x/dag)

NEBIVOLOL AB (Aurobindo)

nebivolol (hydrochloride)

tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

30 x 5 mg R/ b 11,70 €

100 x 5 mg R/ b 18,24 €

NEBIVOLOL EG (EG)

nebivolol (hydrochloride)
tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 11,31 €

98 x 5 mg R/ b 18,26 €

NEBIVOLOL KRKA (KRKA)

nebivolol (hydrochloride)
tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 5 mg R/ b 18,24 €

NEBIVOLOL SANDOZ (Sandoz)

nebivolol (hydrochloride)
tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 11,28 €

56 x 5 mg R/ b 13,62 €

98 x 5 mg R/ b 18,24 €

NEBIVOLOL TEVA (Teva)

nebivolol (hydrochloride)
tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 11,37 €

100 x 5 mg R/ b 18,57 €

NOBITEN (Menarini)

nebivolol (hydrochloride)
tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 11,60 €

56 x 5 mg R/ b 15,71 €

100 x 5 mg R/ b 19,90 €

Propranolol

Posol.

hypertensie, angor

40 tot 80 mg 2 tot 3x/dag (of 80 tot 320 mg 1x/dag voor verlengde afgifte)

aritmie, hyperthyreoïdie (symptomatische behandeling)

10 tot 40 mg 3 tot 4x/dag

secundaire preventie myocardinfarct

80 mg 2 tot 3x/dag

profylactische behandeling van migraine, essentiële tremor

40 tot 80 mg 2x/dag (of 80 tot 160 mg 1x/dag voor verlengde afgifte)

podiumvrees, palpitaties bij angst:

10 tot 40 mg 1x/dag

preventie van bloedingen bij slokdarmvarices

20 tot 160 mg 2x/dag

HEMANGIOL (Pierre Fabre Médicament)

propranolol (hydrochloride)
siroop oploss.

120 ml 3,75 mg / 1 ml R/ 185,46 €

INDERAL (Pharmanovia)

propranolol, hydrochloride
filmomh. tabl.

50 x 10 mg R/ b 6,64 €

100 x 40 mg R/ b 8,53 €

PROPRANOLOL EG (EG)

propranolol, hydrochloride
tabl. (deelb. in 4 niet kwantit.)

100 x 40 mg R/ b 8,79 €

harde caps. verl. afgifte Retard

60 x 160 mg R/ b 13,29 €

PROPRANOLOL TEVA (Teva)

propranolol, hydrochloride
harde caps. geregul. afgifte Retard

30 x 80 mg R/ 7,44 €

1.6. Calciumantagonisten

Calciumantagonisten inhiberen, vooral ter hoogte van het cardiovasculaire systeem, de influx van calcium in de cellen, maar de verschillende klassen hebben tamelijk uiteenlopende effecten.

De *dihydropyridines* zijn vooral vasodilaterend en hebben minder direct effect op het hart.

Verapamil vertraagt de hartfrequentie en de geleiding over de AV-knoop. Tevens vermindert het de contractiliteit van het hart en van de gladde spiercellen.

Diltiazem geeft perifere vasodilatatie en vertraging van de hartfrequentie.

Plaatsbepaling

- *Hypertensie (zie 1.1.):* calciumantagonisten verlagen bij hypertensie de morbiditeit en de mortaliteit.^{4 66} Ze hebben vooral een plaats bij systolische hypertensie bij ouderen⁹ en bij patiënten met stabiele angina pectoris.
- *Stabiele en vasospastische angor:* onderhoudsbehandeling (zie 1.2.).²⁶
- *Voorkamerfibrillatie met snel ventriculair antwoord:* vertraging van het hartritme voor *rate control*, d.w.z.

verlagen van de ventrikelfrequentie zonder herstel van het sinusritme (zie 1.8.) met verapamil en diltiazem⁵⁹ (niet vermeld in de SKP van diltiazem); de dihydropyridines hebben dit effect niet.

- *Supraventriculaire tachycardie*: verapamil intraveneus⁶⁷ (niet meer gecommmercialiseerd in België; wel nog beschikbaar via import uit het buitenland (zie *Int.2.11.15.*)), zie 1.8.
- *Syndroom van Raynaud*: er is redelijk wat evidentie dat dihydropyridines (vooral gedocumenteerd voor nifedipine) de frequentie en de ernst van aanvallen van syndroom van Raynaud verminderen (indicatie niet vermeld in de SKP).⁶⁸
- *Tocolyse*: goed onderbouwde indicatie van nifedipine (indicatie niet vermeld in de SKP).⁶⁹
- *Cluster hoofdpijn*: verapamil wordt voorgesteld voor de preventie van aanvallen van clusterhoofdpijn, maar de evidentie hiervoor is beperkt (indicatie niet vermeld in de SKP).⁷⁰

Indicaties (synthese van de SKP)

- Hypertensie.
- Stabiele en vasospastische angor.
- Verapamil: ook vertragen van het hartritme (zie rubriek “Plaatsbepaling”).
- Nimodipine: uitsluitend preventie van ischemische letsels bij acute subarachnoïdale bloedingen.

Contra-indicaties

- Dihydropyridines: onbehandeld hartfalen, instabiele angor, recent myocardinfarct.
- Verapamil en diltiazem: hartfalen, tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, *Sick Sinus Syndroom*, gelijktijdig gebruik van ivabradine.
- **Het gebruik van verapamil intraveneus is gecontra-indiceerd bij patiënten onder β -blokkers, bij reciproke tachycardie bij syndroom van Wolff-Parkinson-White en bij ventrikeltachycardie, wegens het gevaar voor hartfalen en shock.**
- Lercanidipine: ernstige nierinsufficiëntie; ernstige leverinsufficiëntie (SKP).
- Op de website <https://www.geneesmiddelenbijlevercirrose.nl> worden felodipine, isradipine, lercanidipine, nicardipine en verapamil als “onveilig” (te vermijden) bij levercirrose beoordeeld.
- Clevidipine: allergie aan soja, pinda's of eieren.

Ongewenste effecten

- Hypotensie.
- Dermatitis, huiduitslag.⁴⁶
- Gingivale hyperplasie.
- Dihydropyridines: ook perifere vasodilatatie met hoofdpijn, enkeloedeem, warmte-opwellingen, hypotensie en reflectoire tachycardie.
- Diltiazem en vooral verapamil: ook vermindering van de contractiliteit van het hart en te sterke hartfrequentiedaling.
- Diltiazem en verapamil: ook obstipatie.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.
- Bij contra-indicatie voor een β -blokker (eerste keuze bij hypertensie tijdens de zwangerschap volgens de meeste bronnen) wordt een calciumantagonist (meeste gegevens over nifedipine met verlengde afgifte en over nicardipine) voorgesteld als alternatief.
- Nifedipine, nicardipine en verapamil worden als veilig beschouwd bij borstvoeding.

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij

volumedepletie.

- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.
- Verhoogd risico van ongewenste effecten van de β -blokkers (bradycardie, atrioventriculair blok en verminderde myocardcontractiliteit) bij associëren met verapamil en in mindere mate diltiazem. **Het gebruik van verapamil intraveneus is gecontra-indiceerd bij patiënten onder β -blokkers wegens het gevaar voor hartfalen en shock. Dit geldt omgekeerd ook voor de toediening van intraveneuze β -blokkers bij chronisch gebruik van verapamil.**
- Verapamil kan de afbraak van alcohol vertragen.
- Vele dihydropyridines (amlodipine, felodipine, isradipine, lercanidipine, nicardipine, nifedipine, nimodipine), verapamil en diltiazem zijn substraten van CYP3A4 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.). Sommige calciumantagonisten (bv. felodipine en verapamil) vertonen na orale toediening een uitgesproken eerstestapassage-extractie t.h.v. de lever. Hun biologische beschikbaarheid verhoogt bij associëren met CYP3A4-inhibitoren, en verlaagt bij associëren met CYP3A4-inductoren.
- Verapamil en diltiazem zijn daarenboven inhibitor van CYP3A4 en substraat en inhibitor van P-gp (zie Tabel 1c. en Tabel 1d. in Inl.6.3.). Bij gelijktijdig gebruik van verapamil of diltiazem met de DOAC's is er hierdoor een verhoogd bloedingsrisico.^{71 72}

Bijzondere voorzorgen

- Er is onvoldoende evidentie dat het moment van inname ('s ochtends of 's avonds) van antihypertensiva een invloed heeft op de werkzaamheid ervan.^{19 20}

1.6.1. Dihydropyridines

Amlodipine

Posol.

hypertensie en angor

5 tot 10 mg 1x/dag

AMLODIPIN AB (Aurobindo)

amlodipine (besilaat)

tabl.

28 x 5 mg R/ b 10,42 €
98 x 5 mg R/ b 12,47 €
30 x 10 mg R/ b 10,39 €
100 x 10 mg R/ b 23,31 €

AMLODIPINE EG (EG)

amlodipine (besilaat)

tabl. Besilate

28 x 5 mg R/ b 10,76 €
98 x 5 mg R/ b 12,55 €
tabl. (deelb. kwantit.) Besilate
30 x 10 mg R/ b 10,66 €
100 x 10 mg R/ b 23,62 €

AMLODIPINE EG (Orifarm Belgium)

amlodipine (besilaat)

tabl. (deelb. kwantit.) Besilate

100 x 10 mg R/ b 23,62 €

(parallelinvoer)

AMLODIPINE EG (PI-Pharma)

amlodipine (besilaat)

tabl. (deelb. kwantit.) Besilate

100 x 10 mg R/ b 23,62 €
(parallelinvoer)

AMLODIPINE KRKA (KRKA)

amlodipine (maleaat)

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 10,42 €
98 x 5 mg R/ b 12,51 €
30 x 10 mg R/ b 10,39 €
100 x 10 mg R/ b 24,42 €

AMLODIPINE TEVA (Teva)

amlodipine (besilaat)

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 10,76 €
56 x 5 mg R/ b 11,18 €

98 x 5 mg R/ b 12,54 €

30 x 10 mg R/ b 10,41 €

100 x 10 mg R/ b 23,54 €

AMLODIPINE VIATRIS (Viatris)

amlodipine (besilaat)

tabl. (deelb. kwantit.) Besilate

30 x 5 mg R/ b 11,12 €
100 x 5 mg R/ b 12,69 €
100 x 10 mg R/ b 24,65 €

AMLODIPIN SANDOZ (Sandoz)

amlodipine (besilaat)

tabl. (deelb. kwantit.) Besilaat

30 x 5 mg R/ b 10,78 €
60 x 5 mg R/ b 11,53 €
100 x 5 mg R/ b 12,69 €
30 x 10 mg R/ b 10,67 €
100 x 10 mg R/ b 23,72 €

AMLODIPIN SANDOZ (Impexco)
amlodipine (besilaat)
tabl. (deelb. kwantit.) Besilaat
100 x 10 mg R/ b 10,23,72 €
(parallelinvoer)

AMLOGAL (SMB)

amlodipine (maleaat)
omh. tabl. (deelb. kwantit.) Divule
98 x 10 mg R/ b 22,87 €

AMLOR (Viatris)
amlodipine (besilaat)
harde caps.

28 x 5 mg R/ b 10,76 €
56 x 5 mg R/ b 11,26 €
98 x 5 mg R/ b 12,55 €
30 x 10 mg R/ b 10,77 €
100 x 10 mg R/ b 24,42 €

Clevidipine

CLEVIPREX (Chiesi)
clevidipine
inf. emuls. i.v. [flac.]
10 x 25 mg / 50 ml U.H. [1.696 €]

Felodipine

Posol.
hypertensie en angor
5 tot 10 mg 1x/dag

FELODIPINE EG (EG)
felodipine
tabl. verl. afgifte Retard
100 x 5 mg R/ b 17,29 €
100 x 10 mg R/ b 24,18 €

FELODIPINE SANDOZ (Sandoz)
felodipine
tabl. verl. afgifte
100 x 5 mg R/ b 17,24 €
100 x 10 mg R/ b 24,17 €

Lercanidipine

Posol.
hypertensie
10 tot 20 mg 1x/dag

LERCANIDIPINE EG (EG)
lercanidipine, hydrochloride
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)
28 x 10 mg R/ b 10,94 €
98 x 10 mg R/ b 16,97 €
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)
98 x 20 mg R/ b 20,87 €

lercanidipine, hydrochloride
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)
28 x 10 mg R/ b 10,94 €
56 x 10 mg R/ b 15,66 €
98 x 10 mg R/ b 17,44 €
56 x 20 mg R/ b 20,80 €
98 x 20 mg R/ b 22,46 €

lercanidipine, hydrochloride
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)
28 x 10 mg R/ b 11,09 €
56 x 10 mg R/ b 16,09 €
98 x 10 mg R/ b 18,75 €
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)
28 x 20 mg R/ b 15,54 €
56 x 20 mg R/ b 21,55 €
98 x 20 mg R/ b 25,94 €

LERCANIDIPIN SANDOZ (Sandoz)

ZANIDIP (Recordati)

Nicardipine

NICARDIPINE AGUETTANT (Aguettant)

nicardipine, hydrochloride

inf. oplossing i.v. [amp.]

10 x 10 mg / 10 ml U.H. [45 €]

Nifedipine

Posol.

hypertensie en angor

30 tot 60 mg 1x/dag

NIFEDIPINE EG (EG)

nifedipine

tabl. verl. afgifte Retard

98 x 30 mg R/ b 23,59 €

98 x 60 mg R/ b 38,39 €

Nimodipine

NIMOTOP (Laboratoire X.O.)

nimodipine

tabl.

50 x 30 mg R/ b 21,07 €

inf./instill. oplossing i.v./i.cistern. [flac.]

1 x 50 ml 0,2 mg / 1 ml U.H. [9 €]

(preventief bij subarachnoïdale bloeding)

1.6.2. Verapamil

Posol.

angor

80 mg 4x/dag tot 120 mg 3 tot 4x/dag (tabletten met normale afgifte)

aritmie

40 tot 120 mg 3 tot 4x/dag (tabletten met normale afgifte)

hypertensie

80 tot 160 mg 3x/dag (of 240 mg 1 tot 2x/dag voor verlengde afgifte)

ISOPTINE (Viatris)

verapamil, hydrochloride

filmomh. tabl.

50 x 40 mg R/ b 7,98 €

50 x 80 mg R/ b 9,30 €

60 x 120 mg R/ b 12,23 €

LODIXAL (Viatris)

verapamil, hydrochloride

tabl. verl. afgifte (deelb. kwantit.)

30 x 240 mg R/ b 12,61 €

1.6.3. Diltiazem

Posol.

angor

60 tot 120 mg 3x/dag of 200 tot 300 mg (verlengde afgifte) 1x/dag

hypertensie

200 tot 300 mg (verlengde afgifte) 1x/dag

DILTIAZEM EG (EG)

diltiazem, hydrochloride

harde caps. verl. afgifte Retard

100 x 200 mg R/ b 22,99 €

100 x 300 mg R/ b 26,54 €

PROGOR (SMB)

diltiazem, hydrochloride

harde caps. verl. afgifte

28 x 120 mg R/ b 9,30 €

56 x 180 mg R/ b 12,50 €

56 x 180 mg R/ 12,30 €

56 x 240 mg R/ b 15,80 €

56 x 300 mg R/ b 17,04 €

56 x 300 mg R/ 17,02 €

28 x 360 mg R/ b 13,42 €

TILDIEM (Sanofi Belgium)

diltiazem, hydrochloride

tabl.

100 x 60 mg R/ b 9,78 €

harde caps. verl. afgifte Retard

28 x 200 mg R/ b 11,64 €

28 x 300 mg R/ b 13,04 €

1.7. Middelen inwerkend op het renine-angiotensinesysteem

ACE-inhibitoren (angiotensineconversie-enzym-inhibitoren) en sartanen (angiotensine II-antagonisten) remmen, elk op een ander niveau, het renine-angiotensinesysteem (RAS). Ze veroorzaken hierdoor arteriële, arteriolaire en veneuze vasodilatatie en bloeddrukdaling. Sommige effecten kunnen verklaard worden door een vermindering van de hyperplasie van de vasculaire en cardiale gladde spiercellen.

1.7.1. ACE-inhibitoren

ACE-inhibitoren (angiotensineconversie-enzym-inhibitoren) inhiberen de omzetting van angiotensine-I tot het actieve angiotensine-II.

Plaatsbepaling

- *Hypertensie (zie 1.1.):* ACE-inhibitoren verlagen de morbiditeit en mortaliteit ten gevolge van hypertensie^{4 73}; ze zijn vooral geïndiceerd bij hypertensie met geassocieerde pathologieën zoals hartfalen, acuut myocardinfarct en nierlijden met micro- of macro-albuminurie (al of niet diabetisch).
- *Hartfalen met gedaalde ejectiefractie (zie 1.3.):* ACE-inhibitoren hebben een gunstig effect op morbiditeit en mortaliteit.^{37 38} Ze worden in deze indicatie samen met diuretica, β -blokkers, een aldosteronantagonist en/of gliflozine voorgeschreven.^{37 38}
- *Acuut myocardinfarct:* tenzij contra-indicatie wordt na het infarct bij hemodynamisch stabiele patiënten een behandeling met een ACE-inhibitor ingesteld^{74 75} ter preventie van de remodelering van het linkerventrikel; zeker bij tekenen van linkerventrikeldisfunctie of hartfalen, bij diabetes en bij chronische nierschade wordt de behandeling met ACE-inhibitoren levenslang doorgegeven.^{74 75 76}
- *Nefropathie:* afremmen van de progressie van de nierinsufficiëntie, vooral bij proteïnurie bij diabetici; voor sommige ACE-inhibitoren ook bij niet-diabetische nefropathie.^{49 77}
- Voor sommige ACE-inhibitoren (perindopril, ramipril) bestaat volgens enkele oudere studies mogelijk een beperkt bijkomend cardioprotectief effect bij patiënten met chronische coronaire ziekte en/of hoog cardiovasculair risico, wanneer ze toegevoegd werden aan een bestaande (naar huidige normen niet optimale) behandeling.^{26 29 30} Veel van deze patiënten hadden aandoening(en) waarvoor het gebruik van een ACE-inhibitor volgens de (huidige) richtlijnen sowieso al geïndiceerd was (doorgemaakt

myocardinfarct, hartfalen.

- Voor de associatie van een ACE-inhibitor en een sartaan is er geen bewijs van meerwaarde ten opzichte van een ACE-inhibitor alleen. Er is geen winst op vlak van morbiditeit en mortaliteit en het risico van complicaties (nierfalen, hyperkaliëmie) neemt toe [zie Folia september 2013].^{38 13}
- Lisinopril wordt *off-label* gebruikt voor migraineprofylaxe. Er is slechts beperkt bewijs van doeltreffendheid (zie 10.9.2).⁷⁸

Indicaties (synthese van de SKP)

De indicaties en de doseringen vermeld in de SKP van de verschillende producten zijn deze waarover klinische studies bestaan. In welke mate tussen de ACE-inhibitoren relevante klinische verschillen bestaan, is echter niet duidelijk.

- Hypertensie.
- Hartfalen met gedaalde ejectiefractie.
- (Diabetische) nefropathie.
- Na myocardinfarct.

Contra-indicaties

- **Zwangerschap.**
- Bilaterale stenose van de nierarteriën of stenose bij unieke nier.
- Hyperkaliëmie.
- Voorgeschiedenis van angio-oedeem op ACE-inhibitoren, erfelijk of idiopathisch angio-oedeem.
- Gelijktijdig gebruik van sacubitril/valsartan complex.
- Fosinopril: ernstige nierinsufficiëntie (SKP).
- Zofenopril: ernstige leverinsufficiëntie (SKP).
- Op de website <https://www.geneesmiddelenbijlevercirrose.nl> worden de ACE-inhibitoren als “onveilig” (te vermijden) bij levercirrose beoordeeld.

Ongewenste effecten

- Hoest (soms na meerdere jaren behandeling).
- Hypotensie na de toediening van de eerste dosis van een ACE-inhibitor of na dosisverhoging, vooral bij patiënten met voorafbestaande stimulatie van het renine-angiotensine-systeem (volumedepletie door diuretica, hartfalen, stenose van de nierarteriën), en dit vooral bij de behandeling van hartfalen.
- Verslechtering van de nierfunctie (en soms acute nierinsufficiëntie), vooral bij patiënten met voorafbestaand nierlijden en bij patiënten met hartfalen, uitgesproken volumedepletie of dehydratie.
- Hyperkaliëmie, zelden hyponatriëmie.
- Rash.
- Gastro-intestinale stoornissen (o.a. diarree), smaakstoornissen.
- Angio-oedeem, dat soms pas na meerdere maanden tot jaren behandeling optreedt, en frequenter is bij patiënten van Afrikaanse afkomst en bij patiënten met antecedenten van angio-oedeem niet te wijten aan ACE-inhibitorgebruik.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.
- **ACE-inhibitoren zijn gecontra-indiceerd gedurende de hele duur van de zwangerschap (risico van nierinsufficiëntie, anurie, hypotensie, oligohydramnion, longhypoplasie en andere morfologische afwijkingen bij de foetus).**
- Captopril, enalapril, perindopril en quinapril worden als veilig beschouwd bij borstvoeding.

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.
- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.
- **Verhoogd risico van hyperkaliëmie bij associëren met andere kaliumsparende middelen (o.a. kaliumsupplementen (ook dieetzouten), kaliumsparende diuretica, sartanen, trimethoprim (co-trimoxazol), heparines en NSAID's); dit risico is vooral hoog bij bestaan van nierinsufficiëntie (zie Inl.6.2.7).**
- Verdere verslechtering van de nierfunctie (met risico van acute nierinsufficiëntie) bij associëren met NSAID's of diuretica, vooral bij stenose van de nierarteriën of volumedepletie. Dit geldt zeker bij combineren van een ACE-inhibitor + een NSAID + een diureticum.
- Beperkt verhoogd risico van hypoglykemische aanvallen bij patiënten op insuline, hypoglykemiërende sulfamiden, gliniden.
- Stijging van de plasmaconcentraties van lithium.
- Verhoogd risico op angio-oedeem bij gelijktijdig gebruik van andere geneesmiddelen die angio-oedeem kunnen veroorzaken: sacubitril/valsartan complex, racecadotril, everolimus, sirolimus en temsirolimus, estramustine en vildagliptine (en mogelijk ook de andere gliptines).

Bijzondere voorzorgen

- Starten met lage dosis en de dosis langzaam verhogen, vooral bij ouderen en bij bestaan van hartfalen of nierinsufficiëntie.
- Bij patiënten met volumedepletie, bv. bij behandeling met hoge doses (lis)diuretica (zie rubriek "Ongewenste effecten"), raadt men aan te starten met een zeer lage dosis (bv. ¼ van de klassieke dosis) van de ACE-inhibitor en deze geleidelijk te verhogen, gezien het risico van hypotensie bij de eerste dosis en bij dosisverhoging.
- Bij perifeer vaatlijden of veralgemeende atherosclerose moeten ACE-inhibitoren voorzichtig opgestart worden, gezien de grote kans op stenose van de nierarteriën bij deze patiënten.
- De nierfunctie en de kaliëmie controleren vóór de start van de behandeling of een dosisverhoging en een tweetal weken nadien.
- Tijdens acute episodes van dehydratie (diarree, braken, koorts,...) die langer dan 24u aanhouden, moet overwogen worden tijdelijk de dosis van de ACE-inhibitor te verlagen of de inname stop te zetten om acute nierschade te voorkomen, zeker bij oudere of kwetsbare patiënten.
- Er is onvoldoende evidentie dat het moment van inname ('s ochtends of 's avonds) van antihypertensiva een invloed heeft op de werkzaamheid ervan.^{19 20}

Posologie

- Hieronder wordt aangegeven met welke dosis men gewoonlijk start, en tot waar men deze nadien mag verhogen, voor zover goed verdragen.
- Bij renovasculaire hypertensie en wanneer de patiënt reeds op diuretica of zoutarm dieet staat, zijn de begindoses lager.

Captopril

Posol.

hypertensie

25 mg 1 tot 2x/dag, eventueel tot 100 mg per dag in 1 tot 2 doses

hartfalen*

6,25 tot 12,5 mg 2 tot 3x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 50 mg 2 tot 3x/dag)

myocardinfarct (preventie van remodelering)*
6,25 mg 1x/dag, eventueel tot 50 mg 2 tot 3x/dag
diabetische nefropathie
25 mg 2 tot 3x/dag

* met de huidige in België beschikbare specialiteiten is het onmogelijk de laagste startdoseringen voor de behandeling van hartfalen of myocardinfarct te bekomen

CAPTOPRIL EG (EG)

captopril

tabl. (deelb. niet kwantit.)

60 x 50 mg R/ b 10,25 €

60 x 100 mg R/ b 13,39 €

Cilazapril

Posol.

hypertensie*

1,25 mg 1x/dag, eventueel tot 5 mg 1x/dag

hartfalen*

0,5 mg 1x/dag, eventueel tot 5 mg 1x/dag

* met de huidige in België beschikbare specialiteiten is het onmogelijk de laagste startdoseringen te bekomen

INHIBACE (Eurocept)

cilazapril

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 18,29 €

Enalapril

Posol.

hypertensie

5 mg 1x/dag, eventueel tot 20 mg 1x/dag

hartfalen

2,5 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 20 mg per dag in 1 tot 2 doses)

ENALAPRIL EG (EG)

enalapril, maleaat

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 7,27 €

98 x 20 mg R/ b 15,50 €

ENALAPRIL SANDOZ (Sandoz)

enalapril, maleaat

tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 20 mg R/ b 15,50 €

RENITEC (Organon)

enalapril, maleaat

tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 x 20 mg R/ b 16,55 €

Fosinopril

Posol.

hypertensie

20 mg 1x/dag

hartfalen

10 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 40 mg 1x/dag)

FOSINIL (Cophana)

fosinopril, natrium
tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 20 mg R/ b 22,60 €

Lisinopril

Posol.

hypertensie

10 mg 1x/dag, eventueel tot 40 mg 1x/dag

hartfalen

2,5 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 20 mg 1x/dag)

myocardinfarct (preventie van remodelering)

5 mg 1x/dag, eventueel tot 10 mg 1x/dag

nefropathie bij hypertensiepatiënten met type 2-diabetes

10 mg 1x/dag, eventueel tot 20 mg 1x/dag

LISINOPRIL EG (EG)

lisinopril
tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 6,61 €

56 x 5 mg R/ b 8,50 €

tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

28 x 20 mg R/ b 11,23 €

56 x 20 mg R/ b 16,01 €

98 x 20 mg R/ b 22,27 €

LISINOPRIL EG (PI-Pharma)

lisinopril
tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

98 x 20 mg R/ b 22,27 €

(parallelvoer)

LISINOPRIL GRINDEKS (Grindeks -

Kalceks)

lisinopril
tabl.

56 x 5 mg R/ b 8,26 €

tabl. (deelb. niet kwantit.)

84 x 20 mg R/ b 18,88 €

LISINOPRIL SANDOZ (Sandoz)

lisinopril
tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 5 mg R/ b 8,26 €

30 x 20 mg R/ b 11,05 €

56 x 20 mg R/ b 15,52 €

100 x 20 mg R/ b 21,42 €

LISINOPRIL TEVA (Teva)

lisinopril
tabl. (deelb. niet kwantit.)

30 x 5 mg R/ b 6,65 €

100 x 20 mg R/ b 21,42 €

ZESTRIL (Pharmanovia)

lisinopril
tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 6,61 €

tabl.

28 x 20 mg R/ b 11,23 €

56 x 20 mg R/ b 16,01 €

98 x 20 mg R/ b 22,80 €

Perindopril

Posol.

(uitgedrukt als perindopril tert-butylamine)

hypertensie

4 mg 1x/dag, eventueel tot 8 mg 1x/dag

hartfalen

2 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 4 mg 1x/dag)

na myocardinfarct of revascularisatie

4 mg 1x/dag, eventueel tot 8 mg 1x/dag

COVERSYL (Servier)

perindopril, arginine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4
mg) R/ b 11,56 €

90 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4
mg) R/ b 21,57 €
filmomh. tabl.

60 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8
mg) R/ b 29,54 €

90 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8
mg) R/ b 36,91 €

COVERSYL (Abacus)

perindopril, arginine
filmomh. tabl.

90 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 36,91 €
(parallelinvoer)

COVERSYL (Orifarm Belgium)

perindopril, arginine
filmomh. tabl.
90 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 36,91 €
(parallelinvoer)

COVERSYL (PI-Pharma)

perindopril, arginine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)
30 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 11,56 €
90 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 21,57 €
filmomh. tabl.
60 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 29,42 €
90 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 36,91 €
(parallelinvoer)

PERINDOPRIL EG (EG)

perindopril, arginine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)
30 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 11,55 €

90 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 21,56 €
filmomh. tabl.

30 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 16,92 €
90 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 36,90 €

PERINDOPRIL KRKA (KRKA)

perindopril, tert-butylamine
tabl. (deelb. kwantit.)
30 x 4 mg R/ b 10,71 €
90 x 4 mg R/ b 18,22 €
tabl. (deelb. niet kwantit.)
90 x 8 mg R/ b 29,53 €

PERINDOPRIL SANDOZ (Sandoz)

perindopril, tert-butylamine
tabl. (deelb. kwantit.)
30 x 4 mg R/ b 10,82 €
60 x 4 mg R/ b 15,48 €
100 x 4 mg R/ b 23,16 €
tabl.
60 x 8 mg R/ b 27,24 €
90 x 8 mg R/ b 30,87 €

PERINDOPRIL SERVIER (Servier)

perindopril, tert-butylamine
tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 4 mg U.H. [16 €]

PERINDOPRIL TEVA (Teva)

perindopril, tosylaat
filmomh. tabl.
30 x 2,5 mg (eq. tert-butylamine 2 mg) R/ b 9,04 €
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)
30 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 11,31 €
90 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 21,36 €
filmomh. tabl.
30 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 16,37 €
90 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 35,87 €

PERINDOPRIL VIATRIS (Viatris)

perindopril, arginine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)
30 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 11,56 €
90 x 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg) R/ b 21,57 €
filmomh. tabl.
60 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 30,50 €
90 x 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg) R/ b 36,91 €

Quinapril

Posol.

hypertensie*

10 mg 1x/dag, eventueel tot 40 mg per dag in 1 tot 2 doses

hartfalen*

2,5 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 40 mg per dag in 1 tot 2 doses)

* met de huidige in België beschikbare specialiteit is het onmogelijk de lage startdoseringen te bekomen

QUINAPRIL EG (EG)

quinapril (hydrochloride)
filmomh. tabl.

98 x 40 mg R/ b 39,63 €

Ramipril

Posol.

hypertensie

2,5 mg 1x/dag, eventueel tot 10 mg 1x/dag

myocardinfarct (preventie van remodelering)

2,5 mg 2x/dag, eventueel tot 5 mg 2x/dag

secundaire preventie bij patiënten met cardiovasculaire risicofactoren

2,5 mg 1x/dag, eventueel tot 10 mg 1x/dag

hartfalen

1,25 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 5 mg 2x/dag)

diabetische en niet-diabetische nefropathie

1,25 mg 1x/dag, eventueel tot 5 mg 1x/dag

RAMIPRIL AB (Aurobindo)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 5 mg R/ b 12,17 €

98 x 5 mg R/ b 23,19 €

98 x 10 mg R/ b 37,43 €

RAMIPRIL EG (EG)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 2,5 mg R/ b 13,53 €

98 x 5 mg R/ b 23,20 €

98 x 10 mg R/ b 37,45 €

RAMIPRIL EG (Impexco)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 5 mg R/ b 23,20 €

98 x 10 mg R/ b 37,45 €

(parallelinvoer)

RAMIPRIL EG (Orifarm Belgium)

ramipril

tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 x 5 mg R/ b 23,20 €

(parallelinvoer)

RAMIPRIL KRKA (KRKA)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 2,5 mg R/ b 13,68 €

100 x 5 mg R/ b 23,52 €

100 x 10 mg R/ b 38,05 €

RAMIPRIL SANDOZ (Sandoz)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 2,5 mg R/ b 9,36 €

98 x 2,5 mg R/ b 13,53 €

28 x 5 mg R/ b 12,31 €

56 x 5 mg R/ b 13,53 €

98 x 5 mg R/ b 23,19 €

56 x 10 mg R/ b 21,19 €

98 x 10 mg R/ b 37,43 €

TRITACE (Sanofi Belgium)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 2,5 mg R/ b 9,36 €

56 x 5 mg R/ b 14,26 €

56 x 10 mg R/ b 21,42 €

TRITACE (Orifarm Belgium)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 10 mg R/ b 21,42 €

(parallelinvoer)

TRITACE (PI-Pharma)

ramipril

tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 5 mg R/ b 14,26 €

56 x 10 mg R/ b 21,42 €
(parallelinvoer)

Zofenopril

Posol.

hypertensie

15 mg 1x/dag, eventueel tot 60 mg 1x/dag

na myocardinfarct

7,5 mg 2x/dag, eventueel tot 30 mg 2x/dag

ZOPRANOL (Menarini)

zofenopril, calcium

filmomh. tabl.

12 x 7,5 mg R/ 4,56 €

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 15 mg R/ 12,71 €

28 x 30 mg R/ 13,24 €

1.7.2. Sartanen

De sartanen zijn antagonisten van angiotensine-II ter hoogte van de angiotensine AT₁-receptor. Hun hemodynamische effecten zijn vergelijkbaar met deze van de ACE-inhibitoren.

Plaatsbepaling

- Voor de meeste indicaties blijken de sartanen even werkzaam als de ACE-inhibitoren, maar de werkzaamheid van de ACE-inhibitoren is beter onderbouwd, zeker bij hartfalen.^{4 37 38} De sartanen kunnen gebruikt worden als er een indicatie is voor een ACE-inhibitor (zie 1.7.1.), maar deze laatste bijvoorbeeld hoest veroorzaakt.
- Sartanen hebben ook nefropathie, vooral bij patiënten met type 2-diabetes, als indicatie in de SKP, maar er zijn meer studies met ACE-inhibitoren in deze indicatie.
- Voor de associatie van een ACE-inhibitor en een sartaan is er geen bewijs van meerwaarde ten opzichte van een ACE-inhibitor alleen. Er is geen winst op vlak van morbiditeit en mortaliteit en het risico van complicaties (nierfalen, hyperkaliëmie) neemt toe [zie *Folia september 2013*].^{38 13}
- Het gebruik van het complex sacubitril/valsartan bij hartfalen wordt besproken in 1.3.2.
- Candesartan wordt *off-label* gebruikt voor migraineprofylaxe. Er is slechts beperkt bewijs van doeltreffendheid (zie 10.9.2.).⁷⁸

Indicaties (synthese van de SKP)

De indicaties vermeld in de SKP van de verschillende producten zijn deze waarover klinische studies bestaan. In welke mate tussen de sartanen relevante klinische verschillen bestaan, is echter niet duidelijk.

- Hypertensie
- Hartfalen met gedaalde ejectiefractie
- (Diabetische) nefropathie
- Na myocardinfarct.

Contra-indicaties

- **Zwangerschap.**
- Bilaterale stenose van de nierarteriën of stenose bij unieke nier.
- Hyperkaliëmie.
- Voor de meeste sartanen vermeldt de SKP ernstige leverinsufficiëntie als contra-indicatie.
- Op de website <https://www.geneesmiddelenbijlevercirrose.nl> worden alle sartanen als “onveilig” (te vermijden) bij levercirrose beoordeeld.

Ongewenste effecten en bijzondere voorzorgen

- Zie 1.1.
- Deze van de ACE-inhibitoren (zie 1.7.1.), behalve dat hoest en angio-oedeem zeldzamer zijn.
- Olmesartan: ook ernstige enteropathie met villieuze atrofie en uitgesproken diarree (zeldzaam) [zie *Folia februari 2014*] en auto-immune hepatitis.

Zwangerschap en borstvoeding

- Voor de aanpak van hypertensie tijdens de zwangerschap, zie rubriek “Zwangerschap en borstvoeding” in 1.1.
- **Sartanen zijn, naar analogie met de ACE-inhibitoren, gecontra-indiceerd gedurende de hele duur van de zwangerschap (risico van nierinsufficiëntie, anurie, hypotensie, oligohydramnion, longhypoplasie en andere morfologische afwijkingen bij de foetus).**

Interacties

- Overdreven bloeddrukdaling, vooral orthostatisch, bij combineren van meerdere antihypertensiva, bij

associëren met nitraten, molsidomine, fosfodiësterase type 5-inhibitoren, levodopa of alcohol en bij volumedepletie.

- NSAID's kunnen het effect van antihypertensiva tegengaan.
- **Verhoogd risico van hyperkaliëmie bij associëren met andere kaliumsparende middelen (o.a. kaliumsupplementen (ook dieetzouten), kaliumsparende diuretica, sartanen, trimethoprim (co-trimoxazol), heparines en NSAID's); dit risico is vooral hoog bij bestaan van nierinsufficiëntie (zie Inl.6.2.7).**
- Verdere verslechtering van de nierfunctie (met risico van acute nierinsufficiëntie) bij associëren met NSAID's of diuretica, vooral bij stenose van de nierarteriën of volumedepletie. Dit geldt zeker bij combineren van een sartaan + een NSAID + een diureticum.
- Stijging van de plasmaconcentraties van lithium.
- Candesartan, irbesartan, losartan en valsartan zijn substraten van CYP2C9 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).

Bijzondere voorzorgen

- Starten met lage dosis en de dosis langzaam verhogen, vooral bij ouderen en bij bestaan van hartfalen of nierinsufficiëntie.
- Bij patiënten met volumedepletie, bv. bij behandeling met hoge doses (lis)diuretica (zie rubriek "Ongewenste effecten"), raadt men aan te starten met een zeer lage dosis (bv. ¼ van de klassieke dosis) van het sartaan en deze geleidelijk te verhogen, gezien het risico van hypotensie bij de eerste dosis en bij dosisverhoging.
- Bij perifeer vaatlijden of veralgemeende atherosclerose moeten sartanen voorzichtig opgestart worden, gezien de grote kans op stenose van de nierarteriën bij deze patiënten.
- De nierfunctie en de kaliëmie controleren vóór de start van de behandeling of een dosisverhoging en een tweetal weken nadien.
- Tijdens acute episodes van dehydratie (diarree, braken, koorts,...) die langer dan 24u aanhouden, moet overwogen worden tijdelijk de dosis van het sartaan te verlagen of de inname stop te zetten om acute nierschade te voorkomen, zeker bij oudere of kwetsbare patiënten.
- Er is onvoldoende evidentie dat het moment van inname ('s ochtends of 's avonds) van antihypertensiva een invloed heeft op de werkzaamheid ervan.^{19 20}

Posologie

- Hieronder wordt aangegeven met welke dosis men gewoonlijk start, en tot waar men deze nadien mag verhogen, voor zover goed verdragen.
- Bij renovasculaire hypertensie en wanneer de patiënt reeds op diuretica of zoutarm dieet staat zijn de begindoses lager.
- Voor candesartan, losartan, telmisartan en valsartan moet de dosis verminderd worden bij leverinsufficiëntie.

Candesartan

Posol.

hypertensie

8 mg 1x/dag, eventueel tot 16 mg 1x/dag

hartfalen

4 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 32 mg 1x/dag)

ATACAND (Eurocept)

candesartan, cilxetil

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 8 mg R/ b 13,33 €

98 x 8 mg R/ b 21,85 €

28 x 16 mg R/ b 14,28 €

98 x 16 mg R/ b 25,26 €

98 x 32 mg R/ 47,36 €

CANDESARTAN EG (EG)

candesartan, cilxetil

tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 8 mg R/ b 13,02 €

98 x 8 mg R/ b 20,42 €
28 x 16 mg R/ b 14,28 €
98 x 16 mg R/ b 24,31 €
98 x 32 mg R/ b 29,20 €

CANDESARTAN KRKA (KRKA)
candesartan, cilaxetil
tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 x 8 mg R/ b 20,35 €
98 x 16 mg R/ b 24,25 €
98 x 32 mg R/ b 29,16 €

CANDESARTAN SANDOZ (Sandoz)
candesartan, cilaxetil
tabl. (deelb. kwantit.)
98 x 8 mg R/ b 20,39 €

98 x 32 mg R/ b 29,19 €

CANDESARTAN TEVA (Teva)
candesartan, cilaxetil
tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 8 mg R/ b 20,35 €
98 x 16 mg R/ b 24,25 €

Eprosartan

Posol.
hypertensie
600 mg 1x/dag

TEVETEN (Viatris)
eprosartan (mesilaat)
filmomh. tabl.

98 x 600 mg R/ b 52,09 €

Irbesartan

Posol.
hypertensie en nefropathie bij hypertensiepatiënten met type 2-diabetes
150 mg 1x/dag, eventueel tot 300 mg 1x/dag

APROVEL (Sanofi Belgium)
irbesartan
filmomh. tabl.

28 x 150 mg R/ b 13,68 €
28 x 300 mg R/ b 13,19 €
98 x 300 mg R/ b 23,59 €

IRBESARTAN EG (EG)
irbesartan
filmomh. tabl.

28 x 150 mg R/ b 13,19 €

98 x 150 mg R/ b 26,21 €
28 x 300 mg R/ b 13,19 €
98 x 300 mg R/ b 21,85 €

IRBESARTAN SANDOZ (Sandoz)
irbesartan
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 x 75 mg R/ b 26,48 €
98 x 150 mg R/ b 25,02 €
98 x 300 mg R/ b 23,04 €

IRBESARTAN TEVA (Teva)
irbesartan
filmomh. tabl.

98 x 150 mg R/ b 23,68 €
98 x 300 mg R/ b 23,04 €

IRBESARTAN VIATRIS (Viatris)
irbesartan
tabl.

98 x 300 mg R/ b 23,04 €

Losartan

Posol.
hypertensie en nefropathie bij hypertensiepatiënten met type 2-diabetes
50 mg 1x/dag, eventueel tot 100 mg 1x/dag
hartfalen
12,5 mg 1x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 150 mg 1x/dag)

COZAAR (Organon)
losartan, kalium
filmomh. tabl.

98 x 50 mg R/ b 22,69 €
98 x 100 mg R/ b 22,69 €

LOORTAN (Organon)
losartan, kalium
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)
98 x 50 mg R/ b 22,69 €
filmomh. tabl.

98 x 100 mg R/ b 22,69 €

LOSARTAN AB (Aurobindo)
losartan, kalium
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 50 mg R/ b 21,48 €
filmomh. tabl.

98 x 100 mg R/ b 21,48 €

LOSARTAN EG (EG)

losartan (kalium)
filmomh. tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

28 x 50 mg R/ b 13,70 €

98 x 50 mg R/ b 22,48 €

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 100 mg R/ b 22,48 €

LOSARTAN KRKA (KRKA)

losartan, kalium

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

28 x 50 mg R/ b 13,70 €

98 x 50 mg R/ b 21,48 €

filmomh. tabl.

98 x 100 mg R/ b 21,48 €

LOSARTAN MYLAN (Viatris)

losartan, kalium
filmomh. tabl.

100 x 50 mg R/ b 23,02 €

100 x 100 mg R/ b 23,02 €

LOSARTAN SANDOZ (Sandoz)

losartan, kalium

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 50 mg R/ b 13,39 €

56 x 50 mg R/ b 18,34 €

98 x 50 mg R/ b 22,69 €

filmomh. tabl. (deelb. in 4 kwantit.)

98 x 100 mg R/ b 22,69 €

LOSARTAN TEVA (Teva)

losartan, kalium
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 50 mg R/ b 21,51 €

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

98 x 100 mg R/ b 21,51 €

Olmesartan

Posol.

hypertensie

10 mg 1x/dag, eventueel tot 40 mg 1x/dag

BELSAR (Menarini)

olmesartan, medoxomil
filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ b 12,75 €

28 x 20 mg R/ b 14,17 €

98 x 20 mg R/ b 28,89 €

28 x 40 mg R/ b 14,43 €

98 x 40 mg R/ b 31,33 €

OLMESARTAN AB (Aurobindo)

olmesartan, medoxomil
filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ b 12,73 €

98 x 10 mg R/ b 30,01 €

28 x 20 mg R/ b 14,00 €

98 x 20 mg R/ b 28,73 €

28 x 40 mg R/ b 14,00 €

98 x 40 mg R/ b 30,01 €

OLMESARTAN EG (EG)

olmesartan, medoxomil

filmomh. tabl.

98 x 10 mg R/ b 31,17 €

28 x 20 mg R/ b 14,10 €

98 x 20 mg R/ b 30,22 €

28 x 40 mg R/ b 14,10 €

98 x 40 mg R/ b 31,17 €

OLMESARTAN KRKA (KRKA)

olmesartan, medoxomil
filmomh. tabl.

98 x 10 mg R/ b 31,17 €

98 x 20 mg R/ b 28,74 €

98 x 40 mg R/ b 31,17 €

OLMESARTAN SANDOZ (Sandoz)

olmesartan, medoxomil
filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ b 13,21 €

98 x 10 mg R/ b 31,17 €

28 x 20 mg R/ b 14,10 €

98 x 20 mg R/ b 30,22 €

98 x 40 mg R/ b 31,17 €

OLMESARTAN TEVA (Teva)

olmesartan, medoxomil
filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ b 13,10 €

98 x 10 mg R/ b 30,02 €

28 x 20 mg R/ b 14,01 €

98 x 20 mg R/ b 29,79 €

28 x 40 mg R/ b 14,01 €

98 x 40 mg R/ b 30,02 €

OLMETEC (Daiichi Sankyo)

olmesartan, medoxomil
filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ b 12,75 €

28 x 20 mg R/ b 14,17 €

98 x 20 mg R/ b 28,89 €

28 x 40 mg R/ b 14,43 €

98 x 40 mg R/ b 31,33 €

Telmisartan

Posol.

hypertensie

40 mg 1x/dag, eventueel tot 80 mg 1x/dag

secundaire preventie bij patiënten met hoog cardiovasculair risico

80 mg 1x/dag

MICARDIS (Boehringer Ingelheim)
telmisartan
tabl.

28 x 40 mg R/ b 14,28 €
28 x 80 mg R/ b 14,28 €
98 x 80 mg R/ b 31,27 €

TELMISARTAN EG (EG)
telmisartan
filmomh. tabl.

98 x 40 mg R/ b 30,50 €
98 x 80 mg R/ b 30,16 €

TELMISARTAN TEVA (Teva)
telmisartan

tabl.

98 x 40 mg R/ b 30,43 €
98 x 80 mg R/ b 30,43 €

TELMISARTAN VIATRIS (Viatris)
telmisartan
tabl.

98 x 80 mg R/ b 31,27 €

Valsartan

Posol.

hypertensie

80 mg 1x/dag, eventueel tot 320 mg 1x/dag

na myocardiinfarct

20 mg 2x/dag, eventueel tot 160 mg 2x/dag

hartfalen

40 mg 2x/dag, nadien langzaam verhogen tot de maximaal verdraagbare dosis (max. 160 mg 2x/dag)

DIOVANE (Novartis Pharma)

valsartan

siroop oploss.

160 ml 3 mg / 1 ml R/ 14,52 €

DIOVANE (Novartis Pharma)

valsartan

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

28 x 80 mg R/ b 12,96 €
56 x 80 mg R/ b 17,46 €
28 x 160 mg R/ b 14,28 €
56 x 160 mg R/ b 21,17 €
98 x 160 mg R/ b 25,49 €

98 x 320 mg R/ b 27,44 €

VALSARTAN EG (EG)

valsartan

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 80 mg R/ b 22,86 €
98 x 160 mg R/ b 24,25 €
98 x 320 mg R/ b 26,95 €

VALSARTAN KRKA (KRKA)

valsartan

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 80 mg R/ b 22,79 €
28 x 160 mg R/ b 14,09 €

98 x 160 mg R/ b 24,22 €

98 x 320 mg R/ b 26,85 €

VALSARTAN SANDOZ (Sandoz)

valsartan

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

28 x 80 mg R/ b 12,64 €
56 x 80 mg R/ b 17,44 €
98 x 80 mg R/ b 22,85 €
28 x 160 mg R/ b 14,09 €
56 x 160 mg R/ b 21,17 €
98 x 160 mg R/ b 25,49 €
98 x 320 mg R/ b 26,93 €

1.8. Antiaritmica

Plaatsbepaling

- Antiaritmica werken enkel symptomatisch en kunnen aanleiding geven tot ernstige ongewenste effecten. Daarom worden de meeste ritmestoornissen enkel behandeld bij hemodynamische weerslag of indien de aritmie subjectief als hinderlijk wordt ervaren. Voor diverse antiaritmica is in langetermijnstudies bij patiënten met coronairlijden of hartfalen verhoogde mortaliteit vastgesteld.^{79 80}
- Supraventriculaire ritmestoornissen
 - Het gebruik van antiaritmica beperkt zich meestal tot de behandeling van voorkamerfibrillatie en van symptomatische supraventriculaire aritmieën.
 - Bij episodes van acute supraventriculaire tachyarritmieën (re-entry-tachycardie) wordt onder monitoring beoogd de episode te onderbreken met adenosine of eventueel een β -blokker of verapamil via intraveneuze injectie⁶⁷ (verapamil i.v. alleen beschikbaar via import uit het buitenland (zie Inl.2.11.15)).
 - Behandeling van voorkamerfibrillatie:
 - Bij de *rate control* benadering, waarbij men de ventrikelfrequentie wil vertragen (zonder herstel

van het sinusritme), worden β -blokkers en niet-dihydropyridine calciumantagonisten gebruikt, of soms digoxine dat evenwel minder doeltreffend is voor *rate control* tijdens inspanning.⁸¹ β -blokkers en non-dihydropyridine calciumantagonisten zijn beter onderbouwd en veiliger in gebruik.⁵⁹

- Bij de *rhythm control* benadering is er een poging tot herstel van het sinusritme door elektrische of medicamenteuze cardioversie of in toenemende mate ablatie, met daarna antiaritmische onderhoudsbehandeling.⁵⁹ Amiodaron is het meest werkzaam voor het behoud van het sinusritme maar heeft veel ongewenste effecten.^{59 82}
- *Rhythm control* met geneesmiddelen biedt in de meeste gevallen geen voordeel ten opzichte van *rate control*.⁵⁹ Met de opkomst van ablatie, zijn er aanwijzingen dat snelle ritmecontrole, bekomen in de eerste maanden na het begin van de VKF-episode, bij bepaalde patiëntengroepen tot betere uitkomsten leidt⁸³; lopende studies moeten dit verder uitwijzen. Ritmecontrole wordt vooral voorgesteld voor jongere patiënten, patiënten met recent ontstane VKF of patiënten die veel last ondervinden (palpaties, hartfalen, inspanningsintolerantie, dyspnee,...).⁵⁹
- Bij de meeste patiënten met voorkamerfibrillatie is een anticoagulerende behandeling noodzakelijk. De indicatiestelling gebeurt na afwegen van trombose- en bloedingsrisico. Vitamine K-antagonisten en directe orale anticoagulantia (DOAC's) kunnen in deze indicatie worden gebruikt (zie 2.1.2.).⁵⁹
- Bij paroxismale voorkamerfibrillatie zonder onderliggende hartaandoening: bij patiënten met weinig frequente, symptomatische episodes is éénmalige orale inname van een antiaritmicum (waarvan veiligheid en werkzaamheid bij deze patiënt eerder in gecontroleerde ziekenhuissetting is aangetoond, meestal flecaïnide of propafenon) op het ogenblik van de aanval dikwijls doeltreffend (*pill in the pocket approach*) [zie *Folia september 2007*]; dit laat dikwijls toe spoedopname en hospitalisatie te vermijden.⁵⁹
- Bij voorkamerflutter is de medicamenteuze aanpak vergelijkbaar met deze van voorkamerfibrillatie. Antiaritmica zijn bij flutter vaak minder werkzaam en de evidentie voor initiële elektrische cardioversie of ablatie (in tweede tijd) is hoog.⁸⁴
- Ablatie is een therapeutische optie voor de behandeling van verschillende ritmestoornissen waaronder persisterende voorkamerfibrillatie en supraventriculaire re-entry tachycardieën.^{85 86 59}
- Geïsoleerde voorkamerextrasystolen zijn doorgaans ongevaarlijk; een behandeling is niet noodzakelijk, tenzij bij storende klachten.⁸⁷
- Ventriculaire ritmestoornissen
 - Bij potentieel levensbedreigende ventriculaire ritmestoornissen zoals ventrikeltachycardie, zijn antiaritmica minder doeltreffend dan een implanteerbare defibrillator. Antiaritmica kunnen bij patiënten met een defibrillator geassocieerd worden om het aantal interventies van de defibrillator te verminderen of te vermijden.⁸⁸
 - Ventrikelextrasystolen zijn meestal goedaardig; een behandeling is niet noodzakelijk, tenzij bij storende klachten of aantasting van de hartfunctie.⁸⁹

Contra-indicaties

- Hartfalen en atrioventriculaire geleidingsstoornissen voor de meeste antiaritmica.
- Risicofactoren voor QT-verlenging (zie *Inl.6.2.2.*), vooral voor amiodaron, disopyramide, flecaïnide, sotalol en vernakalant.

Ongewenste effecten

- **De antiaritmica hebben vaak een nauwe therapeutisch-toxische marge.**
- Proaritmische effecten met risico van verlenging van het QT-interval en *torsades de pointes*, vooral voor disopyramide, flecaïnide, sotalol en vernakalant. Amiodaron veroorzaakt frequent QT-verlenging maar zelden *torsades de pointes*. Voor de risicofactoren voor *torsades de pointes* in het algemeen, zie *Inl.6.2.2.*
- Negatief inotroop effect voor vele antiaritmica (minder voor amiodaron).

- Verhoging van de stimulatierempel van pacemakers met risico van verlies van captuur (waarbij de pacemakerstimulus niet meer gevolgd wordt door een myocardiale contractie), met de meeste antiaritmica.

Interacties

- Verhoogd risico van cardiale ongewenste effecten bij associëren van antiaritmica onderling, en bij associëren van antiaritmica met andere geneesmiddelen die hun afbraak vertragen of de hartfunctie negatief beïnvloeden.
- Amiodaron, disopyramide, flecaïnide, sotalol en vernakalant: verhoogd risico van *torsades de pointes* bij associëren met andere middelen die het risico van QT-verlenging verhogen (zie Inl.6.2.2.).

Bijzondere voorzorgen

- De dosering en de keuze van de antiaritmica zijn afhankelijk van de aard van de aritmie, van de hartfunctie en soms van de lever- of nierfunctie.
- Hypokaliëmie en andere elektrolytenstoornissen kunnen het aritmogeen effect van antiaritmica versterken.
- Gezien de nauwe therapeutisch-toxische marge van de meeste antiaritmica is strikte opvolging nodig, bv. controle van het ECG, plasmaconcentratiebepaling.

1.8.1. Antiaritmica bij supraventriculaire aritmieën

- In verband met voorkamerfibrillatie, zie 1.8.
- Adenosine (i.v.) leidt tot kortdurend atrioventriculair blok (enkele seconden); vernakalant (i.v.) verlengt de atriale refractaire periode. Intraveneus verapamil kan ook gebruikt worden (zie 1.6.), maar de intraveneuze vorm is niet meer beschikbaar in België.

1.8.1.1. Adenosine

Plaatsbepaling

- Zie 1.8.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Acute aanpak van bepaalde supraventriculaire tachycardieën, o.a. tachycardieën door re-entry (in snelle intraveneuze injectie en onder strikte monitoring).
- Differentiaaldiagnose van bepaalde ritmestoornissen.

Contra-indicaties

- Astma en COPD.
- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, *Sick Sinus Syndroom*, tenzij een pacemaker geplaatst is.
- Bradycardie, verlengd QT-syndroom.
- Ernstige hypotensie, gedecompenseerd hartfalen.

Ongewenste effecten

- Zie 1.8.
- **Sinusale bradycardie, asystolie en *torsades de pointes* met ventrikelfibrillatie kunnen optreden bij de overgang naar sinusritme.**
- Warmte-opwellingen, pijn op de borst, dyspneu, bronchospasme.

Interacties

- Zie 1.8.
- Verhoogd effect van adenosine bij gebruik van dipyridamol: dosisreductie van adenosine is nodig.

- Verminderd effect van adenosine bij associëren met theofylline of coffeïne.

Bijzondere voorzorgen

- Wegens het risico van ventrikelfibrillatie is gebruik van adenosine in afwezigheid van cardiopulmonale reanimatiemogelijkheden niet te verantwoorden.

ADENOCOR (Sanofi Belgium)

adenosine

inj. oploss. i.v. [amp.]

6 x 6 mg / 2 ml U.H. [21 €]

1.8.1.2. Vernakalant

Plaatsbepaling

- Zie 1.8. en Folia december 2016.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Snelle conversie van recent ontstane voorkamerfibrillatie (minder dan 7 dagen) naar sinusritme (voor *rhythm control*, d.w.z. herstel van het sinusritme).

Contra-indicaties

- Hartfalen (NYHA-klasse III-IV).
- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, Sick Sinus Syndroom, tenzij een pacemaker geplaatst is.
- Ernstige aortastenose.
- Hypotensie (systolische bloeddruk < 100 mmHg).
- Recent (afgelopen 30 dagen) acuut coronair syndroom.
- QT-verlenging (> 440msec).
- Toediening van andere antiaritmica 4 uur voor en 4 uur na toediening van vernakalant.

Ongewenste effecten

- Zie 1.8.
- Bradycardie, hypotensie.
- Paresthesiën, smaakstoornissen, niesbuien.
- **Bij de overgang naar sinusritme kunnen sinusale bradycardie, asystolie en torsades de pointes met ventrikelfibrillatie optreden.**

Interacties

- Zie 1.8.
- Verhoogd risico van torsades de pointes bij associëren met andere middelen die het risico van QT-verlenging verhogen (zie Inl.6.2.2.).

Bijzondere voorzorgen

- Wegens het verhoogde risico van hypotensie en bradycardie moet vernakalant toegediend worden onder continue cardiale monitoring.

BRINAVESS (Cardiome)

vernakalant, hydrochloride

inf. oplossing (conc.) i.v. [flac.]
1 x 500 mg / 25 ml U.H. [413 €]

1.8.2. Antiarritmica bij ventriculaire aritmieën

Het betreft lidocaïne en fenytoïne. Fenytoïne wordt soms gebruikt als terugvaloptie bij therapieresistente aritmieën en ook bij bepaalde therapieresistente vormen van epilepsie (zie 10.7.2.5.). Fenytoïne voor intraveneuze toediening is niet meer gecommercialiseerd in België, maar wordt soms nog gebruikt, geïmporteerd uit het buitenland (zie Inl.2.11.15.). Deze antiarritmica behoren tot de klasse IB volgens Vaughan Williams.

1.8.2.1. Lidocaïne

Plaatsbepaling

- Zie 1.8.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Levensbedreigende ventrikularitmieën (bv. bij myocardischemie, bij hartchirurgie): in infuus onder monitoring.

Contra-indicaties

- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, *Sick Sinus Syndroom*, tenzij een pacemaker geplaatst is

Ongewenste effecten

- Zie 1.8.
- Tremor, excitatie, convulsies.

Interacties

- Zie 1.8.
- Stijging van de plasmaconcentraties van lidocaïne door β -blokkers.
- Lidocaïne is een substraat van CYP1A2 en CYP3A4 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).

XYLOCARD (Aspen)

lidocaïne, hydrochloride

inj. oplossing i.m./i.v. [amp.]

5 x 100 mg / 5 ml R/ 10,11 €

1.8.3. Antiarritmica bij supraventriculaire en ventriculaire aritmieën

Het betreft amiodaron, de β -blokkers (zie 1.5.), disopyramide, flecaïnide, propafenon en sotalol.

1.8.3.1. Amiodaron

Amiodaron behoort tot de klasse III volgens Vaughan Williams. Amiodaron heeft een zeer lange halfwaardetijd.

Plaatsbepaling

- Zie 1.8.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Voorkamerfibrillatie en -flutter: voor *rhythm control* (d.w.z. herstel van het sinusritme) en preventie van herval. Als laatste optie te gebruiken voor *rate control*.
- Ernstige of subjectief slecht verdragen ventrikularitmieën.

Contra-indicaties

- Schildklierstoornissen, overgevoeligheid voor jodium.
- Bradycardie, sino-atriaal blok, tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, Sick Sinus Syndroom, tenzij een pacemaker geplaatst is.
- Risicofactoren voor QT-verlenging (zie Inl.6.2.2.)
- **Zwangerschap en borstvoeding.**

Ongewenste effecten

- Zie 1.8.
- Gastro-intestinale stoornissen (nausea, braken, dysgeusie), vooral in het begin van de behandeling.
- Leverstoornissen: stijging van de transaminasen in het begin van de behandeling, zelden acute leveraantasting.
- Verstoring van de schildkliertesten, hypo- en hyperthyreoïdie (frequent), thyreotoxicose (zelden).
- Fotosensibilisatie en huidpigmentatie.
- Corneaneerslag (reversibel en meestal asymptomatisch).
- Centrale effecten (extrapiramidale stoornissen, slaapstoornissen, nachtmerries).
- Longaantasting (o.a. interstitiële pneumonitis, fibrose, allergische pneumonitis, pleuritis).
- Polyneuropathie.
- QT-verlenging, maar zelden *torsades de pointes* (zie Inl.6.2.2.).
- Bradycardie (frequent).
- Intraveneuze toediening: irritatie van de vene.

Zwangerschap en borstvoeding

- **Amiodaron is gecontra-indiceerd tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding, gezien bij de pasgeborene schildklierafwijkingen en ernstige bradycardie zijn vastgesteld. Gezien amiodaron traag wordt uitgescheiden moet de behandeling meerdere maanden vóór de conceptie worden onderbroken.**

Interacties

- Zie 1.8.
- Verhoogd risico van *torsades de pointes* bij associëren met andere middelen die het risico van QT-verlenging verhogen (zie Inl.6.2.2.).
- Amiodaron is een substraat van CYP2C8 en CYP3A4, en inhibitor van CYP2C9, CYP3A4, CYP2D6 en P-gp (zie Tabel Ic. in Inl.6.3. en Tabel Id. in Inl.6.3.), met o.a. stijging van de plasmaconcentraties van digoxine, en verhoogd effect van de vitamine K-antagonisten en van de DOAC's.

Bijzondere voorzorgen

- Amiodaron mag gebruikt worden bij patiënten met hartfalen.
- Bepaling van de schildklierfunctie (TSH en vrij T₄) en van de levertesten bij het opstarten van de behandeling en verder om de 6 maanden, en regelmatige oftalmologische controle zijn aangewezen.
- Bescherming van de huid tegen UV-stralen.
- Amiodaron wordt na stoppen van de behandeling slechts zeer traag (over maanden) geëlimineerd. Hiermee moet rekening worden gehouden i.v.m. de ongewenste effecten en interacties.

Posol.

per os: de eerste week tot 200 mg 3x/dag, de tweede week 200 mg 2x/dag, nadien 200 mg 1x/dag

AMIODARONE EG (EG)
amiodaron, hydrochloride

tabl. (deelb. kwantit.)

60 x 200 mg R/ b 10,81 €

CORDARONE (Sanofi Belgium)

amiodaron, hydrochloride

tabl. (deelb. kwantit.)

60 x 200 mg R/ b 11,88 €

inj./inf. oploss. i.v. [amp.]

6 x 150 mg / 3 ml U.H. [3 €]

1.8.3.2. Disopyramide

Disopyramide behoort tot de klasse IA volgens Vaughan Williams.

Plaatsbepaling

- Zie 1.8.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Preventie en behandeling van supraventriculaire ritmestoornissen, o.a. *rhythm control* (d.w.z. herstel van het sinusritme) en preventie van herval bij voorkamerfibrillatie.
- Ernstige of subjectief slecht verdragen ventrikularitmieën.

Contra-indicaties

- Ernstige of niet gecompenseerde hartinsufficiëntie.
- Ernstige hypotensie.
- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, Sick Sinus Syndroom, tenzij een pacemaker geplaatst is.
- Volledig bundeltakblok.
- Risicofactoren voor QT-verlenging (zie Inl.6.2.2.).
- Deze van de anticholinergica (zie Inl.6.2.3.).
- Voor de tabletten met verlengde afgifte: nierinsufficiëntie, leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Zie 1.8.
- QT-verlenging met risico van *torsades de pointes* (zie Inl.6.2.2.).
- Anticholinerge ongewenste effecten (zie Inl.6.2.3.).
- Hypotensie en syncope.
- Zelden: hypoglykemie.

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van disopyramide tijdens het eerste en tweede trimester van de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).
- Gebruik van disopyramide is te vermijden tijdens het derde trimester van de zwangerschap wegens mogelijke inductie van weeën.
- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van disopyramide tijdens de borstvoeding (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Zie 1.8.
- Verhoogd risico van *torsades de pointes* bij associëren met andere middelen die het risico van QT-verlenging verhogen (zie Inl.6.2.2.).
- Disopyramide is een substraat van CYP3A4 (zie Tabel Ic. in Inl.6.3.).

Posol.

100 mg tot maximum 200 mg 4x/dag (250 mg tot maximum 375 mg 2x/dag voor verlengde afgifte)

RYTHMODAN (Eurocept)

disopyramide

harde caps.

120 x 100 mg R/ b 15,12 €

disopyramide (fosfaat)

tabl. verl. afgifte (deelb. kwantit.) L.A.

40 x 250 mg R/ b 15,31 €

1.8.3.3. Flecaïnide

Flecaïnide heeft lokaal anesthetische eigenschappen en behoort tot de klasse IC volgens Vaughan Williams.

Plaatsbepaling

- *Zie 1.8.*

Indicaties (synthese van de SKP)

- Voorkamerfibrillatie en -flutter: voor *rhythm control* (d.w.z. herstel van het sinusritme) en preventie van herval.
- Ventrikularitmieën: zelden.

Contra-indicaties

- Coronair lijden, acuut of oud myocardinfarct.
- Linkerventrikelhypertrofie, hartinsufficiëntie, significante hartklepaandoening.
- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, Sick Sinus Syndroom, tenzij een pacemaker geplaatst is, Brugada-syndroom.
- Risicofactoren voor QT-verlenging (*zie Inl.6.2.2.*).

Ongewenste effecten

- *Zie 1.8.*
- QT-verlenging met risico van *torsades de pointes* (*zie Inl.6.2.2.*).
- Tremor, excitatie, convulsies.
- Vertigo, visusstoornissen.

Interacties

- *Zie 1.8.*
- Verhoogd risico van *torsades de pointes* bij associëren met andere middelen die het risico van QT-verlenging verhogen (*zie Inl.6.2.2.*).
- Voorzichtigheid bij patiënten met coronairlijden en bij het associëren met een β -blokker (in richtlijnen slechts aangeraden in zeer specifieke situaties) en, in mindere mate, met amiodaron, digoxine, verapamil en diltiazem (negatief inotroop effect)
- Flecaïnide is een substraat van CYP2D6 (*zie Tabel Ic. in Inl.6.3.*).

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van flecaïnide tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).
- Flecaïnide is waarschijnlijk veilig tijdens de borstvoeding.

Bijzondere voorzorgen

- Niet gebruiken voor asymptomatische of weinig symptomatische ventrikularitmieën na myocardinfarct of in geval van verminderde hartfunctie.

Posol.

per os: 50 tot 150 mg 2x/dag (100 à 300 mg 1x/dag voor verlengde/gereguleerde afgifte)

APOCARD (Viatris)

flecainide, acetaat

harde caps. verl. afgifte Retard

60 x 100 mg R/ b 25,36 €

60 x 150 mg R/ b 32,34 €

60 x 200 mg R/ b 38,97 €

FLECAINIDE EG (EG)

flecainide, acetaat

harde caps. verl. afgifte Retard

100 x 100 mg R/ b 28,37 €

100 x 150 mg R/ b 38,67 €

100 x 200 mg R/ b 47,88 €

FLECAINIDE SANDOZ (Sandoz)

flecainide, acetaat

tabl. (deelb. kwantit.)

60 x 100 mg R/ b 21,79 €

100 x 100 mg R/ b 23,73 €

harde caps. verl. afgifte Retard

100 x 100 mg R/ b 25,85 €

100 x 150 mg R/ b 35,86 €

100 x 200 mg R/ b 44,72 €

FLECAINIDE (Teva)

flecainide, acetaat

harde caps. verl. afgifte Retard

100 x 100 mg R/ b 27,33 €

100 x 150 mg R/ b 37,32 €

100 x 200 mg R/ b 46,09 €

TAMBOCOR (Viatris)

flecainide, acetaat

tabl. (deelb. kwantit.)

40 x 100 mg R/ b 20,29 €

100 x 100 mg R/ b 25,42 €

inj./inf. oploss. i.v. [amp.]

5 x 150 mg / 15 ml R/ b 31,42 €

1.8.3.4. Propafenon

Propafenon heeft lokaal anesthetische eigenschappen en behoort tot de klasse IC volgens Vaughan Williams.

Plaatsbepaling

- Zie 1.8.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Voorkamerfibrillatie en -flutter: voor *rhythm control* (d.w.z. herstel van het sinusritme) en preventie van herval.
- Ventrikularitmieën: zelden.

Contra-indicaties

- Ernstig obstructief longlijden.
- Myasthenia gravis.
- Elektrolytstoornissen.
- Recent myocardinfarct, ernstige ongecontroleerde hartinsufficiëntie.
- Bradycardie.
- Ernstige hypotensie.
- Atriale geleidingsstoornissen, bundeltakblok, tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, *Sick Sinus Syndroom*, tenzij een pacemaker geplaatst is, Brugada-syndroom.

Ongewenste effecten

- Zie 1.8.
- Tremor, excitatie, convulsies.
- Moeheid, gastro-intestinale stoornissen.

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van propafenon tijdens de zwangerschap en de borstvoeding (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Zie 1.8.
- Verhoogd effect van vitamine K-antagonisten.
- Propafenon is een substraat en inhibitor van CYP2D6, een inhibitor van CYP1A2 en inhibitor van P-gp (zie Tabel Ic. in Inl.6.3. en Tabel Id. in Inl.6.3.), met o.a. stijging van de plasmaconcentraties van digoxine en van de DOAC's.

Posol.

150 mg 3x/dag tot 300 mg 2 tot 3x/dag

RYTMONORM (Teva)

propafenon, hydrochloride

filmomh. tabl.

100 x 150 mg R/ b 16,40 €

100 x 300 mg R/ b 23,79 €

1.8.3.5. Sotalol

Sotalol heeft, naast zijn β -blokkerende eigenschappen, een aantal andere effecten op de cardiale geleiding, namelijk een vertraging van de repolarisatie en een verlenging van de effectieve refractaire periode. Het behoort tot de klasse III volgens Vaughan Williams.

Plaatsbepaling

- Zie 1.8.
- Gezien zijn proaritmische eigenschappen wordt sotalol best niet gebruikt in de klassieke indicaties van de β -blokkers.⁵⁵

Indicaties (synthese van de SKP)

- Voorkamerfibrillatie en -flutter: voor *rhythm control* (d.w.z. herstel van het sinusritme) en preventie van herval.
- Ernstige ventrikularitmieën.

Contra-indicaties

- Astma.
- Ernstige linkerventrikelhypertrofie, niet-behandelde hartinsufficiëntie.
- Bradycardie.
- Tweede- of derdegraads atrioventriculair blok, Sick Sinus Syndroom, tenzij een pacemaker geplaatst is.
- Risicofactoren voor QT-verlenging (zie Inl.6.2.2.).
- Ernstige perifere vaatstoornissen.
- Hypokaliëmie, hypomagnesiëmie.
- Ernstige nierinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Zie 1.8..
- QT-verlenging met risico van *torsades de pointes* (zie Inl.6.2.2.).

- De ongewenste effecten van de β -blokkers (zie 1.5.).

Zwangerschap en borstvoeding

- Met sotalol is nauwelijks ervaring opgedaan tijdens de zwangerschap en het is niet bekend of het een nadelig effect heeft op de foetale groei zoals sommige β -blokkers.
- In geval van blootstelling kort voor de bevalling, moet de pasgeborene de eerste 24-48u na de bevalling nauwkeurig geobserveerd worden op symptomen van β -blokkade (bradycardie, hypotensie, hypoglykemie).
- Borstvoeding: sotalol bereikt hoge concentraties in de moedermelk. Het gebruik ervan tijdens de borstvoedingsperiode wordt afgeraden.

Interacties

- Deze van de β -blokkers (zie 1.5.) en de antiaritmica (zie 1.8.).
- Verhoogd risico van torsades de pointes bij associëren met andere middelen die het risico van QT-verlenging verhogen (zie Int.6.2.2.).

Bijzondere voorzorgen

- Wegens het aritmogeen risico dient starten van de behandeling of wijzigen van de dosering onder strikte ECG-controle te gebeuren.

Posol.
80 tot 160 mg 2x/dag

SOTALEX (Eurocept)
sotalol, hydrochloride
tabl. (deelb. kwantit.)

50 x 160 mg R/ b 9,66 €

SOTALOL SANDOZ (Sandoz)
sotalol, hydrochloride
tabl. (deelb. kwantit.)

60 x 80 mg R/ b 9,13 €

56 x 160 mg R/ b 9,36 €

98 x 160 mg R/ b 12,24 €

SOTALOL VIATRIS (Viatris)
sotalol, hydrochloride
tabl. (deelb. kwantit.)

56 x 160 mg R/ b 9,20 €

1.8.4. Atropine en isoprenaline

1.8.4.1. Atropine

Atropine is het prototype van de anticholinergica. Atropine voor oftalmologisch gebruik wordt besproken in 16.3.

Plaatsbepaling

- Atropine heeft een plaats in de anesthesie en bij sommige cardiale urgenties en intoxicaties.⁹⁰
- Atropine wordt ook gebruikt bij doodsreutel (niet als indicatie vermeld in de SKP) [zie Folia oktober 2001].⁹¹

Indicaties (synthese van de SKP)

- Bradycardie met hemodynamische instabiliteit.
- Intoxicatie met cholinesterase-inhibitoren (insectenverdelgers, chemische wapens) en met bradycardiserende geneesmiddelen (zie 20.1.2.4.).
- Premedicatie bij anesthesie.

Contra-indicaties

- Deze van de anticholinergica (zie Int.6.2.3.).

Ongewenste effecten

- Deze van de anticholinergica (zie *Inl.6.2.3.*).

Interacties

- Verhoogd risico van anticholinerge ongewenste effecten bij associëren met andere middelen met anticholinerge eigenschappen (zie *Inl.6.2.3.*).

Bijzondere voorzorgen

- De tachycardie door atropine kan bij acute cardiale ischemie de ischemie verergeren.

ATROPINE (Accord) 	SULFATE	ACCORD	ATROPINE (Aguettant) 	SULFATE	AGUETTANT	ATROPINE SULFATE STEROP (Sterop)
atropine, sulfaat			atropine, sulfaat			atropine, sulfaat
inj. oploss. i.m./i.v. [voorgev. spuit]			inj. oploss. i.m./i.v. [voorgev. spuit]			inj. oploss. i.v./s.c. [amp.]
1 x 0,5 mg / 5 ml U.H. [6 €]			10 x 0,5 mg / 5 ml U.H. [59 €]			10 x 0,25 mg / 1 ml U.H. [6 €]
1 x 1 mg / 10 ml U.H. [6 €]			10 x 1 mg / 5 ml U.H. [59 €]			10 x 0,5 mg / 1 ml U.H. [7 €]
						10 x 1 mg / 1 ml U.H. [7 €]

1.8.4.2. Isoprenaline

Bij hemodynamisch belangrijke bradycardiën is het plaatsen van een pacemaker dikwijls aangewezen. In sommige omstandigheden kan isoprenaline in intraveneus infuus gebruikt worden.

Contra-indicaties

- Tachyritmie, reeds bestaande ventrikularitmie.
- Angina pectoris, myocardinfarct.
- Digitalisintoxicatie.

ISOPRENALINE HCL MACURE (Cophana)

isoprenaline, hydrochloride

inf. oploss. (conc.) i.v. [amp.]

5 x 1 mg / 5 ml U.H. [131 €]

1.9. Hypotensie

1.9.1. Middelen bij acute hypotensie

Plaatsbepaling

- De behandeling van een acute hypotensieve toestand zoals shock is vanzelfsprekend in de eerste plaats causaal.⁹²
- Adrenaline (epinefrine) wordt gebruikt in de cardiopulmonaire resuscitatie zoals bij een hartstilstand⁹³ en voor de spoedbehandeling van anafylactische shock of van andere ernstige allergische reacties (zie *Inl.7.3.*).⁹⁴ Een auto-injector voor intramusculaire toediening is beschikbaar.
- In tegenstelling tot bijvoorbeeld adrenaline, noradrenaline en fenylefrine, heeft efedrine een stimulerend effect op het centrale zenuwstelsel.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Adrenaline: anafylactische shock, cardiopulmonaire resuscitatie.
- Angiotensine II: aanhoudende hypotensie tijdens septische shock of andere distributieve shock ondanks adequate vasculaire vulling en toediening van catecholaminen en andere vasopressoren.
- Argipressine: catecholamine-refractaire hypotensie na septische shock.
- Dobutamine: inotrope ondersteuning, onder andere bij acuut hartfalen, acute hypoperfusie (trauma, heekunde, septische shock, hypovolemie), laag hartdebiet.
- Efedrine en fenylefrine: hypotensie tijdens anesthesie.
- Noradrenaline: acute hypotensie bij acuut myocardinfarct, anafylactische shock, andere shocktoestanden, coma of tijdens heekunde.

Ongewenste effecten

- Tachycardie en hypertensie, vooral bij intraveneuze toediening en hoge doses.
- Angiotensine II: ook trombo-embolische voorvallen en perifere ischemie.
- Argipressine: aritmie, perifere ischemie, myocard- of darmischemie, waterintoxicatie.
- Fenylefrine: ook bradycardie.
- Zelden: ernstige lokale ischemie bij accidentele injectie (meestal in een vinger) met de auto-injectoren met adrenaline [zie *Folia februari 2013*].

Interacties

- Adrenaline: verminderd antwoord bij associëren met β -blokkers.
- Angiotensine II: verhoogd antwoord bij gebruik van ACE-inhibitoren en verlaagd antwoord bij gebruik van sartanen (antagonisten van angiotensine II ter hoogte van de AT_1 -receptoren); additief effect bij gelijktijdig gebruik met andere vasopressoren.
- Argipressine: gelijktijdig gebruik van carbamazepine, chloorpropamide, clofibraat, carbamide, fludrocortison of tricyclische antidepressiva verhoogt het risico van waterintoxicatie.
- Efedrine, fenylefrine: gevaar voor ernstige hypertensie-aanval bij gebruik samen met een selectieve MAO-A inhibitor (zie 10.3.3.) of met een selectieve MAO-B inhibitor (zie 10.6.4.), maar in minder mate dan met de vroeger beschikbare irreversibele, niet-selectieve MAO-inhibitoren.
- Noradrenaline: bloeddrukverhogend effect versterkt door tricyclische antidepressiva en MAO-inhibitoren; bij associëren met niet-selectieve β -blokkers, risico van hypertensie en reflectoire bradycardie ten gevolge van het α -mimetisch effect.

Bijzondere voorzorgen

- Voorzichtigheid is geboden bij patiënten met cardiovasculair lijden (in het bijzonder hartaritmieën, ischemisch hartlijden, hypertensie), patiënten met hyperthyreoïdie, diabetici en ouderen.
- De auto-injectoren met adrenaline moeten, in tegenstelling tot adrenaline-ampullen, niet in de koelkast bewaard worden. De houdbaarheidsdatum dient regelmatig gecontroleerd te worden (houdbaarheidsduur van 2 jaar of minder, afhankelijk van de specialiteit).
- Vanwege het risico op trombo-embolische voorvallen bij gebruik van angiotensine II wordt aanbevolen om medicamenteuze tromboprofylaxe toe te dienen. Als medicamenteuze profylaxe gecontra-indiceerd is, kan niet-medicamenteuze profylaxe worden overwogen.

Angiotensine II

GIAPREZA (Viatris)

angiotensine II (acetaat)

inf. oplossing (conc.) i.v. [flac.]

10 x 2,5 mg / 1 ml U.H. [12.860 €]

Argipressine

REVERPLEG (AOP)

argipressine (acetaat)

inf. oplossing (conc.) i.v. [amp.]

10 x 40 IE / 2 ml U.H. [933 €]

Dobutamine

DOBUTREXVIATRIS (Viatris)

dobutamine (hydrochloride)

inf. oplossing (conc.) i.v. [amp.]

10 x 250 mg / 20 ml U.H. [41 €]

Efedrine

EPHEDRINE HCL AGUETTANT (Aguettant)

efedrine, hydrochloride

inj. oplossing i.v. [voorgev. spuit]

10 x 30 mg / 10 ml U.H. [64 €]

EPHEDRINE HCL STEROP (Sterop)

efedrine, hydrochloride

inj./inf. oplossing i.m./i.v./s.c. [amp.]

10 x 50 mg / 1 ml U.H. [6 €]

Adrenaline (epinefrine)

Posol.

i.m.: anafylaxie: 0,01 mg/kg (max. 0,5 mg)

ADRENALINE STEROP (Sterop)

epinefrine (hydrochloride)

inj. oplossing/inj. oplossing (conc.) i.m./i.v./endotrach. [amp.]

5 x 1 mg / 1 ml R/ 12,65 €

10 x 1 mg / 1 ml R/ 20,54 €

(i.card.: uitzonderlijk, zie SKP)

ADRENALINE (TARTRATE)

AGUETTANT (Aguettant)

epinefrine (waterstoftartraat)

inj. oplossing i.v./endotrach./i.oss. [voorgev. spuit]

10 x 1 mg / 10 ml R/ 137,40 €

10 x 5 mg / 5 ml R/ 264,60 €

ADRENALINE (TARTRATE) STEROP (Sterop)

epinefrine (waterstoftartraat)

inj. oplossing/inj. oplossing (conc.) i.m./i.v./endotrach. [amp.]

5 x 1 mg / 1 ml R/ 13,03 €

10 x 1 mg / 1 ml R/ 19,71 €

(i.card.: uitzonderlijk, zie SKP)

EPIPEN (Viatris)

epinefrine

inj. oplossing i.m. Junior [voorgev. pen]

1 x 150 µg / 0,3 ml R/ b 46,77 €

inj. oplossing i.m. [voorgev. pen]

1 x 300 µg / 0,3 ml R/ b 46,77 €

JEXT (ALK)

epinefrine (waterstoftartraat)

inj. oplossing i.m. [voorgev. pen]

1 x 150 µg / 0,15 ml R/ b 46,00 €

1 x 300 µg / 0,3 ml R/ b 46,00 €

Noradrenaline (norepinefrine)

LEVOPHED (Hospira)

norepinefrine, waterstoftartraat

inf. oplossing (conc.) i.v. [amp.]

10 x 8 mg / 4 ml R/ 26,77 €

NORADRENALINE AGUETTANT

(Aguettant)

norepinefrine (waterstoftartraat)

inf. oplossing (conc.) i.v. [amp.]

10 x 4 mg / 4 ml R/ 26,77 €

10 x 8 mg / 8 ml R/ 39,88 €

NORADRENALINE

(NOREPINEPHRINE)

(Grindeks - Kalceks)

KALCEKS

norepinefrine (waterstoftartraat)
inf. oploss. (conc.) i.v. [amp.]
10 x 4 mg / 4 ml U.H. [17 €]
10 x 8 mg / 8 ml U.H. [32 €]

NOREPINE (Sterop)
norepinefrine (waterstoftartraat)
inf. oploss. (conc.) i.v. [amp.]

10 x 4 mg / 4 ml R/
(bevat norepinefrinewaterstoftartraat
aan 8 mg/4 ml)

Fenylefrine

PHENYLEPHRINE AGUETTANT (Aguettant)

fenylefrine (hydrochloride)
inj./inf. oploss. i.v. [flac.]
10 x 2 mg / 20 ml U.H. [180 €]
inj./inf. oploss. i.v. [voorgev. spuit]
10 x 500 µg / 10 ml U.H. [90 €]

PHENYLEPHRINE UNIMEDIC (Unimedic)

fenylefrine (hydrochloride)
inj./inf. oploss. (conc.) i.v. [amp.]
10 x 10 mg / 1 ml U.H. [147 €]

1.9.2. Middelen bij chronische hypotensie

Plaatsbepaling

- Chronische essentiële hypotensie als ziekte-entiteit is controversieel.
- Recidiverende episodes van hypotensie zijn vaak te wijten aan de inname van geneesmiddelen met bloeddrukverlagend als (ongewenst) effect.⁹⁵
- Chronische lage bloeddrukken worden enkel behandeld wanneer er storende symptomen aanwezig zijn.⁹⁵
- Extra zoutinname en steunkousen kunnen nuttig zijn. Slapen met verhoogd hoofdeinde van het bed wordt aangeraden.⁹⁵
- Bij de ernstige orthostatische hypotensie die kan gezien worden bij ouderen, bij diabetici en bij sommige neurologische aandoeningen, is er weinig evidentie dat de β 1- en α -adrenerge agonist etilefrine doeltreffend is.⁹⁶ Bij deze patiënten wordt soms beroep gedaan op mineralocorticoïden⁹⁵ (magistrale bereiding, bv. "Gelules met 0,05 mg fludrocortisonacetaat TMF" tot maximaal 0,3 mg per dag).
- Er is geen klinisch onderzoek uitgevoerd naar de medicamentueze behandeling van chronische lage bloeddruk bij jongeren. Etilefrine heeft in de SKP de symptomatische behandeling van essentiële hypotensie bij volwassenen en adolescenten vanaf de leeftijd van 12 jaar als indicatie, maar er bestaat geen evidentie dat het enige blijvende verandering brengt in de bloeddrukcijfers of de eventuele symptomatologie.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Etilefrine: essentiële of orthostatische hypotensie (zie ook rubriek "Plaatsbepaling")

Contra-indicaties

- Tachyarritmie, ischemisch hartlijden, hartkleprijden, obstructieve cardiomyopathie, ernstige hypertensie.
- Gesloten-hoekglaucoom.
- Prostaathypertrofie.
- Hyperthyreoïdie.

Ongewenste effecten

- Tachycardie, hypertensie.

Zwangerschap en borstvoeding

- Vermindering van de uteroplacentaire bloedvoorziening; prikkelbaarheid en tachycardie bij de foetus.
- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van etilefrine tijdens de borstvoeding (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Posol.

-- (negatieve risico-batenverhouding, zie rubriek "Plaatsbepaling")

EFFORTIL (SERB)

etilefrine, hydrochloride

tabl. (deelb. niet kwantit.)

50 x 5 mg 9,55 €

druppels oploss.

50 ml 7,5 mg / 1 ml 15,37 €

1.10. Arteriële vaatstoornissen

Plaatsbepaling

- Perifere arteriële vaatstoornissen (claudicatio, trofische letsels) maken een welbepaalde klinische entiteit uit. Dit staat in tegenstelling tot zogenaamde "cerebrovasculaire insufficiëntie", wat een slecht omschreven entiteit is.
- Perifeer arterieel vaatlijden
 - Er is ruime onderbouwing voor het voordeel van oefentherapie bij patiënten met perifeer arterieel vaatlijden.^{97 98}
 - Invasieve benaderingen (stenting, chirurgie) hebben een belangrijke plaats bij ernstig perifeer arterieel vaatlijden.⁹⁷
 - Er is geen bewijs van goede kwaliteit dat de in België beschikbare middelen bij perifeer arterieel vaatlijden een klinisch relevant effect hebben.⁹⁹ Het aantonen van een farmacologisch effect (bijvoorbeeld een toename van het bloeddebiet of een verhoging van de huidtemperatuur) is geen bewijs van klinische doeltreffendheid. De doeltreffendheid kan slechts worden ingeschat door gecontroleerde studies die tonen dat de evolutie van objectiveerbare klinisch relevante parameters gunstig wordt beïnvloed, bv. verbetering van de trofische letsels of klinisch relevante verlenging van de loopafstand.
 - Men moet rekening houden met de ongewenste effecten en de kostprijs van deze geneesmiddelen.
 - Perifeer arterieel vaatlijden is een belangrijke indicator voor hoog cardiovasculair risico. Deze patiënten hebben een intensieve aanpak van de cardiovasculaire risicofactoren nodig: rookstop, fysieke oefenprogramma's, bloeddrukcontrole, behandeling met acetylsalicylzuur (zie 2.1.1.1.) en statines (zie 1.12.1.).⁹⁷
- Cerebrovasculaire insufficiëntie
 - Cinnarizine en piracetam hebben symptomen van cerebrovasculaire oorsprong als indicatie in de SKP zonder onderliggende evidentie uit klinische studies.
 - Cinnarizine heeft eigenschappen van calciumantagonisten en van sederende H1-antihistaminica. Het heeft, op basis van beperkte evidentie, ook de behandeling van vertigo (zie 17.2.2.) en de profylaxe van reisziekte en migraine als indicatie in de SKP.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Cinnarizine, pentoxifylline: perifeer arterieel vaatlijden (zie ook rubriek "Plaatsbepaling").
- Cinnarizine en piracetam: symptomen van cerebrovasculaire oorsprong (zie ook rubriek "Plaatsbepaling").

- Cinnarizine: ook behandeling van vertigo, profylaxe van reisziekte en profylaxe van migraine (zie ook rubriek "Plaatsbepaling").

Contra-indicaties

- Pentoxifylline: recente hersenbloeding of retinabloeding, acuut myocardinfarct, ernstige hartaritmieën.
- Piracetam: hersenbloeding, chorea van Huntington.

Ongewenste effecten

- Cinnarizine: sedatie, extrapiramidaal syndroom, depressieve gevoelens, anticholinerge effecten (o.a. monddroogte, obstipatie (zie Inl.6.2.3.)).
- Pentoxifylline: warmte-opwellingen, gastro-intestinale stoornissen, bloedingen (vooral huid en slijmvliezen).
- Piracetam: gewichtstoename, nervositeit, hyperactiviteit, slaperigheid, verhoogde bloedingsneiging.

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van deze preparaten tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Cinnarizine en piracetam: overdreven sedatie bij associëren met andere geneesmiddelen met sederend effect of met alcohol.

Bijzondere voorzorgen

- Cinnarizine: voorzichtigheid bij patiënten met glaucoom, benigne prostaathypertrofie of urineretentie.
- Pentoxifylline: dosisreductie bij leverinsufficiëntie.

Posologie

- Gezien de onzekerheid over de doeltreffendheid van deze middelen wordt geen dosering gegeven.

Cinnarizine

CINNARIZINE EG (EG)

cinnarizine

harde caps.

100 x 75 mg 16,76 €

STUGERON (Janssen-Cilag)

cinnarizine

tabl. (deelb. kwantit.)

200 x 25 mg 14,30 €

Pentoxifylline

TORENTAL (Neuraxpharm) 🍷

pentoxifylline

tabl. verl. afgifte

60 x 400 mg R/ 20,51 €

TORENTAL (PI-Pharma) 🍷

pentoxifylline

tabl. verl. afgifte

60 x 400 mg R/ 19,30 €
(parallelinvoer)

Piracetam

NOOTROPIL (UCB)

piracetam

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

100 x 1,2 g R/ 35,92 €

PIRACETAM EG (EG)

piracetam

filmomh. tabl.

60 x 800 mg R/ 15,47 €

filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

56 x 1,2 g R/ 19,95 €

112 x 1,2 g R/ 27,90 €

1.11. Veno- en capillarotropica

Plaatsbepaling

- Voor sommige venotrope middelen zijn er gecontroleerde studies die een tijdelijke vermindering van de subjectieve last en van het oedeem suggereren.^{100 101} Bij ernstige last kan een kortdurende behandeling uitgetest worden. Er is geen bewijs van effect op de evolutie van het veneus lijden, noch op het ontstaan van langetermijncomplicaties zoals veneus ulcus. Voor een gunstig effect op de heling van veneuze ulcera of op het voorkómen van recidieven van veneus ulcus is er onvoldoende evidentie uit kwaliteitsvolle studies.^{102 103}
- Maatregelen zoals het dragen van aangepaste steunkousen, het regelmatig bewegen en het vermijden van langdurig rechtstaan, vormen bij veneuze problemen van de onderste ledematen nog steeds de hoeksteen van de behandeling.^{102 104}
- In geval van significante afwijkingen op duplex echografie geven sommige interventionele of heelkundige ingrepen gunstige resultaten.^{102 104}
- Het gebruik van venotrope producten bij hemorroiden is weinig onderbouwd.^{105 106}
- Polidocanol wordt gebruikt bij het scleroseren van varices en hemorroiden.¹⁰⁷

Indicaties (synthese van de SKP)

- Chronische veneuze insufficiëntie van de onderste ledematen (zie ook rubriek “Plaatsbepaling”).
- Voor de meeste preparaten ook behandeling van (opstoten van) hemorroïdaal lijden (zie ook rubriek “Plaatsbepaling”).
- Polidocanol: sclerose van varices en hemorroiden.

Contra-indicaties

- Aescine: nierinsufficiëntie (SKP).
- Polidocanol: (antecedenten van) veneuze trombo-embolie.

Ongewenste effecten

- Polidocanol: zelden veneuze trombo-embolie (op afstand); zeer zelden hartritmestoornissen en hartstilstand.¹⁰⁸

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van deze preparaten tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar, op basis van SKP).

Posologie

- Gezien de onzekerheid over de doeltreffendheid van deze middelen wordt geen dosering gegeven.

ANTISTAX (EG) Vitis vinifera [droog extract] filmomh. tabl. Forte 60 x 360 mg 35,58 € 90 x 360 mg 44,53 €	120 x 500 mg 29,53 € 180 x 500 mg 39,20 €	Aesculus hippocastanum [protoaescigenine] harde caps. 40 x 21 mg 14,90 € 98 x 21 mg 27,80 € maagsapresist. tabl. 42 x 21 mg 14,90 € 98 x 21 mg 27,80 €
ANTISTAX (PI-Pharma) Vitis vinifera [droog extract] filmomh. tabl. Forte 90 x 360 mg 44,53 € (parallelinvoer)	MEDIAVEN (Will-Pharma) naftazon filmomh. tabl. Forte 30 x 30 mg 27,44 € 60 x 30 mg 43,95 €	VENORUTON (EG) hydroxyethylrutosiden tabl. Forte 60 x 500 mg 27,80 € 100 x 500 mg 41,10 € oploss. (pdr., zakjes) 30 x 1 g 26,78 €
DAFLON (Servier) diosmine [gemicroniseerd] 450 mg flavonoïden [hesperidine; gemicroniseerd] 50 mg filmomh. tabl. 30 14,23 € 60 22,75 € 90 30,72 € 120 35,98 € 180 48,87 €	NEOFLAVON (Sanifort) diosmine [gemicroniseerd] 450 mg flavonoïden [hesperidine; gemicroniseerd] 50 mg filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.) 30 12,35 € 60 19,75 € 90 25,59 € 120 26,13 € 180 39,20 €	VENORUTON (Impexco) hydroxyethylrutosiden tabl. Forte 60 x 500 mg 27,80 € 100 x 500 mg 41,10 € (parallelinvoer)
DIOSMIN EG (EG) diosmine [gemicroniseerd] filmomh. tabl. 30 x 500 mg 12,36 € 60 x 500 mg 19,75 €	REPARIL (Cooper Consumer Health) aescine maagsapresist. tabl. 100 x 20 mg 14,87 €	VENORUTON (Orifarm Belgium) hydroxyethylrutosiden tabl. Forte 100 x 500 mg 41,10 € (parallelinvoer)
	VEINOFYTOL (Tilman)	

Scleroserend product

AETHOXYSKLEROL (Alfasigma) polidocanol inj. oploss. i.v./s.mucos. [amp.] 5 x 10 mg / 2 ml R/ 24,24 € 5 x 20 mg / 2 ml R/ 27,98 € 5 x 40 mg / 2 ml R/ 33,92 € 5 x 60 mg / 2 ml R/ 35,45 €

1.12. Hypolipemiërende middelen

Plaatsbepaling

- Het doel van een medicamenteuze aanpak van dyslipidemieën is de preventie van de cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit die gepaard gaat met dyslipidemie en niet louter het verlagen van de lipidenwaarden. De behandeling van een dyslipidemie kadert binnen de aanpak van het totale cardiovasculaire risico. Veranderingen in levensstijl zoals stoppen met roken, voldoende lichaamsbeweging, een evenwichtige voeding en slechts matig gebruik van alcohol zijn essentieel als eerste stap en blijven vanzelfsprekend ook belangrijk als hypolipemiërende middelen worden gebruikt.¹⁰⁹
- Familiale dyslipidemieën gaan gepaard met een hoog cardiovasculair risico en vergen vrijwel altijd een medicamenteuze therapie.¹⁰⁹
- In de recentste Europese richtlijnen worden streefwaarden voor LDL-C voorgesteld. Deze zijn gebaseerd op een consensus uitgaande van een synthese van verschillende types studies, niet enkel op basis van gerandomiseerde studies. Er zijn geen gerandomiseerde studies die de titratie-strategie en de hoogte van eventuele LDL-streefwaarden onderzochten in primaire preventie, en slechts enkele studies in secundaire preventie. In de Europese richtlijnen worden volgende streefwaarden vooropgesteld¹⁰⁹ :
 - bij een laag tot matig globaal risico op hart- en bloedvaatziekten: ≤ 100 mg/dL.⁵
 - bij personen met hoog risico: een LDL-C reductie van minstens 50% en een streefwaarde van ≤ 70 mg/dL.
 - bij patiënten met een sterk verhoogd risico, zowel in primaire als in secundaire preventie: een LDL-C reductie van minstens 50% en een streefwaarde van ≤ 55 mg/dL.
 - bij patiënten met gekende hart- en vaatziekten en met een tweede event binnen de 2 jaar na een eerste event, zou zelfs naar een LDL-C ≤ 40 mg/dL kunnen worden gestreefd.
 - patiënten met diabetes en patiënten met chronische nierinsufficiëntie worden sowieso beschouwd als patiënten met verhoogd of sterk verhoogd cardiovasculair risico.
- Statines: met statines werd in klinische studies een gunstig effect gezien op de cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit en op de totale mortaliteit, met weinig ernstige ongewenste effecten. Statines spelen een belangrijke rol in de cardiovasculaire preventie bij personen met een duidelijk verhoogd totaal cardiovasculair risico, en zeker bij patiënten met gekende cardiovasculaire ziekten (secundaire preventie).¹⁰⁹ Bij personen met een laag totaal cardiovasculair risico is de winst die wordt bekomen in absolute termen gering en de *Number Needed to Treat* (NNT) dus hoog [zie *Folia juni 2019*].¹¹⁰
- Ezetimibe in monotherapie: er zijn geen studies uitgevoerd met morbiditeit of mortaliteit als eindpunt, ook niet bij patiënten met een intolerantie of een contra-indicatie voor statines.
- Statine + ezetimibe: een beperkt gunstig effect op de cardiovasculaire morbiditeit werd vastgesteld voor simvastatine + ezetimibe bij patiënten met nierinsufficiëntie (t.o.v. placebo) en bij patiënten met een recent coronair syndroom t.o.v. simvastatine monotherapie, maar er was geen verschil in cardiovasculaire of totale mortaliteit [zie *Folia april 2015*, *Folia november 2015* en *Folia mei 2016*].^{109 111} Er zijn geen klinische studies die de werkzaamheid en veiligheid van ezetimibe, toegevoegd aan andere statines, onderzochten.
- Fibraten: er werd geen overtuigend effect op de mortaliteit aangetoond met fibraten. Studies met gemfibrozil (niet beschikbaar in België), bezafibraat en fenofibraat hebben in bepaalde risicogroepen een beperkt effect op sommige cardiovasculaire eindpunten aangetoond.^{112 113}
- Anionenuitwisselaars in monotherapie: er bestaan beperkte gegevens uit oudere studies over een daling van de cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit, maar deze middelen hebben talrijke ongewenste effecten.¹¹⁴
- Omega-3-vetzuren: op basis van de huidige beschikbare evidentie is er geen plaats voor de actueel in België beschikbare omega 3-vetzuursupplementen in de primaire en secundaire preventie van cardiovasculaire aandoeningen [zie *Folia maart 2024*].
- Nicotinezuur en het verwante acipimox (niet meer beschikbaar in België): er werd geen voordeel gezien

wanneer nicotinezuur werd geassocieerd aan een statine of aan een statine + ezetimibe.¹¹⁵

- PCSK9-inhibitoren: alirocumab en evolocumab zijn monoklonale antilichamen die binden aan een eiwit dat de afbraak van LDL-receptoren regelt waardoor meer LDL-receptoren beschikbaar komen. In combinatie met statines leiden ze tot een uitgesproken vermindering van de LDL-cholesterolwaarden. Enkel bij patiënten met bewezen atherosclerotische aandoeningen (de overgrote meerderheid na doorgemaakt acuut coronair syndroom), is een gunstig effect op de cardiovasculaire morbiditeit vastgesteld ten opzichte van monotherapie met een statine.¹⁰⁹ De winst in absolute cijfers was gering, er was geen voordeel op de cardiovasculaire mortaliteit en de studies waren kort. Bij gebrek aan meer langetermijngegevens over hun klinische doeltreffendheid op harde eindpunten en hun ongewenste effecten, lijkt de plaats van de PCSK9-inhibitoren voorlopig zeer beperkt. Een ander probleem is hun zeer hoge prijs. Ze worden voornamelijk overwogen bij bepaalde patiënten met zeer sterk verhoogd cardiovasculair risico, bv. met familiale hypercholesterolemie [zie *Folia oktober 2016*, *Folia juli 2017* en *Folia februari 2019*]. In monotherapie zijn er geen studies met harde eindpunten, ook niet bij patiënten die intolerant zijn tegenover statines, al wordt dit als indicatie in de SKP vermeld.
- Inclisiran is een *small interfering RNA* dat de aanmaak van het PCSK9-eiwit beperkt. Hierdoor komen meer LDL-receptoren beschikbaar en dit leidt tot een uitgesproken daling van de LDL-cholesterolwaarden. Studies met cardiovasculaire eindpunten (cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit) en van lange duur ontbreken. De plaats van inclisiran ten opzichte van de andere hypolipemiërende middelen is dus nog onduidelijk [zie *Folia oktober 2021*].¹¹⁶
- Bempedoïnezuur is een inhibitor van het ATP-citraatlyase, een enzym dat tussenkomt in de hepatische cholesterol synthese. Het vermindert de hepatische LDL-cholesterolproductie. Het is beschikbaar als monopreparaat of in associatie met ezetimibe. De plaats ervan is nog onduidelijk aangezien er enkel bij statine-intolerante patiënten een studie met cardiovasculaire eindpunten (cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit) werd uitgevoerd, waarin een voordeel ten opzichte van placebo kon worden aangetoond [zie *Folia januari 2022* en *Folia september 2024*].^{117 118 116}. Gegevens op cardiovasculaire eindpunten in andere populaties, rechtstreeks vergelijkende gegevens met andere hypolipemiërende middelen en gegevens op lange termijn ontbreken.
- Preparaten op basis van rodegist-rijst of op basis van oesterzwam worden soms voorgesteld als alternatieve behandeling van hypercholesterolemie. Ze zijn in België vrij te verkrijgen als voedingssupplement. Hun effect op de cholesterolspiegel is te wijten aan de aanwezigheid van monacoline K, een natuurlijk statine (lovastatine). Het is moeilijk te achterhalen hoeveel actief product in deze preparaten aanwezig is en de zuiverheid en veiligheid kunnen betwijfeld worden. Sinds juni 2022 zijn preparaten op basis van rodegist-rijst die 3 mg monacolines of meer per dagdosering bevatten niet meer toegelaten in Europa. Deze middelen zijn geen alternatief voor de medicamenteuze aanpak van hypercholesterolemie en gelijktijdig gebruik met statines houdt een risico in van overdosering en spiertoxiciteit [zie *Folia juni 2014* en *Folia juni 2019*].

Zwangerschap en borstvoeding

- Het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van hypolipemiërende middelen tijdens de zwangerschap (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).
- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

1.12.1. Statines

De statines inhiberen het 3-hydroxy-3-methylglutaryl-co-enzym A reductase (HMG-CoA-reductase). Dit leidt tot een daling van LDL-cholesterol (LDL-C), van het non-HDL-C en van het apolipoproteïne B. Statines beïnvloeden HDL-cholesterol en Lp(a) weinig en verlagen de triglyceriden met 10-20%. Statines hebben ook andere “pleiotrope” effecten op het atherotrombotische proces, maar het relatieve belang van deze effecten ten opzichte van het hypolipemiërend effect is onduidelijk.

Plaatsbepaling

- Zie 1.12..
- Secundaire preventie: studies tonen cardiovasculaire winst met statinetherapie bij alle patiënten met gedocumenteerde atherosclerotische cardiovasculaire ziekte, wat ook hun LDL-C gehalte is.^{109 119}
- Primaire preventie: de plaats van statines in de primaire preventie staat ter discussie. Bij patiënten met een laag cardiovasculair risico is het onzeker of de voordelen opwegen tegen de nadelen. De kosten-effectiviteit is het meest gunstig bij personen met het hoogste cardiovasculaire risico zoals patiënten met familiale hypercholesterolemie, met diabetes, met chronische nierinsufficiëntie, of met een verhoogd totaal cardiovasculair risico, ingeschat met bijvoorbeeld de SCORE2-modellen [zie Folia juni 2019]. Het KCE ontwikkelde hiervoor een decision support tool (www.statines.kce.be) [zie Folia maart 2020].
- Een gunstig effect op morbiditeit en mortaliteit is bewezen voor alle in België beschikbare statines¹⁰⁹; een klasse-effect wordt verondersteld. Patiënten kunnen erg verschillend reageren op eenzelfde dosis statine. De diverse statines hebben een verschil in potentie (effect per mg). Met meer potente molecules (atorvastatine, rosuvastatine) kan men een sterker cholesterolverlagend effect bereiken. Deze potentere molecules geven meer ongewenste effecten.
- Er is veel discussie of men statines moet titreren in functie van de LDL-C streefwaarden ('treat to target' met intensieve statinebehandeling) of men, zoals in bijna alle gerandomiseerde studies gebeurt, een vaste dosis moet geven. Dit is nauwelijks onderzocht in gerandomiseerde studies. In secundaire preventie werd in gerandomiseerde studies die standaarddoses van statines vergeleken met intensieve behandeling (potentere statines en/of hogere doses) een beperkte extra winst in morbiditeit vastgesteld in het voordeel van intensieve behandeling.¹¹⁰ Deze studies waren te klein en hadden onvoldoende power om zich uit te spreken over een effect op de mortaliteit. Er zijn geen gerandomiseerde studies in primaire preventie.
- Indien de cholesteroldaling onvoldoende wordt geacht ondanks de maximaal getolereerde dosis, kunnen aan de statines anionenuitwisselaars, fibraten, ezetimibe, PCSK9-inhibitoren, bempedoïnezuur of inclisiran worden geassocieerd. Een beperkt bijkomend gunstig effect op de cardiovasculaire morbiditeit is vastgesteld voor de combinatie ezetimibe + simvastatine bij patiënten met nierinsufficiëntie of een recent coronair syndroom; er was echter geen verschil in totale en cardiovasculaire mortaliteit, en men moet rekening houden met een toename van de ongewenste effecten [zie Folia november 2015].^{109 111} Ook met de combinatie statine + PCSK9-inhibitor is er na een behandelingsduur van 2-3 jaar een beperkt bijkomend gunstig effect op de cardiovasculaire morbiditeit vastgesteld bij zeer hoogrisicopatiënten (vooral post-infarct patiënten), zonder effect op de cardiovasculaire mortaliteit; gegevens op langere termijn ontbreken [zie Folia juli 2017 en Folia februari 2019].¹⁰⁹

Indicaties (synthese van de SKP)

- Hypercholesterolemie.
- Preventie van cardiovasculaire ziekten.

Contra-indicaties

- Leverinsufficiëntie en verhoogde transaminasen (> 3 keer de bovengrens van de normaalwaarden) (SKP).
- Atorvastatine: op de website <https://www.geneesmiddelenbijlevercirrose.nl> wordt atorvastatine als "onveilig" (te vermijden) bij levercirrose beoordeeld.
- Rosuvastatine: ernstige nierinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Met intensieve lipidenverlagende therapie is een hoger risico van ongewenste effecten aangetoond.
- Spierklachten: myalgieën, myopathie, zelden leidend tot rhabdomyolyse en nierfalen; dit risico verhoogt bij ouderen en patiënten met nierinsufficiëntie, en bij associatie met bepaalde andere geneesmiddelen (zie rubriek "Interacties").

- Gastro-intestinale stoornissen, matige en vaak voorbijgaande stijging van de transaminasen, zelden hepatitis.
- Beperkte stijging van de incidentie van type 2-diabetes.¹²⁰
- Zelden: polyneuropathie, myasthenie.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Interacties

- Verhoogd risico van spiertoxiciteit bij associëren met:
 - andere hypolipemiërende middelen zoals fibraten en bempedoïnezuur
 - colchicine
 - ciclosporine (door inhibitie van de OAT1B1 en OATP1B3 transporters)
 - (neo)macroliden
 - CYP3A4-inhibitoren (voor atorvastatine en simvastatine), CYP2C9-inhibitoren (voor rosuvastatine) of P-gp-inhibitoren (voor atorvastatine).
- Statines kunnen zich binden aan anionenuitwisselaars en moeten daarom minstens één uur vóór of vier uur na de toediening van de anionenuitwisselaar ingenomen worden.
- Verhoogd effect van vitamine K-antagonisten door rosuvastatine, en misschien door de andere statines.
- Verhoogde plasmaconcentraties bij gelijktijdig gebruik van bepaalde protease-inhibitoren (atazanavir + ritonavir; lopinavir + ritonavir) of van roxadustat door inhibitie van de transporter OATP.
- Atorvastatine is een substraat van CYP3A4 en van P-gp (zie Tabel 1c. in Inl.6.3. en Tabel 1d. in Inl.6.3.).
- Rosuvastatine is een substraat van CYP2C9 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).
- Simvastatine is een substraat van CYP3A4 (zie Tabel 1c. in Inl.6.3.).

Bijzondere voorzorgen

- Bij klachten die kunnen wijzen op spieraantasting, de behandeling tijdelijk stoppen en de creatinekinase (CK)-concentraties bepalen.¹²¹
 - Indien de CK-concentraties minder dan 4 maal de bovengrens van de normaalwaarden bedragen, wordt een onderbreking van 2-4 weken aanbevolen. Bij ongewijzigde klachten mag het oorspronkelijke statine herstart worden en moeten andere oorzaken van de spierklachten overwogen worden; bij verbetering van de klachten wordt aanbevolen om een ander statine op te starten. Indien hierna de klachten terugkeren, raadt men een derde statine aan in lage dosis of één van de reeds geprobeerde statines in een alternatief doseringsschema (om de andere dag of tweemaal per week).
 - Als de CK-concentraties hoger zijn dan 4 maal de bovengrens van de normaalwaarde, wordt na een onderbreking van 6 weken of na normalisatie van de CK-waarden een voorzichtige herintroductie met een ander statine en/of lagere dosis of alternatief doseringsschema aanbevolen.
- Bij klachten die kunnen wijzen op leverlijden, de transaminasen bepalen en de behandeling stoppen indien de transaminasen blijvend meer dan 3 maal de bovengrens van de normaalwaarde bedragen. Na normalisatie is een voorzichtige herintroductie met een ander statine en/of lagere dosis te overwegen.
- Hoge doses statines vermijden bij patiënten met matige tot ernstige nierinsufficiëntie.

Posologie

- De statines worden bij voorkeur 's avonds gegeven, gezien de cholesterolsynthese vooral 's nachts gebeurt; voor atorvastatine en rosuvastatine is dit wegens de lange werkingsduur waarschijnlijk minder belangrijk.
- De meeste richtlijnen stellen voor om te starten met een matige tot hoge dosis, afhankelijk van de situatie (primaire of secundaire preventie) of de gewenste LDL-daling.¹⁰⁹ Bij patiënten die een acuut coronair syndroom doormaken, wordt zo snel mogelijk gestart met een hoge dosis. Voor de discussie

omtrent streefcijfers voor LDL-C zie rubriek "Plaatsbepaling".

- Hoge doses simvastatine (80 mg per dag) moeten vermeden worden wegens verhoogd risico van rhabdomyolyse [zie Folia september 2011].

Atorvastatine

Posol.

10 mg, eventueel te verhogen tot max. 80 mg 1x/dag

ATORSTATINEG (EG)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

30 x 10 mg R/ a [†] b 9,92 €
100 x 10 mg R/ a [†] b 13,35 €
30 x 20 mg R/ a [†] b 11,83 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 24,54 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 24,54 €
100 x 80 mg R/ a [†] b 24,50 €

ATORVASTATIN AB (Aurobindo)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ a [†] b 9,25 €
98 x 10 mg R/ a [†] b 12,76 €
28 x 20 mg R/ a [†] b 11,00 €
98 x 20 mg R/ a [†] b 23,21 €
98 x 40 mg R/ a [†] b 23,21 €
98 x 80 mg R/ a [†] b 23,21 €

ATORVASTATINE TEVA (Teva)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

30 x 10 mg R/ a [†] b 9,72 €
100 x 10 mg R/ a [†] b 13,31 €
30 x 20 mg R/ a [†] b 11,66 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 23,75 €
30 x 40 mg R/ a [†] b 11,66 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 23,75 €
30 x 80 mg R/ a [†] b 11,66 €
100 x 80 mg R/ a [†] b 23,75 €

ATORVASTATINE TEVA (Orifarm Belgium)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

100 x 40 mg R/ a [†] b 23,75 €
(parallelinvoer)

ATORVASTATINE TEVA (PI-Pharma)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

100 x 20 mg R/ a [†] b 23,75 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 23,75 €
(parallelinvoer)

ATORVASTATINE VIATRIS (Viatris)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

30 x 10 mg R/ a [†] b 9,93 €
100 x 10 mg R/ a [†] b 13,35 €
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)
30 x 20 mg R/ a [†] b 11,83 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 24,55 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 24,55 €
100 x 80 mg R/ a [†] b 24,55 €

ATORVASTATIN HCS (HCS)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

98 x 10 mg R/ a [†] b 12,76 €
98 x 20 mg R/ a [†] b 23,25 €
98 x 40 mg R/ a [†] b 23,32 €
100 x 80 mg R/ a [†] b 23,75 €

ATORVASTATIN SANDOZ (Sandoz)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

30 x 10 mg R/ a [†] b 9,92 €
100 x 10 mg R/ a [†] b 13,35 €
100 x 10 mg R/ a [†] b 13,35 €

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 20 mg R/ a [†] b 11,83 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 24,55 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 23,81 €
filmomh. tabl. (deelb. in 4 kwantit.)
100 x 40 mg R/ a [†] b 24,55 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 23,81 €

LIPITOR (Viatris)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

28 x 10 mg R/ a [†] b 9,64 €
84 x 10 mg R/ a [†] b 14,41 €
28 x 20 mg R/ a [†] b 11,28 €
84 x 20 mg R/ a [†] b 23,73 €
84 x 40 mg R/ a [†] b 23,73 €
98 x 80 mg R/ a [†] b 24,00 €
kauwtabl.
30 x 10 mg R/ 36,36 €

LIPITOR (PI-Pharma)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

84 x 20 mg R/ a [†] b 23,73 €
84 x 40 mg R/ a [†] b 23,73 €
(parallelinvoer)

TOTALIP (Viatris)

atorvastatine (calcium)

filmomh. tabl.

30 x 10 mg R/ a [†] b 9,92 €
100 x 10 mg R/ a [†] b 13,35 €
30 x 20 mg R/ a [†] b 11,83 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 24,55 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 24,55 €
100 x 80 mg R/ a [†] b 24,53 €

Pravastatine

Posol.

10 tot 40 mg 1x/dag

PRAVASOR (SMB)pravastatine, natrium
omh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 40 mg R/a ! b 30,67 €

PRAVASTATIN AB (Aurobindo)pravastatine, natrium
tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 20 mg R/a ! b 17,87 €

98 x 40 mg R/a ! b 30,63 €

PRAVASTATINE EG (EG)

pravastatine, natrium

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 20 mg R/a ! b 19,14 €

98 x 40 mg R/a ! b 31,81 €

PRAVASTATINE SANDOZ (Sandoz)pravastatine, natrium
tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 20 mg R/a ! b 8,98 €

98 x 20 mg R/a ! b 19,14 €

28 x 40 mg R/a ! b 17,73 €

98 x 40 mg R/a ! b 31,81 €

PRAVASTATINE TEVA (Teva)pravastatine, natrium
tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 20 mg R/a ! b 17,89 €

98 x 40 mg R/a ! b 30,67 €

PRAVASTATINE VIATRIS (Viatris)pravastatine, natrium
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 20 mg R/a ! b 8,96 €

98 x 20 mg R/a ! b 19,14 €

28 x 40 mg R/a ! b 17,48 €

98 x 40 mg R/a ! b 31,81 €

Rosuvastatine*Posol.*

5 tot 10 mg, eventueel te verhogen tot max. 40 mg 1x/dag

CRESTOR (Grünenthal)rosuvastatine (calcium)
filmomh. tabl.

28 x 5 mg R/a ! b 9,34 €

98 x 5 mg R/a ! b 13,83 €

28 x 10 mg R/a ! b 11,06 €

98 x 10 mg R/a ! b 23,18 €

28 x 20 mg R/a ! b 11,24 €

98 x 20 mg R/a ! b 23,47 €

98 x 40 mg R/a ! b 24,00 €

ROSUVASTATIN AB (Aurobindo)rosuvastatine (calcium)
filmomh. tabl.

28 x 5 mg R/a ! b 9,34 €

28 x 10 mg R/a ! b 10,74 €

98 x 10 mg R/a ! b 22,12 €

28 x 20 mg R/a ! b 10,91 €

98 x 20 mg R/a ! b 22,38 €

28 x 40 mg R/a ! b 10,91 €

98 x 40 mg R/a ! b 22,86 €

ROSUVASTATINE EG (EG)rosuvastatine (calcium)
filmomh. tabl.

30 x 5 mg R/a ! b 9,83 €

100 x 5 mg R/a ! b 13,88 €

30 x 10 mg R/a ! b 11,41 €

100 x 10 mg R/a ! b 22,63 €

30 x 20 mg R/a ! b 11,41 €

100 x 20 mg R/a ! b 22,97 €

100 x 40 mg R/a ! b 23,46 €

ROSUVASTATINE TEVA (Teva)rosuvastatine (calcium)
filmomh. tabl.

30 x 5 mg R/a ! b 10,02 €

100 x 5 mg R/a ! b 13,88 €

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 10 mg R/a ! b 11,47 €

100 x 10 mg R/a ! b 22,63 €

100 x 10 mg R/a ! b 22,63 €

filmomh. tabl.

100 x 15 mg R/a ! b 22,80 €

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 20 mg R/a ! b 11,66 €

100 x 20 mg R/a ! b 22,97 €

100 x 20 mg R/a ! b 22,97 €

filmomh. tabl.

100 x 30 mg R/a ! b 23,21 €

filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 40 mg R/a ! b 23,46 €

(de verpakkingen van 100 x 10 mg en
100 x 20 mg zijn beschikbaar in blister
en in flacon)**ROSUVASTATINE VIATRIS (Viatris)**rosuvastatine (calcium)
filmomh. tabl.

28 x 5 mg R/a ! b 9,40 €

98 x 5 mg R/a ! b 13,83 €

28 x 10 mg R/a ! b 10,93 €

98 x 10 mg R/a ! b 22,48 €

28 x 20 mg R/a ! b 10,92 €

98 x 20 mg R/a ! b 22,82 €

28 x 40 mg R/a ! b 10,92 €

98 x 40 mg R/a ! b 23,34 €

ROSUVASTATIN HCS (HCS)rosuvastatine (calcium)
filmomh. tabl.

28 x 5 mg R/a ! b 9,65 €

100 x 10 mg R/a ! b 23,49 €

100 x 20 mg R/a ! b 23,81 €

100 x 40 mg R/a ! b 24,53 €

ROSUVASTATIN SANDOZ (Sandoz)rosuvastatine (calcium)
filmomh. tabl.

28 x 5 mg R/a ! b 9,71 €

98 x 5 mg R/a ! b 13,83 €

28 x 10 mg R/a ! b 10,92 €

98 x 10 mg R/a ! b 23,18 €

100 x 10 mg R/a ! b 23,49 €

28 x 20 mg R/a ! b 11,24 €

98 x 20 mg R/a ! b 23,47 €

100 x 20 mg R/a ! b 23,81 €

98 x 40 mg R/a ! b 24,00 €

100 x 40 mg R/ a [†] b 24,53 €

Simvastatine

Posol.

10 tot 20 mg, eventueel te verhogen tot 40 mg 1x/dag

SIMVASTATIN AB (Aurobindo)

simvastatine
filmomh. tabl.

30 x 20 mg R/ a [†] b 9,89 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 15,75 €
30 x 40 mg R/ a [†] b 11,53 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 19,96 €

SIMVASTATINE EG (EG)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 20 mg R/ a [†] b 10,39 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 15,75 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 15,75 €
30 x 40 mg R/ a [†] b 11,97 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 21,28 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 21,28 €

(de verpakkingen van 100 x 20 mg en 100 x 40 mg zijn beschikbaar in blister en in tablettencontainer)

SIMVASTATINE EG (PI-Pharma)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. niet kwantit.)

100 x 40 mg R/ a [†] b 21,28 €
(parallelinvoer)

SIMVASTATINE TEVA (Teva)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 80 mg R/ b 56,29 €

SIMVASTATINE TEVA (Teva)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 20 mg R/ a [†] b 9,92 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 15,75 €
30 x 40 mg R/ a [†] b 11,58 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 21,28 €

SIMVASTATINE VIATRIS (Viatris)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

28 x 20 mg R/ a [†] b 9,99 €
84 x 20 mg R/ a [†] b 14,06 €
56 x 40 mg R/ a [†] b 11,74 €
98 x 40 mg R/ a [†] b 19,71 €

SIMVASTATIN SANDOZ (Sandoz)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

30 x 20 mg R/ a [†] b 10,30 €
100 x 20 mg R/ a [†] b 15,75 €
30 x 40 mg R/ a [†] b 11,97 €
100 x 40 mg R/ a [†] b 21,28 €

SIMVASTATIN SANDOZ (Sandoz)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 80 mg R/ b 58,67 €

SIMVASTATIN SANDOZ (Impexco)

simvastatine
filmomh. tabl. (deelb. kwantit.)

100 x 40 mg R/ a [†] b 20,19 €
(parallelinvoer)

ZOCOR (Organon)

simvastatine
filmomh. tabl.

84 x 20 mg R/ a [†] b 14,41 €
98 x 40 mg R/ a [†] b 20,95 €

1.12.2. Fibraten

Fibraten zijn agonisten van nucleaire PPAR- α receptoren en moduleren de genexpressie van verschillende enzymen betrokken bij het lipidenmetabolisme. Fibraten doen de triglyceriden sterker dalen dan de statines; in mindere mate dalen ook totaal cholesterol en LDL-cholesterol, terwijl HDL-cholesterol stijgt.

Plaatsbepaling

- Zie 1.12.
- De in België beschikbare fibraten hebben geen bewezen effect op de cardiovasculaire en de totale mortaliteit.
- Meerdere observationele studies suggereren dat een nuchter triglyceridengehalte > 150 mg/dl het cardiovasculaire risico verhoogt¹²², maar het is niet bewezen dat een vermindering van de hypertriglyceridemie door geneesmiddelen een gunstig effect heeft op hart- en vaatziekten.
- Fibraten worden gebruikt in de preventie van pancreatitis bij personen met een sterk verhoogd triglyceridengehalte (> 500-1000 mg/dl nuchter). Ze doen de triglyceriden dalen, maar er is geen bewijs uit klinische studies dat ze een effect hebben op de incidentie van pancreatitis.¹²² Deze indicatie is niet opgenomen in de SKP's.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Dyslipidemieën: bij patiënten bij wie medicamenteuze behandeling aangewezen is en statines niet worden verdragen.
- Hypertriglyceridemie.

Contra-indicaties

- Leverinsufficiëntie (SKP).
- Galblaasaandoeningen, galstenen inbegrepen.
- Ciprofibrat, fenofibrat: ernstige nierinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Gastro-intestinale stoornissen, leverafwijkingen, galsteenvorming, pancreatitis.
- Myalgieën, vooral bij associatie met een statine of in geval van nierinsufficiëntie.
- Verhoging van creatinine en van homocysteïne.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Interacties

- Verhoogd effect van vitamine K-antagonisten en van hypoglykemiërende sulfamiden.
- Verhoogd risico van spiertoxiciteit bij associëren met een statine of met colchicine.
- Fibraten kunnen zich binden aan anionenuitwisselaars en moeten daarom minstens één uur vóór of vier uur na de toediening van de anionenuitwisselaar ingenomen worden.

Bezafibrat

Posol.
200 mg 3x/dag; voor verlengde afgifte 400 mg 1x/dag

CEDUR (Aurobindo)

bezafibrat

filmomh. tabl.

60 x 200 mg R/ b 11,48 €

EULITOP (Aurobindo)

bezafibrat

tabl. verl. afgifte

30 x 400 mg R/ b 11,49 €

Ciprofibrat

Posol.
100 mg 1x/dag

HYPERLIPEN (Sanofi Belgium)

ciprofibrat

harde caps.

30 x 100 mg R/ b 10,38 €

Fenofibraat

Posol.
200 mg 1x/dag

FENOFIBRAAT EG (EG)	30 x 267 mg R/ b !	9,69 €	harde caps.	
fenofibraat [gemiconiseerd]	90 x 267 mg R/ b !	18,08 €	90 x 67 mg R/ b !	11,47 €
harde caps.				
90 x 200 mg R/ b !		14,50 €		
FENOGAL (SMB)	FENOSUP (SMB)		LIPANTHYLNANO (Viatris)	
fenofibraat	fenofibraat		fenofibraat [nanopartikels]	
harde caps. Lidose	harde caps. Lidose		filmomh. tabl.	
	60 x 160 mg R/ b !	14,26 €	30 x 145 mg R/ b !	12,08 €
30 x 200 mg R/ b !			90 x 145 mg R/ b !	21,06 €
8,89 €	LIPANTHYL (Viatris)			
98 x 200 mg R/ b !	fenofibraat [gemiconiseerd]			
13,85 €				

1.12.3. Anionenuitwisselaars

De anionenuitwisselaars binden galzouten in de darm, en onderbreken zo hun enterohepatische cyclus. Dit leidt tot een daling van totaal cholesterol en LDL-cholesterol. Bij sommige patiënten stelt men een stijging van de plasmaconcentraties van de triglyceriden vast.

Plaatsbepaling

- Zie 1.12.
- Er bestaan beperkte gegevens uit oudere klinische studies waarbij met anionenuitwisselaars een daling van de cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit werd aangetoond¹¹⁴, maar deze middelen zijn in onbruik wegens de talrijke ongewenste effecten en de beschikbaarheid van alternatieven.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Dyslipidemie bij patiënten bij wie medicamenteuze behandeling aangewezen is en statines niet worden verdragen.
- Jeuk bij obstructie-ictus.
- Diarree door malabsorptie van galzouten.

Ongewenste effecten

- Gastro-intestinale stoornissen (nausea, zeer vaak obstipatie).
- Deficiëntie aan vetoplosbare vitaminen, foliumzuur, calcium en ijzer bij langdurig gebruik van hoge doses.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Interacties

- Binding van sommige geneesmiddelen, o.a. digitalisglycosiden, vitamine K-antagonisten, levothyroxine, orale anticonceptiva en het noodanticonceptivum levonorgestrel [zie Folia november 2021], fibraten, statines en ezetimibe, op de anionenuitwisselaars: deze middelen moeten daarom minstens één uur vóór of vier uur na de toediening van de anionenuitwisselaar ingenomen worden.

Toediening en posologie

- De anionenuitwisselaars zijn beschikbaar als poeder dat in vloeistof moet worden opgelost.
- Deze middelen moeten vóór of gedurende de maaltijd met veel vocht ingenomen worden, bij voorkeur 's

morgens.

- De dosis moet geleidelijk worden verhoogd.

Colestyramine

Posol.

4 g 2x/dag, geleidelijk verhogen tot 8 g 2x/dag

QUESTRAN (Eurocept)

colestyramine

susp. (pdr., zakjes)

50 x 4 g R/ a ¹ b ¹ 26,37 €

1.12.4. Ezetimibe

Ezetimibe inhibeert selectief de intestinale resorptie van cholesterol, wat leidt tot een daling van totaal cholesterol en LDL-cholesterol. Het heeft slechts weinig effect op triglyceriden en op HDL-cholesterol.

Plaatsbepaling

- *Zie 1.12.*
- Er zijn geen studies met ezetimibe in monotherapie met harde klinische eindpunten, ook niet bij patiënten die een statinebehandeling niet verdragen.
- Ezetimibe heeft in combinatie met een statine een beperkt effect op de cardiovasculaire morbiditeit bij sommige risicopatiënten maar geen bewezen effect op de cardiovasculaire en de totale mortaliteit [*zie Folia november 2015*].^{109 111}

Indicaties (synthese van de SKP)

- Dyslipidemie: in monotherapie bij patiënten bij wie medicamenteuze behandeling van de dyslipidemie aangewezen is en statines niet worden verdragen; in associatie met een statine bij patiënten waarbij een sterkere daling van totaal cholesterol of LDL-cholesterol wordt nagestreefd dan bekomen met de maximaal getolereerde dosis van het statine.
- Secundaire preventie van cardiovasculaire ziekten bij patiënten met een voorgeschiedenis van acuut coronair syndroom, al dan niet vooraf behandeld met een statine (*zie rubriek "Plaatsbepaling" in verband met ezetimibe monotherapie*).

Contra-indicaties

- Leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Hoofdpijn, gastro-intestinale stoornissen, stijging van de leverenzymen.
- Spieraantasting met zelden (meestal in associatie met een statine) rhabdomyolyse.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Interacties

- Ezetimibe kan zich binden aan anionenuitwisselaars en moet daarom minstens één uur vóór of vier uur na de toediening van de anionenuitwisselaar ingenomen worden.

Posol.
10 mg 1x/dag

EZETIMIB AB (Aurobindo)

ezetimibe
tabl.

28 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 19,15 €
98 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 39,43 €

EZETIMIBE EG (EG)

ezetimibe
tabl.

100 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 40,41 €

EZETIMIBE EG (Orifarm Belgium)

ezetimibe
tabl.

100 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 40,41 €
(parallelinvoer)

EZETIMIBE KRKA (KRKA)

ezetimibe
tabl.

98 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 39,42 €

EZETIMIBE SANDOZ (Sandoz)

ezetimibe
tabl.

28 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 19,19 €
98 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 40,80 €

EZETIMIBE TEVA (Teva)

ezetimibe
tabl.

30 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 20,15 €
100 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 41,37 €

EZETIMIBE VIATRIS (Viatris)

ezetimibe

tabl.

100 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 41,48 €

EZETIMIBE VIATRIS (PI-Pharma)

ezetimibe
tabl.

100 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 41,48 €
(parallelinvoer)

EZETROL (Organon)

ezetimibe
tabl.

98 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 40,80 €

EZGAL (SMB)

ezetimibe

omh. tabl. (deelb. kwantit.)

98 x 10 mg R/ a [†] b $\ominus$ 40,80 €

1.12.5. Omega-3-vetzuren

Hoge doses omega-3-vetzuren (> 2 g/dag) verlagen de VLDL-concentratie en de triglyceriden door een daling van de hepatische synthese van triglyceriden.

Plaatsbepaling

- Zie 1.12.
- De werkzaamheid van omega 3-vetzuren voor cardiovasculaire preventie is onzeker. Enkele oudere studies toonden een beperkt effect in secundaire preventie, maar recentere publicaties tonen geen winst. Eén studie met een in België niet beschikbaar hooggedoseerd eicosapentaenzuurderivaat toont mogelijk wel winst, maar vertoont methodologische tekortkomingen. Daartegenover staat een duidelijk aangetoond verhoogd risico van voorkamerfibrillatie, zeker met de hogere doses ($\geq$ 1g/dag). Hierdoor lijkt de risico-baten balans van deze producten momenteel negatief [zie *Folia september 2019* en *Folia maart 2024*].

Indicaties (synthese van de SKP)

- De specialiteit op basis van omega-3-vetzuren wordt voorgesteld bij bepaalde vormen van hypertriglyceridemie.

Ongewenste effecten

- Dyspepsie en andere gastro-intestinale stoornissen, matige verhoging van de leverenzymen.
- In sommige studies met hooggedoseerde omega-3-vetzuren werd een toename van de incidentie van voorkamerfibrillatie vastgesteld [zie *Folia maart 2024*].
- Zelden: rash, urticaria, bloedingen.

Interacties

- Verhoogd effect van vitamine K-antagonisten bij gelijktijdig gebruik met hoge dosissen omega-3-vetzuren.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Posol.
2 tot 4 g p.d.

OMACOR (Viatris)

omega-3-vetzuren (ethylesters) [waaronder eicosapentaeenzuur EPA en docosahexaeenzuur DHA]
zachte caps.

28 x 1 g R/ 32,46 €

1.12.6. PCSK9-inhibitoren

Alirocumab en evolocumab zijn monoklonale antilichamen die binden aan een eiwit dat de afbraak van LDL-receptoren regelt waardoor meer LDL-receptoren beschikbaar komen.

Plaatsbepaling

- *Zie 1.12.*
- Er zijn voor monotherapie geen studies met harde eindpunten bij patiënten die intolerant zijn tegenover statines, ook al is dit als indicatie aanvaard in de SKP.¹²³

Indicaties (synthese van de SKP)

- Primaire hypercholesterolemie (heterozygote familiale (voor alirocumab reeds vanaf de leeftijd van 8 jaar) en niet-familiale) of gemengde dyslipidemie:
 - in associatie met een statine of met een statine + andere hypolipemiërende middelen, bij patiënten bij wie een meer uitgesproken daling van LDL-cholesterol wordt beoogd;
 - in monotherapie of in associatie met andere hypolipemiërende middelen bij contra-indicatie of intolerantie voor statines.
- Cardiovasculaire preventie bij patiënten met vastgestelde atherosclerotische cardiovasculaire aandoeningen:
 - in associatie met de maximaal getolereerde dosis van een statine met of zonder andere hypolipemiërende middelen;
 - in monotherapie of in associatie met andere hypolipemiërende middelen bij contra-indicatie of intolerantie voor statines.
- Evolocumab: ook homozygote familiale hypercholesterolemie, in associatie met andere hypolipemiërende middelen.
- Deze geneesmiddelen worden enkel terugbetaald onder bepaalde voorwaarden.

Ongewenste effecten

- Reacties ter hoogte van de injectieplaats.
- Bovenste luchtwegklachten en grieperig beeld.
- Myalgie of artralgie (zeldzaam).
- Zelden vorming van (neutraliserende) antilichamen; de klinische relevantie op lange termijn is niet duidelijk.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Alirocumab

Posol.

75 tot 150 mg in 1 injectie om de twee weken

PRALUENT (Sanofi Belgium)

alirocumab [biosynthetisch]

inj. oploss. s.c. [voorgev. pen]

- 2 x 75 mg / 1 ml R/a [†] 605,20 €
- 6 x 75 mg / 1 ml R/a [†] 1.437,44 €
- 2 x 150 mg / 1 ml R/a [†] 605,20 €
- 6 x 150 mg / 1 ml R/a [†] 1.437,44 €
- 3 x 300 mg / 2 ml R/a [†] 1.437,44 €

Evolocumab

Posol.

140 mg in 1 injectie om de twee weken of 420 mg in drie injecties binnen de 30 minuten 1 x per maand

REPATHA (Amgen)

evolocumab [biosynthetisch]

inj. oploss. s.c. Sureclick [voorgev. pen]

- 6 x 140 mg / 1 ml R/a [†] b [†] 1.262,53 €

1.12.7. Inclisiran

Inclisiran is een *small interfering RNA* dat de aanmaak van het PCSK9-eiwit beperkt. Hierdoor komen meer LDL-receptoren beschikbaar en dit leidt tot een uitgesproken daling van de LDL-cholesterolwaarden.

Plaatsbepaling

- Zie 1.12.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Primaire hypercholesterolemie (heterozygote familiale en niet-familiale) of gemengde dyslipidemie:
 - in associatie met een statine of met een statine + andere hypolipemiërende middelen, bij patiënten bij wie een meer uitgesproken daling van LDL-cholesterol wordt beoogd;
 - in monotherapie of in associatie met andere hypolipemiërende middelen bij contra-indicatie of intolerantie voor statines.
- Dit geneesmiddel wordt enkel terugbetaald onder bepaalde voorwaarden.

Ongewenste effecten

- Reacties ter hoogte van de injectieplaats.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Posol.

284 mg in 1 injectie om de 6 maanden (3 maanden voor eerste herhaling)

LEQVIO (Novartis Pharma)

inclisiran

inj. oplossing s.c. [voorgev. spuit]

1 x 284 mg / 1,5 ml R/a [†] b [†] 2.235,83 €

1.12.8. Bempedoïnezuur

Bempedoïnezuur is een inhibitor van het ATP-citraatlyase, een enzym dat tussenkomt in de hepatische cholesterolsynthese. Het vermindert de concentratie van LDL-cholesterol.

Plaatsbepaling

- Zie 1.12.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Primaire hypercholesterolemie (heterozygote familiale en niet-familiale) of gemengde dyslipidemie:
 - in associatie met een statine of met een statine en andere hypolipemiërende middelen, bij patiënten bij wie een meer uitgesproken daling van LDL-cholesterol wordt beoogd
 - in monotherapie of in associatie met andere hypolipemiërende middelen bij contra-indicatie of intolerantie voor statines.
- Vastgestelde atherosclerotische cardiovasculaire aandoeningen of een hoog risico hierop, om het cardiovasculaire risico te verminderen door het LDL-cholesterol te verlagen, als aanvulling op de correctie van andere risicofactoren:
 - bij patiënten behandeld met een maximaal getolereerde dosis van een statine met of zonder ezetimibe
 - alleen of in combinatie met ezetimibe bij patiënten die statine-intolerant zijn of voor wie een statine gecontra-indiceerd is.
- Dit geneesmiddel wordt enkel terugbetaald onder bepaalde voorwaarden.

Contra-indicaties

- Gelijktijdige toediening van simvastatine in een dosis hoger dan 40 mg.

Ongewenste effecten

- Hyperuricemie met risico van jichtaanvallen bij voorbeschikte patiënten.
- Pijn ter hoogte van de ledematen, mogelijk verhoogd risico van peesruptuur.
- Anemie.
- Stijging van de leverenzymen.

Zwangerschap en borstvoeding

- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiërende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

Interacties

- Verhoging van de plasmaconcentraties van de statines met risico van myopathie (en rhabdomyolyse).

Bijzondere voorzorgen

- De leverfunctie van de patiënt moet gecontroleerd worden bij aanvang van de behandeling, en nadien op

geregelde tijdstippen bij patiënten met ernstige leverinsufficiëntie. Wanneer de transaminasen meer dan 3 maal de bovengrens van de normaalwaarde bedragen, moet de behandeling stopgezet worden.

Posol.
180 mg 1x/dag

NILEMDO (Daiichi Sankyo)
bempedoïnezuur
filmomh. tabl.

28 x 180 mg R/ a [†] b [†] ○ 71,22 €

98 x 180 mg R/ a [†] b [†] ○ 223,29 €

1.12.9. Combinatiepreparaten

Plaatsbepaling

- Zie 1.12. voor de plaatsbepaling van de verschillende geneesmiddelen in monotherapie.
- Ezetimibe + statine: toevoegen van ezetimibe aan simvastatine verlaagt ten opzichte van simvastatine alleen in lichte mate de cardiovasculaire morbiditeit bij patiënten met nierinsufficiëntie en bij patiënten met recent coronair syndroom. Er is geen bewezen effect op de cardiovasculaire of totale mortaliteit.^{109 111} Over het toevoegen van ezetimibe aan atorvastatine of rosuvastatine bestaan geen klinische gegevens op harde eindpunten (mortaliteit, morbiditeit) en veiligheid.
- Fibraat + statine: er is geen bewijs dat deze combinatie de cardiovasculaire morbiditeit of mortaliteit meer verlaagt dan het statine alleen.
- Bempedoïnezuur + ezetimibe: deze associatie lijkt werkzamer dan elk van de afzonderlijke componenten in monotherapie op vlak van reductie van de LDL-cholesterolconcentraties [zie *Folia januari 2022*], maar er zijn geen studies beschikbaar op vlak van preventie van cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit [zie *Folia september 2024*].

Indicaties (synthese van de SKP)

- Ezetimibe + statine:
 - hypercholesterolemie bij patiënten met hoog cardiovasculair risico waarbij een sterkere daling van totaal cholesterol of LDL-cholesterol wordt nagestreefd dan deze bereikt met de maximaal getolereerde dosis van een statine alleen.
 - secundaire preventie van cardiovasculaire ziekten bij patiënten met een voorgeschiedenis van acuut coronair syndroom, al dan niet vooraf behandeld met een statine.
- Fenofibraat + pravastatine: gemengde hyperlipidemie bij patiënten met hoog cardiovasculair risico en met goede regeling van LDL-cholesterol onder pravastatine 40 mg in monotherapie of onder een matig gedoseerd statine anders dan pravastatine, waarbij een daling van de triglyceriden en een stijging van HDL-cholesterol wordt nagestreefd.
- Bempedoïnezuur + ezetimibe:
 - primaire hypercholesterolemie of gemengde hyperlipidemie: in associatie met een statine bij patiënten bij wie een meer uitgesproken daling van LDL-cholesterol wordt beoogd of in monotherapie in geval van intolerantie of contra-indicatie voor statines.
 - vastgestelde atherosclerotische cardiovasculaire aandoeningen of een hoog risico hierop, om het cardiovasculaire risico te verminderen door het LDL-cholesterol te verlagen, als aanvulling op de correctie van andere risicofactoren:
 - bij patiënten bij wie geen adequate controle van de hypercholesterolemie wordt verkregen met een maximaal getolereerde dosis van een statine en ezetimibe,

- bij patiënten die statine-intolerant zijn of voor wie een statine gecontra-indiceerd is en bij wie geen adequate controle van de hypercholesterolemie wordt verkregen met ezetimibe.
- Sommige van deze associaties worden enkel terugbetaald onder bepaalde voorwaarden.

Contra-indicaties

- Deze van de verschillende bestanddelen: zie 1.12.1., 1.12.2., 1.12.4. en 1.12.8.
- Leverinsufficiëntie (SKP).
- Pravastatine + fenofibraat: ook ernstige nierinsufficiëntie (SKP).
- Bempedoïnezuur + ezetimibe: gelijktijdige toediening met een statine bij patiënten met een actieve leveraandoening of aanhoudende verhoging van de leverenzymen.

Ongewenste effecten, zwangerschap en borstvoeding, interacties en bijzondere voorzorgen

- Deze van de verschillende bestanddelen: zie 1.12.1., 1.12.2., 1.12.4. en 1.12.8.
- Verhoging van het risico van spiertoxiciteit. Associaties met hoge doses simvastatine (80 mg per dag) moeten vermeden worden wegens verhoogd risico van rhabdomyolyse.
- De associatie bempedoïnezuur + ezetimibe wordt afgeraden in geval van matige leverinsufficiëntie.
- Gezien de mogelijke interferentie met de steroïdsynthese worden hypolipemiserende middelen afgeraden tijdens de zwangerschap en de periode van borstvoeding.

ATOZET (Organon)

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 10 mg
filmomh. tabl.

90 R/a [†] b 44,87 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 20 mg
filmomh. tabl.

90 R/a [†] b 54,56 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 40 mg
filmomh. tabl.

90 R/a [†] b 54,56 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 80 mg
filmomh. tabl.

90 R/a [†] b 54,56 €

Posol. 1 tabl. 10/10, eventueel verhogen tot 1 tabl. 10/80 1x/dag

CHOLECOMB (Servier)

rosuvastatine (zink) 10 mg
ezetimibe 10 mg
harde caps.

30 R/a [†] b 26,51 €

90 R/a [†] b 54,56 €

rosuvastatine (zink) 20 mg
ezetimibe 10 mg
harde caps.

30 R/a [†] b 26,72 €

90 R/a [†] b 54,56 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag

CHOLECOMB (Orifarm Belgium)

rosuvastatine (zink) 10 mg
ezetimibe 10 mg
harde caps.

90 R/a [†] b 54,56 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag
(parallelinvoer)

EZETIMIBE / ATORVASTATINE EG (EG)

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 10 mg
filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 48,33 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 20 mg
filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 58,33 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 40 mg

filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 58,33 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 80 mg
filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 58,33 €

Posol. 1 tabl. 10/10, eventueel verhogen tot 1 tabl. 10/80 1x/dag

EZETIMIBE / ATORVASTATINE TEVA (Teva)

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 10 mg
filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 48,35 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 20 mg
filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 58,35 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 40 mg
filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 58,35 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 80 mg
filmomh. tabl.

100 R/a [†] b 58,33 €

Posol. 1 tabl. 10/10, eventueel verhogen tot 1 tabl. 10/80 1x/dag

EZETIMIBE / ATORVASTATIN SANDOZ (Sandoz)

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 10 mg
filmomh. tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 48,35 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 20 mg
filmomh. tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 58,35 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 40 mg
filmomh. tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 58,35 €

ezetimibe 10 mg
atorvastatine (calcium) 80 mg
filmomh. tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 58,33 €

Posol. 1 tabl. 10/10, eventueel verhogen tot 1 tabl. 10/80 1x/dag

EZETIMIBE / ROSUVASTATINE TEVA (Teva) ¹ ¹

ezetimibe 10 mg
rosuvastatine (calcium) 5 mg
tabl.

30 R/a ¹ b $\ominus$ 24,31 €

100 R/a ¹ b $\ominus$ 47,76 €

ezetimibe 10 mg
rosuvastatine (calcium) 10 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 59,75 €

ezetimibe 10 mg
rosuvastatine (calcium) 20 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 59,75 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag

EZETIMIBE / ROSUVASTATIN SANDOZ (Sandoz) ¹ ¹

ezetimibe 10 mg
rosuvastatine (calcium) 10 mg
filmomh. tabl.

90 R/a ¹ b $\ominus$ 54,56 €

ezetimibe 10 mg
rosuvastatine (calcium) 20 mg
filmomh. tabl.

90 R/a ¹ b $\ominus$ 54,56 €

ezetimibe 10 mg

rosuvastatine (calcium) 40 mg
filmomh. tabl.

90 R/a ¹ b $\ominus$ 54,56 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag

EZETIMIBE / SIMVASTATINE EG (EG) ¹ ¹

ezetimibe 10 mg
simvastatine 20 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 41,48 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 40 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 41,48 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 80 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 57,47 €

Posol. 1 tabl. 10/10 tot 10/20, eventueel
verhogen tot 1 tabl. 10/40 1x/dag

EZETIMIBE / SIMVASTATINE TEVA (Teva) ¹ ¹

ezetimibe 10 mg
simvastatine 10 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 47,51 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 20 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 41,48 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 40 mg
tabl.

100 R/a ¹ b $\ominus$ 41,48 €

Posol. 1 tabl. 10/10 tot 10/20, eventueel
verhogen tot 1 tabl. 10/40 1x/dag

EZETIMIBE / SIMVASTATINE VIATRIS (Viatris) ¹ ¹

ezetimibe 10 mg
simvastatine 20 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 40,80 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 40 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 40,80 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 80 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 56,47 €

Posol. 1 tabl. 10/10 tot 10/20, eventueel
verhogen tot 1 tabl. 10/40 1x/dag

EZETIMIBE / SIMVASTATIN KRKA (KRKA) ¹ ¹

ezetimibe 10 mg
simvastatine 10 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 47,93 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 20 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 40,36 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 40 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 40,36 €

Posol. 1 tabl. 10/10 tot 10/20, eventueel
verhogen tot 1 tabl. 10/40 1x/dag

INEGY (Organon) ¹ ¹

ezetimibe 10 mg
simvastatine 20 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 40,80 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 40 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 40,80 €

ezetimibe 10 mg
simvastatine 80 mg
tabl.

98 R/a ¹ b $\ominus$ 56,47 €

Posol. 1 tabl. 10/10 tot 10/20, eventueel
verhogen tot 1 tabl. 10/40 1x/dag

MYROSOR (Viatris) ¹ ¹

rosuvastatine (calcium) 10 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/a ¹ b $\ominus$ 26,51 €

90 R/a ¹ b $\ominus$ 54,56 €

rosuvastatine (calcium) 20 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/a ¹ b $\ominus$ 26,72 €

90 R/a ¹ b $\ominus$ 54,56 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag

MYROSOR (Orifarm Belgium)
rosuvastatine (calcium) 10 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

90 R/a b 54,56 €
rosuvastatine (calcium) 20 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

90 R/a b 54,56 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag
(parallelinvoer)

MYROSOR (PI-Pharma)
rosuvastatine (calcium) 10 mg
ezetimibe 10 mg

filmomh. tabl.

90 R/a b 54,56 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag
(parallelinvoer)

NUSTENDI (Daiichi Sankyo)
bempedoïnezuur 180 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

28 R/a b 76,75 €

98 R/a b 241,86 €

Posol. 1 tabl. 180/10 1x/dag

PRAVAFENIX (SMB)
pravastatine, natrium 40 mg
fenofibraat 160 mg
harde caps.

30 R/b 21,32 €

90 R/b 40,89 €

Posol. 1 caps. 40/160 1x/dag

SUVEZEN (Sanofi Belgium)
rosuvastatine (calcium) 10 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/a b 26,51 €

90 R/a b 54,56 €

rosuvastatine (calcium) 20 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/a b 26,72 €

90 R/a b 54,56 €

rosuvastatine (calcium) 40 mg
ezetimibe 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/a b 26,72 €

90 R/a b 54,56 €

Posol. (uitgedrukt als
ezetimibe/rosuvastatine) 1 tabl. 10/5
tot 10/10, eventueel verhogen tot 1
tabl. 10/40 1x/dag

1.13. Associaties voor cardiovasculaire preventie

Plaatsbepaling

- Dergelijke vaste associaties laten niet toe de dosis van de verschillende actieve bestanddelen aan te passen, maar ze verbeteren mogelijk de therapietrouw. Daarenboven is er een risico van onvoldoende kennis bij de patiënt over wat hij inneemt en aan welke dosis, wat kan leiden tot therapeutische vergissingen.
- In primaire preventie is er geen evidentie dat hiermee in een Westerse populatie betere resultaten bekomen worden dan met een individuele aanpak van de voornaamste risicofactoren [zie *Folia november 2019*].¹²⁴ In secundaire preventie zijn er aanwijzingen dat het gebruik van een vaste associatie kan leiden tot gunstigere uitkomsten op vlak van cardiovasculaire morbiditeit en mortaliteit, mogelijk door de grotere therapietrouw.¹²⁵

Indicaties (synthese van de SKP)

- Acetylsalicylzuur + atorvastatine + ramipril: secundaire preventie van cardiovasculaire events bij patiënten die onder controle zijn met elk van de bestanddelen.
- Atorvastatine + perindopril: cardiovasculair risicobeheer bij volwassenen die onder controle zijn met elk van de bestanddelen.
- Atorvastatine + perindopril + amlodipine: arteriële hypertensie en/of stabiel coronairlijden (stabiele angina pectoris, postinfarct) bij volwassenen met primaire hypercholesterolemie of gemengde hyperlipidemie, die reeds onder controle zijn met elk van de bestanddelen.

Contra-indicaties

- Zie 1.6., 1.7.1., 1.12.1. en 2.1.1.1.
- Acetylsalicylzuur + atorvastatine + ramipril: ernstige nierinsufficiëntie; ernstige leverinsufficiëntie (SKP).
- Atorvastatine + perindopril + amlodipine: leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten, zwangerschap en borstvoeding, interacties en bijzondere voorzorgen

- Zie 1.6., 1.7.1., 1.12.1. en 2.1.1.1..

Posologie

- Er wordt hieronder geen dosering voorgesteld; voor al deze producten geldt dat de dagdosis in één inname wordt toegediend.

LIPERTANCE (Servier)

atorvastatine (calcium) 10 mg
perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 17,61 €

90 R/ b 39,49 €

atorvastatine (calcium) 20 mg
perindopril, arginine 5 mg (eq. tert-butylamine 4 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 21,90 €

90 R/ b 49,25 €

atorvastatine (calcium) 20 mg
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 5 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 27,59 €

90 R/ b 65,40 €

atorvastatine (calcium) 20 mg
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 30,71 €

90 R/ b 76,77 €

atorvastatine (calcium) 40 mg
perindopril, arginine 10 mg (eq. tert-butylamine 8 mg)
amlodipine (besilaat) 10 mg
filmomh. tabl.

30 R/ b 30,94 €

90 R/ b 77,46 €

TRINOMIA (Ferrer)

acetylsalicylzuur 100 mg
atorvastatine (calcium) 20 mg
ramipril 2,5 mg
harde caps.

98 R/ b 34,04 €

acetylsalicylzuur 100 mg
atorvastatine (calcium) 20 mg

ramipril 5 mg
harde caps.

98 R/ b 39,35 €

acetylsalicylzuur 100 mg
atorvastatine (calcium) 20 mg
ramipril 10 mg
harde caps.

98 R/ b 49,31 €

acetylsalicylzuur 100 mg
atorvastatine (calcium) 40 mg
ramipril 2,5 mg
harde caps.

98 R/ b 34,04 €

acetylsalicylzuur 100 mg
atorvastatine (calcium) 40 mg
ramipril 5 mg
harde caps.

98 R/ b 39,35 €

acetylsalicylzuur 100 mg
atorvastatine (calcium) 40 mg
ramipril 10 mg
harde caps.

98 R/ b 49,31 €

1.14. Middelen bij pulmonale hypertensie

- Ambrisentan, bosentan en macitentan zijn antagonisten van de endothelinereceptoren.
- Sildenafil en tadalafil zijn fosfodiësterase type 5-inhibitoren. Sildenafil en tadalafil worden ook gebruikt bij erectiestoornissen (zie 7.3.1.).
- Epoprostenol (zie 2.1.1.3.) is een natuurlijk prostaglandine.
- Riociguat stimuleert het oplosbaar guanylaatcyclase, net zoals vericiguat, dat gebruikt wordt bij de behandeling van chronisch hartfalen (zie 1.3.3.).
- Selexipag is een selectieve prostacycline(IP)-receptoragonist.
- Treprostinil is een prostacycline-analoog.

Indicaties (synthese van de SKP)

- Behandeling van bepaalde vormen van pulmonale hypertensie, in monotherapie of in onderlinge associatie. De indicatiestelling voor deze middelen gebeurt door de arts-specialist op basis van ernst en oorzaak van de pulmonale hypertensie. We verwijzen naar de SKP voor de specifieke indicaties van de verschillende middelen.

Contra-indicaties

- Ambrisentan: idiopathische longfibrose, **zwangerschap**, ernstige leverinsufficiëntie (SKP).
- Bosentan: **zwangerschap**, leverinsufficiëntie (SKP).
- Macitentan: **zwangerschap**, ernstige leverinsufficiëntie (SKP).
- Riociguat: gebruik samen met fosfodiësterase type 5-inhibitoren of nitraten, idiopathische interstitiële pneumonie, **zwangerschap**, ernstige leverinsufficiëntie (SKP).
- Selexipag: ernstig coronairlijden, recent myocardinfarct of cerebrovasculair accident, hartfalen, ernstige aritmie, valvulopathie.
- Sildenafil en tadalafil: zie 7.3.1..
- Treprostinil: pulmonale hypertensie gerelateerd aan een veno-occlusieve ziekte, ernstige

linkerventrikeldisfunctie of gedecompenseerd hartfalen, hartklepdefecten met myocarddisfunctie, coronaire hartziekte, ernstige aritmie, actieve bloeding, ernstige leverinsufficiëntie (SKP).

Ongewenste effecten

- Ambrisentan, bosentan en macitentan: verhoging van de leverenzymen en levertoxiciteit, anemie, oedeem, warmte-opwellingen, nasale congestie.
- Epoprostenol: *zie 2.1.1.3.*
- Iloprost: bloeding, hypotensie, hoest, hoofdpijn.
- Riociguat: hoofdpijn, duizeligheid, gastro-intestinale stoornissen, oedeem.
- Selexipag: hoofdpijn, gastro-intestinale stoornissen, warmte-opwellingen.
- Sildenafil en tadalafil: *zie 7.3.1.*
- Treprostinil: hoofdpijn, vasodilatatie, gastro-intestinale stoornissen, huiduitslag, kaakpijn, reacties op de infusieplek, duizeligheid, hypotensie, bloedingen, jeuk, myalgie, artralgie, pijn in de extremiteiten, oedeem.

Zwangerschap en borstvoeding

- **Ambrisentan, bosentan, macitentan en riociguat zijn gecontra-indiceerd tijdens de zwangerschap (teratogeniteit bij het dier) en gedurende de periode van borstvoeding.**
- Epoprostenol, selexipag, sildenafil, tadalafil en treprostinil: het is niet mogelijk om een uitspraak te doen over de veiligheid van gebruik van deze preparaten tijdens de zwangerschap en de borstvoeding (geen of onvoldoende informatie beschikbaar).

Interacties

- Bosentan: verhoogd risico van levertoxiciteit bij associëren met glibenclamide.
- Ambrisentan is een substraat van CYP2C19 en CYP3A4 en van P-gp (*zie Tabel 1c. in Inl.6.3. en Tabel 1d. in Inl.6.3.*).
- Bosentan is een substraat en inductor van CYP3A4, en inductor van CYP2C9 (*zie Tabel 1c. in Inl.6.3.*) met o.a. vermindering van het effect van vitamine K-antagonisten. Een andere belangrijke interactie ten gevolge van enzyminductie (CYP3A4) is het minder betrouwbaar worden van hormonale anticonceptiva (oraal, transdermaal, vaginaal, implantaat) en orale hormonale noodanticonceptie [*zie Folia november 2021*, waarin ook maatregelen worden aangereikt om de interactie te vermijden].
- Ambrisentan en bosentan: verhoogde plasmaconcentraties bij gelijktijdig gebruik van ciclosporine, een inhibitor van de OATP1B1- en OATP1B3-transporters.
- Macitentan is een substraat van CYP3A4 (*zie Tabel 1c. in Inl.6.3.*).
- Riociguat: gebruik samen met nitraten of fosfodiësterase type 5-inhibitoren is gecontra-indiceerd omwille van verhoogd risico van hypotensie.
- Riociguat is een substraat van CYP2C8, CYP3A4 en van P-gp (*zie Tabel 1c. in Inl.6.3. en Tabel 1d. in Inl.6.3.*).
- Selexipag is een substraat van CYP2C8 (*zie Tabel 1c. in Inl.6.3.*).
- Sildenafil en tadalafil: *zie 7.3.1.*
- Treprostinil is een substraat van CYP2C8 (*zie Tabel 1c. in Inl.6.3.*). Verhoogd risico van bloeding bij associëren van treprostinil met andere middelen die bloeding kunnen veroorzaken zoals de NSAID's, de SSRI's en de serotonine- en noradrenaline-heropnameremmers (SNRI's).

Ambrisentan

AMBRISENTAN ACCORD (Accord)

ambrisentan
filmomh. tabl.
30 x 5 mg U.H. [958 €]
30 x 10 mg U.H. [958 €]

VOLIBRIS (GSK)

ambrisentan
filmomh. tabl.
30 x 5 mg U.H. [958 €]
30 x 10 mg U.H. [958 €]

VOLIBRIS (Abacus)

ambrisentan
filmomh. tabl.
30 x 5 mg U.H. [958 €]
(parallelle distributie)

Bosentan

BOSENTAN ACCORD (Accord)

bosentan
filmomh. tabl.
56 x 62,5 mg U.H. [783 €]
56 x 125 mg U.H. [972 €]

BOSENTAN SANDOZ (Sandoz)

bosentan
filmomh. tabl.
56 x 62,5 mg U.H. [783 €]
56 x 125 mg U.H. [972 €]

TRACLEER (Janssen-Cilag)

bosentan
filmomh. tabl.
56 x 62,5 mg U.H. [749 €]
56 x 125 mg U.H. [929 €]

Macitentan

OPSUMIT (Janssen-Cilag)

macitentan
filmomh. tabl.
30 x 10 mg U.H. [2.658 €]
disp. tabl.
30 x 2,5 mg U.H. [665 €]

OPSUMIT (Abacus)

macitentan
filmomh. tabl.
30 x 10 mg U.H. [2.658 €]
(parallele distributie)

OPSUMIT (Orifarm Belgium)

macitentan
filmomh. tabl.
30 x 10 mg U.H. [2.658 €]
(parallele distributie)

Riociguat

ADEMPAS (MSD)

riociguat
filmomh. tabl.
42 x 0,5 mg U.H. [1.233 €]
42 x 1 mg U.H. [1.233 €]
42 x 1,5 mg U.H. [1.233 €]

42 x 2 mg U.H. [1.233 €]
42 x 2,5 mg U.H. [1.233 €]

ADEMPAS (Abacus)

riociguat
filmomh. tabl.
42 x 2,5 mg U.H. [1.233 €]

(parallele distributie)

ADEMPAS (Orifarm Belgium)

riociguat
filmomh. tabl.
42 x 2,5 mg U.H. [1.233 €]
(parallele distributie)

Selexipag

UPTRAVI (Janssen-Cilag)

selexipag
filmomh. tabl.
60 x 200 µg U.H. [3.505 €]
60 x 400 µg U.H. [3.505 €]
60 x 600 µg U.H. [3.505 €]
60 x 800 µg U.H. [3.505 €]
60 x 1.000 µg U.H. [3.505 €]
60 x 1.200 µg U.H. [3.505 €]
60 x 1.400 µg U.H. [3.505 €]
60 x 1.600 µg U.H. [3.505 €]

Sildenafil

BALCOGA (Sandoz)

sildenafil (citraat)
filmomh. tabl.
90 x 20 mg U.H. [194 €]

REVATIO (Viatris)

sildenafil (citraat)

filmomh. tabl.
90 x 20 mg U.H. [199 €]
siroop susp. (pdr.)
112 ml 10 mg / 1 ml U.H. [257 €]

SILDENAFIL TEVA (Teva)

sildenafil (citraat)
filmomh. tabl.
90 x 20 mg U.H. [194 €]

Tadalafil

ADCIRCA (Eli Lilly)

tadalafil

filmomh. tabl.

56 x 20 mg U.H. [452 €]

susp.

220 ml 2 mg / 1 ml U.H. [177 €]

Treprostinil

REMODULIN (Ferrer)

treprostinil (natrium)

inf. oplossing (conc.)/inf. oplossing i.v./s.c. [flac.]

1 x 20 mg / 20 ml U.H. []

1 x 50 mg / 20 ml U.H. []

1 x 100 mg / 20 ml U.H. []

1 x 200 mg / 20 ml U.H. []

Combinatiepreparaten

YUVANCI (Janssen-Cilag)

macitentan 10 mg

tadalafil 20 mg

filmomh. tabl.

30 2.871 €

macitentan 10 mg

tadalafil 40 mg

filmomh. tabl.

30 3.111 €

1.15. Diverse geneesmiddelen bij cardiovasculaire aandoeningen

1.15.1. Alprostadil

Alprostadil is een prostaglandine E₁.

De specialiteit op basis van alprostadil, bestemd voor intracaverneuze toediening bij erectiestoornissen, wordt vermeld in 7.3.3..

Indicaties (synthese van de SKP)

- Tijdelijk openhouden of het opnieuw openen van de ductus arteriosus bij neonaten met bepaalde ductusdependente hartafwijkingen (in afwachting van heelkunde).

PROSTIN VR (Pfizer)

alprostadil

inj./inf. oplossing i.v./i.arter. [amp.]

1 x 0,5 mg / 1 ml U.H. [71 €]

1.15.2. Middelen i.v.m. het sluiten van de ductus arteriosus

Indicaties (synthese van de SKP)

- Behandeling van een hemodynamisch significante patente ductus arteriosus bij preterme pasgeborenen van minder dan 34 weken gestatieleeftijd.

Contra-indicaties

- Ernstige nierinsufficiëntie (SKP).

Ibuprofen

IBUPROFEN GEN.ORPH (Gen.Orph)

ibuprofen

inf. oplossing i.v. [amp.]

4 x 10 mg / 2 ml U.H. [306 €]

PEDEA (Recordati)

ibuprofen

inf. oplossing i.v. [amp.]

4 x 10 mg / 2 ml U.H. [404 €]

1.15.3. Middelen bij hypertrofische obstructieve cardiomyopathie

Mavacamten is een reversibele cardiale myosineremmer.

Plaatsbepaling

- De werkzaamheid en veiligheid van mavacamten op lange termijn zijn onvoldoende onderzocht (zie *Folia de septembre 2024*). De frequente ongewenste effecten en mogelijke interacties maken de risico-baten balans onduidelijk.^{126 127}

Indicaties (synthese van de SKP)

- Symptomatische hypertrofische obstructieve cardiomyopathie.

Ongewenste effecten

- Systolische disfunctie (gedaalde ejectiefraction (< 50%), met of zonder symptomen).
- Duizeligheid, dyspneu, syncope.

Interacties

- Mavacamten is een substraat van CYP2C19 en van CYP3A4 (zie *Tabel 1c. in Inl.6.3.*). De SKP geeft gedetailleerde instructies voor doseringsaanpassingen in functie van toediening van inhibitoren of inductoren van CYP2C19 en/of CYP3A4 en van het CYP2C19-fenotype.

Bijzondere voorzorgen

- Gezien het risico van hartfalen, moeten patiënten bij aanvang van de behandeling en gedurende de hele behandeling nauw opgevolgd worden.

Mavacamten

CAMZYOS (Bristol-Myers Squibb)

mavacamten

harde caps.

28 x 2,5 mg U.H. [1.423 €]
28 x 5 mg U.H. [1.423 €]
28 x 10 mg U.H. [1.423 €]
28 x 15 mg U.H. [1.423 €]

Referentielijst

1. **BMJ Best Practice, Hypertensive emergencies>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/27/management-approach> (geraadpleegd op 2024-05-21)
2. **Miller Joseph B ; Hrabec Daniel ; Krishnamoorthy Vijay ; Kinni Harish ; Brook Robert D**, *Evaluation and management of hypertensive emergency*, BMJ, 2024, <https://www.bmj.com/content/bmj/386/bmj-2023-077205.full.pdf>
3. **BMJ Best Practice, Essential hypertension>Diagnosis**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/26/diagnosis-approach> (geraadpleegd op 2024-05-21)
4. **BMJ Best Practice, Essential hypertension>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/26/management-approach> (geraadpleegd op 2024-05-28)
5. **Visseren Frank L J ; Mach François ; Smulders Yvo M ; Carballo David ; Koskinas Konstantinos C ; Bäck Maria ; Benetos Athanase ; Biffi Alessandro ; Boavida José-Manuel ; Capodanno Davide ; Cosyns Bernard ; Crawford Carolyn ; Davos Constantinos H ; Desormais Ileana ; Di Angelantonio Emanuele ; Franco Oscar H ; Halvorsen Sigrun ; Hobbs F D Richard ; Hollander Monika ; Jankowska Ewa A ; Michal Matthias ; Sacco Simona ; Sattar Naveed ; Tokgozoglulale ; Tonstad Serena ; Tsioufis Konstantinos P ; van Dis Ineke ; van Gelder Isabelle C ; Wanner Christoph ; Williams Bryan**, *2021 ESC Guidelines on cardiovascular disease prevention in clinical practice.*, Eur Heart J, 2021, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/34458905>
6. **Govaerts F. ; Delvaux N. ; Van Thienen K.**, *Cardiovasculaire risicobepaling in de eerste lijn*, <https://ebpnet.be/nl/ebsources/1298> (geraadpleegd op 2024-12-01)
7. **Dynamed, Hypertension>Management>Medications>Antihypertensive Medication Selection**, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/hypertension#ANTIHYPERTENSIVE_MEDICATIONS (geraadpleegd op 2024-12-14)
8. **Reinhart M. ; Puil L. ; Salzwedel D. M. ; Wright J. M.**, *First-line diuretics versus other classes of antihypertensive drugs for hypertension*, Cochrane Database Syst Rev, 2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/37439548>
9. **Dynamed, Hypertension in Older Adults>Overview & Recommendations>Management**, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/hypertension-in-older-adults#TOPIC_XNJ_3JT_KGB (geraadpleegd op 2024-05-27)
10. **Musini V. M. ; Tejani A. M. ; Bassett K. ; Puil L. ; Wright J. M.**, *Pharmacotherapy for hypertension in adults 60 years or older*, Cochrane Database of Systematic Reviews, 2019, <https://doi.org/10.1002/14651858.CD000028.pub3>
11. **BMJ Best Practice, Essential hypertension>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/26/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-05-21)
12. **Dynamed, Hypertension Medication Selection and Management>Special Populations>Race and Ethnicity**, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/hypertension-medication-selection-and-management#RACE> (geraadpleegd op 2024-05-21)
13. **Yusuf S. ; Teo K.K. ; Pogue J. ; Dyal L. ; Copland I. ; Schumacher H. ; Dagenais G. ; Sleight P. ; Anderson C.**, *Telmisartan, ramipril, or both in patients at high risk for vascular events*, N Engl J Med, 2008, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18378520> | <http://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa0801317>
14. **Mancia Giuseppe ; Kreutz Reinhold ; Brunström Mattias ; Burnier Michel ; Grassi Guido ; Januszewicz Andrzej ; Muiesan Maria Lorenza ; Tsioufis Konstantinos ; Agabiti-Rosei Enrico ; Algharably Engi Abd Elhady ; Azizi Michel ; Benetos Athanase ; Borghi Claudio ; Hitij Jana Brguljan ; Cifkova Renata ; Coca Antonio ; Cornelissen Veronique ; Cruickshank J Kennedy ; Cunha Pedro G ; Danser A H Jan ; Pinho Rosa Maria de ; Delles Christian ; Dominiczak Anna F ; Dorobantu Maria ; Doumas Michalis ; Fernández-Alfonso**

- María S ; Halimi Jean-Michel ; Járαι Zoltán ; Jelaković Bojan ; Jordan Jens ; Kuznetsova Tatiana ; Laurent Stephane ; Lovic Dragan ; Lurbe Empar ; Mahfoud Felix ; Manolis Athanasios ; Miglinas Marius ; Narkiewicz Krzysztof ; Niiranen Teemu ; Palatini Paolo ; Parati Gianfranco ; Pathak Atul ; Persu Alexandre ; Polonia Jorge ; Redon Josep ; Sarafidis Pantelis ; Schmieder Roland ; Spronck Bart ; Stabouli Stella ; Stergiou George ; Taddei Stefano ; Thomopoulos Costas ; Tomaszewski Maciej ; Van de Borne Philippe ; Wanner Christoph ; Weber Thomas ; Williams Bryan ; Zhang Zhen-Yu ; Kjeldsen Sverre E, 2023 *ESH Guidelines for the management of arterial hypertension The Task Force for the management of arterial hypertension of the European Society of Hypertension: Endorsed by the International Society of Hypertension (ISH) and the European Renal Association (ERA).*, J Hypertens, 2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/37345492>
15. McEvoy John William ; McCarthy Cian P ; Bruno Rosa Maria ; Brouwers Sofie ; Canavan Michelle D ; Ceconi Claudio ; Christodorescu Ruxandra Maria ; Daskalopoulou Stella S ; Ferro Charles J ; Gerdtz Eva ; Hanssen Henner ; Harris Julie ; Lauder Lucas ; McManus Richard J ; Molloy Gerard J ; Rahimi Kazem ; Regitz-Zagrosek Vera ; Rossi Gian Paolo ; Sandset Else Charlotte ; Scheenaerts Bart ; Staessen Jan A ; Uchmanowicz Izabella ; Volterrani Maurizio ; Touyz Rhian M, 2024 *ESC Guidelines for the management of elevated blood pressure and hypertension.*, Eur Heart J, 2024, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/39210715>
16. Reeve Emily ; Dnijidic Danijela ; Langford Aili V. ; Hilmer Sarah N., *Deprescribing antihypertensive drugs in frail older adults*, Australian Prescriber, 2024, <https://australianprescriber.tg.org.au/articles/deprescribing-antihypertensive-drugs-in-frail-older-adults.html><https://australianprescriber.tg.org.au/assets/AP/pdf/p85-Reeve-et-al.pdf>
17. **BMJ Best Practice**, *Gestational hypertension>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/663/management-approach> (geraadpleegd op 2024-12-15)
18. Tita Alan T. ; Szychowski Jeff M. ; Boggess Kim ; Dugoff Lorraine ; Sibai Baha ; Lawrence Kirsten ; Hughes Brenna L. ; Bell Joseph ; Aagaard Kjersti ; Edwards Rodney K. ; Gibson Kelly ; Haas David M. ; Plante Lauren ; Metz Torri ; Casey Brian ; Esplin Sean ; Longo Sherri ; Hoffman Matthew ; Saade George R. ; Hoppe Kara K. ; Foroutan Janelle ; Tuuli Methodius ; Owens Michelle Y. ; Simhan Hyagriv N. ; Frey Heather ; Rosen Todd ; Palatnik Anna ; Baker Susan ; August Phyllis ; Reddy Uma M. ; Kinzler Wendy ; Su Emily ; Krishna Iris ; Nguyen Nicki ; Norton Mary E. ; Skupski Daniel ; El-Sayed Yasser Y. ; Ogunyemi Dotum ; Galis Zorina S. ; Harper Lorie ; Ambalavanan Namasivayam ; Geller Nancy L. ; Oparil Suzanne ; Cutter Gary R. ; Andrews William W., *Treatment for Mild Chronic Hypertension during Pregnancy*, N Engl J Med, 2022, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2201295><https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa2201295?articleTools=true>
19. Mackenzie Isla S. ; Rogers Amy ; Poulter Neil R. ; Williams Bryan ; Brown Morris J. ; Webb David J. ; Ford Ian ; Rorie David A. ; Guthrie Greg ; Grieve J. W. Kerr ; Pigazzani Filippo ; Rothwell Peter M. ; Young Robin ; McConnachie Alex ; Struthers Allan D. ; Lang Chim C. ; MacDonald Thomas M., *Cardiovascular outcomes in adults with hypertension with evening versus morning dosing of usual antihypertensives in the UK (TIME study): a prospective, randomised, open-label, blinded-endpoint clinical trial*, The Lancet, 2022, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(22\)01786-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)01786-X)[https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(22\)01786-X.pdf](https://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(22)01786-X.pdf)
20. De Cort P., *Inname van bloeddrukmedicatie 's morgens of 's avonds?*, Minerva, 2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36240838><https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9631239/pdf/main.pdf>
21. **The ALLHAT Officers and Coordinators for the ALLHAT Collaborative Research Group**, *Major Cardiovascular Events in Hypertensive Patients Randomized to Doxazosin vs Chlorthalidone: The Antihypertensive and Lipid-Lowering Treatment to Prevent Heart Attack Trial (ALLHAT)*, JAMA, 2000, <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/192604>
22. **Netwerk geestelijke gezondheid kinderen en jongeren**, *Zorgpad ADHD>Behandeling ADHD>Medicamenteuze behandeling>Welke behandeling kiezen>ADHD zonder comorbiditeit*, <https://www.trajet-tdah.be/nl/pagina/adhd-zonder-comorbiditeit> (geraadpleegd op 2024-12-16)

23. **BMJ Best Practice**, *Attention deficit hyperactivity disorder in children>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-us/142/management-approach> (geraadpleegd op 2024-02-08)
24. **Worel**, *Behandeling acuut coronair syndroom in een urgente situatie (in afwachting van hospitalisatie)*, <https://ebpnet.be/nl/ebsources/6222?searchTerm=URGENTIE> (geraadpleegd op 2022-09-21)
25. **BMJ Best Practice**, *Unstable angina>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000100/management-recommendations> (geraadpleegd op 2022-09-21)
26. **BMJ Best Practice**, *Chronic coronary disease>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/148/management-approach> (geraadpleegd op 2024-05-28)
27. **Dynamed**, *Management of Stable Angina>Medications>Nitrates>Nitrates for Long-Term Prophylactic Management of Angina*, https://www.dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/management-of-stable-angina#NITRATES_FOR_LONG_TERM_PROPHYLACTIC_MANAGEMENT_OF_ANGINA (geraadpleegd op 2024-12-07)
28. **Dynamed**, *Management of Stable Angina>Medications>Ivabradine*, <https://www.dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/management-of-stable-angina#IVABRADINE> (geraadpleegd op 2024-12-07)
29. **Yusuf S ; Sleight P ; Pogue J ; Bosch J ; Davies R ; Dagenais G**, *Effects of an angiotensin-converting-enzyme inhibitor, ramipril, on cardiovascular events in high-risk patients.*, *N Engl J Med*, 2000, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10639539>
30. **Fox K. M. ; E. U****European trial On reduction of cardiac events with Perindopril in stable coronary Artery disease Investigators**, *Efficacy of perindopril in reduction of cardiovascular events among patients with stable coronary artery disease: randomised, double-blind, placebo-controlled, multicentre trial (the EUROPA study)*, *Lancet*, 2003, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/13678872>
31. **Worel**, *Behandeling acuut cardiogeen longoedeem in een urgente situatie (in afwachting van hospitalisatie)*, <https://ebpnet.be/nl/ebsources/6221?searchTerm=longoedeem> (geraadpleegd op 2022-09-22)
32. **Dynamed**, *Acute Heart Failure>Management>Medications>Opiates*, <https://www.dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/acute-heart-failure#MORPHINE> (geraadpleegd op 2024-12-19)
33. **BMJ Best Practice**, *Acute heart failure>Management>Recommendations*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000107/management-recommendations> (geraadpleegd op 2024-12-19)
34. **Mullens Wilfried ; Dauw Jeroen ; Martens Pieter ; Verbrugge Frederik H. ; Nijst Petra ; Meekers Evelyne ; Tartaglia Katrien ; Chenot Fabien ; Moubayed Samer ; Dierckx Riet ; Blouard Philippe ; Troisfontaines Pierre ; Derthoo David ; Smolders Walter ; Bruckers Liesbeth ; Droogne Walter ; Ter Maaten Jozine M. ; Damman Kevin ; Lassus Johan ; Mebazaa Alexandre ; Filippatos Gerasimos ; Ruschitzka Frank ; Dupont Matthias**, *Acetazolamide in Acute Decompensated Heart Failure with Volume Overload*, *N Engl J Med*, 2022, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2203094><https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa2203094?articleTools=true>
35. **Dynamed**, *Acute Heart Failure>Management>Medications*, <https://www.dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/acute-heart-failure#MEDICATIONS> (geraadpleegd op 2024-05-28)
36. **McDonagh Theresa A ; Metra Marco ; Adamo Marianna ; Gardner Roy S ; Baumbach Andreas ; Böhm Michael ; Burri Haran ; Butler Javed ; Čelutkienė Jelena ; Chioncel Ovidiu ; Cleland John G F ; Coats Andrew J S ; Crespo-Leiro Maria G ; Farmakis Dimitrios ; Gilard Martine ; Heymans Stephane ; Hoes Arno W ; Jaarsma Tiny ; Jankowska Ewa A ; Lainscak Mitja ; Lam Carolyn S P ; Lyon Alexander R ; McMurray John J V ; Mebazaa Alexandre ; Mindham Richard ; Muneretto Claudio ; Francesco Piepoli Massimo ; Price Susanna ; Rosano Giuseppe M C ; Ruschitzka Frank ; Kathrine Skibelund Anne**, *2021 ESC Guidelines for the diagnosis and treatment of acute and chronic heart failure.*, *Eur Heart J*, 2021, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/34447992>
37. **Smeets M. ; Van Cauwenbergh S. ; Mokrane S. ; Nonneman A. ; Et al.**, *Richtlijn chronisch hartfalen - Partiële herziening (2024)*, <https://ebpnet.be/nl/ebsources/336> (geraadpleegd op 2024-12-01)

38. **BMJ Best Practice, Heart failure with reduced ejection fraction>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/61/management-approach> (geraadpleegd op 2024-12-19)
39. **BMJ Best Practice, Heart failure with preserved ejection fraction>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/953/management-approach> (geraadpleegd op 2024-12-19)
40. **Benstoem C. ; Kalvelage C. ; Breuer T. ; Heussen N. ; Marx G. ; Stoppe C. ; Brandenburg V.**, *Ivabradine as adjuvant treatment for chronic heart failure*, *Cochrane Database Syst Rev*, 2020, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/33147368>
41. **Maagaard Mathias ; Nielsen Emil Eik ; Sethi Naqash Javaid ; Liang Ning ; Yang Si-Hong ; Gluud Christian ; Jakobsen Janus Christian**, *Ivabradine added to usual care in patients with heart failure: a systematic review with meta-analysis and trial sequential analysis*, *BMJ Evid Based Med*, 2022, <https://ebm.bmj.com/content/ebmed/27/4/224.full.pdf>
42. **Solomon Scott D. ; McMurray John J.V. ; Anand Inder S. ; Ge Junbo ; Lam Carolyn S.P. ; Maggioni Aldo P. ; Martinez Felipe ; Packer Milton ; Pfeffer Marc A. ; Pieske Burkert ; Redfield Margaret M. ; Rouleau Jean L. ; van Veldhuisen Dirk J. ; Zannad Faiez ; Zile Michael R. ; Desai Akshay S. ; Claggett Brian ; Jhund Pardeep S. ; Boytsov Sergey A. ; Comin-Colet Josep ; Cleland John ; Düngen Hans-Dirk ; Goncalvesova Eva ; Katova Tzvetana ; Kerr Saraiva Jose F. ; Lelonek Małgorzata ; Merkely Bela ; Senni Michele ; Shah Sanjiv J. ; Zhou Jingmin ; Rizkala Adel R. ; Gong Jianjian ; Shi Victor C. ; Lefkowitz Martin P.**, *Angiotensin–Neprilysin Inhibition in Heart Failure with Preserved Ejection Fraction*, *N Engl J Med*, 2019, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa1908655><https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa1908655?articleTools=true>
43. **BMJ Best Practice, Nephrolithiasis>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000101/prevention> (geraadpleegd op 2024-05-28)
44. **Dhayat Nasser A. ; Bonny Olivier ; Roth Beat ; Christe Andreas ; Ritter Alexander ; Mohebbi Nilufar ; Faller Nicolas ; Pellegrini Lisa ; Bedino Giulia ; Venzin Reto M. ; Grosse Philipp ; Hüsler Carina ; Koneth Irene ; Bucher Christian ; Del Giorno Rosaria ; Gabutti Luca ; Mayr Michael ; Odermatt Urs ; Buchkremer Florian ; Hernandez Thomas ; Stoermann-Chopard Catherine ; Teta Daniel ; Vogt Bruno ; Roumet Marie ; Tamò Luca ; Cereghetti Grazia M. ; Trelle Sven ; Fuster Daniel G.**, *Hydrochlorothiazide and Prevention of Kidney-Stone Recurrence*, *N Engl J Med*, 2023, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2209275>
45. **Rewan Abdelwahab ; Eric G Tangelos ; John Matulis**, *Differentiation of hydrochlorothiazide-induced dermatitis from stasis dermatitis*, *Drug Ther Bull*, 2023, <https://dtb.bmj.com/content/dtb/61/12/189.full.pdf><https://dtb.bmj.com/content/61/12/189>
46. **Brett M.**, *Antihypertensive Medications and Eczematous Dermatitis in Older Adults*, *NEJM J Watch*, 2024
47. **Dynamed**, *Overview of Diuretics>Diuretics in Hypertension>Loop Diuretics*, https://www.dynamed-com.gateway2.cdhl.be/drug-review/overview-of-diuretics#LOOP_DIURETICS_HYPERTENSION (geraadpleegd op 2024-05-28)
48. **Giannetti Micaela ; Canale Viviana Claudia ; Micheli Laura ; Fiori Maurizio ; Mazzuca Claudia ; Palleschi Antonio**, *An Insight into the Degradation Processes of the Anti-Hypertensive Drug Furosemide.*, *Molecules*, 2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/36615575>
49. **BMJ Best Practice, Diabetic kidney disease>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/530/management-approach> (geraadpleegd op 2024-06-03)
50. **BMJ Best Practice, Angle-closure glaucoma>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/372/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
51. **BMJ Best Practice, Open-angle glaucoma>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/373/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
52. **BMJ Best Practice, High altitude illness>Management**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/562/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-05-28)
53. **Derstine Mia ; Small Elan ; Davis Andrew M.**, *Prevention, Diagnosis, and Treatment of Acute Altitude Illness*, *JAMA*, 2024, <https://doi.org/10.1001/jama.2024.19562><https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/2825331>
54. **BMJ Best Practice, Idiopathic Intracranial Hypertension>Management>Approach**, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/373/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)

- <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/1070/management-approach> (geraadpleegd op 2024-12-23)
55. **Brayfield A. ; Cadart C.**, *Martindale: The Complete Drug Reference*. [online] London: Pharmaceutical Press, <http://www.medicinescomplete.com> (geraadpleegd op 2024-06-04)
56. **Wiysonge C. S. ; Bradley H. A. ; Volmink J. ; Mayosi B. M. ; Opie L. H.**, *Beta-blockers for hypertension*, Cochrane Database Syst Rev, 2017, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28107561>
57. **Troels Yndigegn ; Bertil Lindahl ; Katarina Mars ; Joakim Alfredsson ; Jocelyne Benatar ; Lisa Brandin ; David Erlinge ; Ola Hallen ; Claes Held ; Patrik Hjalmarsson ; Pelle Johansson ; Patric Karlström ; Thomas Kellerth ; Toomas Marandi ; Annica Ravn-Fischer ; Johan Sundström ; Ollie Östlund ; Robin Hofmann ; Tomas Jernberg**, *Beta-Blockers after Myocardial Infarction and Preserved Ejection Fraction*, N Engl J Med, 2024, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2401479>
58. **Johanne Silvain ; Guillaume Cayla ; Emile Ferrari ; Grégoire Range ; Etienne Puymirat ; Nicolas Delarche ; Paul Guedeney ; Thomas Cuisset ; Fabrice Ivanès ; Thibault Lhermusier ; Thibault Petroni ; Gilles Lemesle ; François Bresoles ; Jean-Noël Labeque ; Thibaut Pommier ; Jean-Guillaume Dillinger ; Florence Leclercq ; Franck Boccara ; Pascal Lim ; Timothée Besseyre des Horts ; Thierry Fourme ; François Jourda ; Alain Furber ; Benoît Lattuca ; Nassim Redjimi ; Christophe Thuair ; Pierre Deharo ; Niki Procopi ; Raphaëlle Dumaine ; Michel Slama ; Laurent Payot ; Mohamad El Kasty ; Karim Aacha ; Abdourahmane Diallo ; Eric Vicaut ; Gilles Montalescot**, *Beta-Blocker Interruption or Continuation after Myocardial Infarction*, N Engl J Med, 2024, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2404204>
59. **BMJ Best Practice**, *Established atrial fibrillation>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/1/management-approach> (geraadpleegd op 2024-11-23)
60. **BMJ Best Practice**, *Graves'disease>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/32/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
61. **BMJ Best Practice**, *Migraine headache in adults>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/10/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
62. **BMJ Best Practice**, *Essential tremor>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/1089/treatment-algorithm?q=Essential%20tremor&c=suggested> (geraadpleegd op 2024-06-03)
63. **BMJ Best Practice**, *Social Anxiety Disorder>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/120/management-approach> (geraadpleegd op 2024-12-01)
64. **BMJ Best Practice**, *Oesophageal varices>Management>Prevention*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000253/prevention> (geraadpleegd op 2025-01-02)
65. **BMJ Best Practice**, *Haemangioma>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/1041/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
66. **Dynamed**, *Hypertension Medication Selection and Management>Initial Drug Choices (Without Comorbidities)>Calcium Channel Blockers (CCBs)*, https://www.dynamed-com.gateway2.cdih.be/management/hypertension-medication-selection-and-management#CALCIUM_CHANNEL_BLOCKERS_CCBS_DC (geraadpleegd op 2024-06-03)
67. **BMJ Best Practice**, *Sustained ventricular Tachycardias>Management>Treatment Algorithm*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/537/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-11-23)
68. **BMJ Best Practice**, *Raynaud's phenomenon>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/193/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
69. **BMJ Best Practice**, *Premature labour>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/1002/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
70. **BMJ Best Practice**, *Cluster headache>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/11/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
71. **Rédaction Prescire**, *Diltiazem + anticoagulant d'action directe : hémorragies graves*, La Revue Prescrire, 2023
72. **Ray Wayne A. ; Chung Cecilia P. ; Stein C. Michael ; Smalley Walter ; Zimmerman Eli ; Dupont William D. ; Hung Adriana M. ; Daugherty James R. ; Dickson Alyson ; Murray Katherine T.**, *Serious Bleeding in Patients With Atrial Fibrillation Using Diltiazem With Apixaban or Rivaroxaban*, JAMA, 2024, <https://doi.org/10.1001/jama.2024.3867> | <https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/>

- 2817546|<https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2817546>
73. **Dynamed**, *Hypertension Medication Selection and Management>Initial Drug Choices (Without Comorbidities)>Angiotensin-Converting Enzyme (ACE) Inhibitors>Efficacy (ACE Inhibitors)*, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/hypertension-medication-selection-and-management#EFFICACY_ACE_INHIBITORS (geraadpleegd op 2024-06-03)
 74. **BMJ Best Practice**, *Non-ST-elevation myocardial infarction>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000113/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
 75. **BMJ Best Practice**, *ST-elevation myocardial infarction>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000103/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-03)
 76. **Byrne Robert A ; Rossello Xavier ; Coughlan J J ; Barbato Emanuele ; Berry Colin ; Chieffo Alaide ; Claeys Marc J ; Dan Gheorghe-Andrei ; Dweck Marc R ; Galbraith Mary ; Gilard Martine ; Hinterbuchner Lynne ; Jankowska Ewa A ; Jüni Peter ; Kimura Takeshi ; Kunadian Vijay ; Leosdottir Margret ; Lorusso Roberto ; Pedretti Roberto F E ; Rigopoulos Angelos G ; Rubini Gimenez Maria ; Thiele Holger ; Vranckx Pascal ; Wassmann Sven ; Wenger Nanette Kass ; Ibanez Borja**, *2023 ESC Guidelines for the management of acute coronary syndromes.*, Eur Heart J, 2023, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/37622654>
 77. **BMJ Best Practice**, *Chronic kidney disease>Management>Treatment algorithm*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/84/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2025-01-02)
 78. **Dynamed**, *Migraine Prophylaxis in Adults>Prescription Medications>Antihypertensive Medications>Angiotensin-Converting Enzyme (ACE) Inhibitors and Angiotensin Receptor Blockers (ARBs)*, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/migraine-prophylaxis-in-adults#ANGIOTENSIN_CONVERTING_ENZYME_ACE_INHIBITORS (geraadpleegd op 2024-06-03)
 79. **Echt D S ; Liebson P R ; Mitchell L B ; Peters R W ; Obias-Manno D ; Barker A H ; Arensberg D ; Baker A ; Friedman L ; Greene H L**, *Mortality and morbidity in patients receiving encainide, flecainide, or placebo. The Cardiac Arrhythmia Suppression Trial.*, N Engl J Med, 1991, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1900101>
 80. **Teo Koon K.**, *Effects of Prophylactic Antiarrhythmic Drug Therapy in Acute Myocardial Infarction*, JAMA, 1993
 81. **Dynamed**, *Rate Control in Atrial Fibrillation>Long-term Pharmacologic Rate Control>Cardiac Glycosides (Digoxin, Digitoxin)*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/rate-control-in-atrial-fibrillation#DIG> (geraadpleegd op 2024-11-23)
 82. **Dynamed**, *Rhythm Control in Atrial Fibrillation>Long-Term Antiarrhythmic Drugs for Rhythm Control (Maintenance Therapy)>Amiodarone*, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/rhythm-control-in-atrial-fibrillation#TOPIC_ZWX_RMG_B3B (geraadpleegd op 2024-11-23)
 83. **Kirchhof P ; Camm A. J. ; Goette A. ; Brandes A. ; Eckardt L. ; Elvan A. ; Fetsch T. ; van Gelder I. C. ; Haase D. ; Haegeli L. M. ; Hamann F. ; Heidbuchel H. ; Hindricks G. ; Kautzner J. ; Kuck K. H. ; Mont L. ; Ng G. A. ; Rekosz J. ; Schoen N. ; Schotten U. ; Suling A. ; Taggeselle J. ; Themistoclakis S. ; Vettorazzi E. ; Vardas P. ; Wegscheider K. ; Willems S. ; Crijns Hgjm ; Breithardt G. ; East-Afnet Trial Investigators**, *Early Rhythm-Control Therapy in Patients with Atrial Fibrillation*, N Engl J Med, 2020, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/32865375>|<https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa2019422?articleTools=true>
 84. **BMJ Best Practice**, *Atrial flutter>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000224/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-04)
 85. **Dynamed**, *Cardiac Bypass Tracts>Overview*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/cardiac-bypass-tracts#GUID-7AD1C0E1-22A3-4FFB-9A5F-802D66E76742> (geraadpleegd op 2024-06-04)
 86. **Dynamed**, *Supraventricular Tachycardia (SVT)>Overview and Recommendations>Management>Chronic Management*, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/supraventricular-tachycardia-svt#CHRONIC_MANAGEMENT_RECOMMENDATIONS (geraadpleegd op 2024-11-23)
 87. **Dynamed**, *Premature Atrial Contractions (PACs)>Management*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/premature-atrial-contractions-pacs#GUID-D8B9B7A7-3BC0-4FF7-902F-914F91966A26> (geraadpleegd op 2024-06-04)
 88. **Dynamed**, *Ventricular Arrhythmias>Management>Emergency management of hemodynamically unstable ventricular tachycardia, incessant ventricular tachycardia, and electrical storm*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/ventricular-arrhythmias#GUID-7AD1C0E1-22A3-4FFB-9A5F-802D66E76742>

- com.gateway2.cdhlh.be/condition/ventricular-arrhythmias#EMERGENCY_MANAGEMENT (geraadpleegd op 2024-06-04)
89. **Dynamed**, *Premature Ventricular Contractions (PVCs)>Management>Management Overview*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/premature-ventricular-contractions-pvcs#GUID-B72F14DA-14FC-4E43-89DD-7F1AEFC6B3A3> (geraadpleegd op 2024-06-04)
 90. **Dynamed**, *Atropine sulfate>Dosing/Administration>Adult Dosing*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/drug-monograph/atropine-sulfate> (geraadpleegd op 2024-06-04)
 91. **Dynamed**, *Palliative Care Issues in the Intensive Care Unit in Adults>Management of Specific Symptoms>Death Rattle*, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/management/palliative-care-issues-in-the-intensive-care-unit-in-adults#TOPIC_CVS_NVP_JGB (geraadpleegd op 2024-06-04)
 92. **BMJ Best Practice**, *Assessment of hypotension>Diagnosis*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/1196/diagnosis-approach> (geraadpleegd op 2024-06-10)
 93. **BMJ Best Practice**, *Cardiac arrest>Management>Approach*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/283/management-approach> (geraadpleegd op 2023-11-25)
 94. **BMJ Best Practice**, *Anaphylaxis>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/3000099/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-24)
 95. **BMJ Best Practice**, *Orthostatic hypotension>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/972/management-approach> (geraadpleegd op 2024-06-10)
 96. **Prescrire Redaction**, *Médicaments de l'hypotension artérielle: risques disproportionnés pour l'étiléfrine et l'heptaminol*, La Revue Prescrire, 2015
 97. **BMJ Best Practice**, *Peripheral arterial disease>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/431/management-approach> (geraadpleegd op 2024-06-10)
 98. **Lane R. ; Harwood A. ; Watson L. ; Leng G. C.**, *Exercise for intermittent claudication*, Cochrane Database Syst Rev, 2017, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29278423>
 99. **Broderick C. ; Forster R. ; Abdel-Hadi M. ; Salhiyyah K.**, *Pentoxifylline for intermittent claudication*, Cochrane Database Syst Rev, 2020, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/33063850>
 100. **Dynamed**, *Venous Insufficiency>Management>Medications>Nonprescription Venoactive Medications for Venous Disease*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/venous-insufficiency#GUID-6821AFD7-FF0B-4336-B8D0-79DC63E91FDB> (geraadpleegd op 2024-06-10)
 101. **Martinez-Zapata Maria José ; Vernooij Robin Wm ; Simancas-Racines Daniel ; Uriona Tuma Sonia Maria ; Stein Airton T ; Moreno Carriles Rosa Maria M ; Vargas Emilio ; Bonfill Cosp Xavier**, *Phlebotonics for venous insufficiency (review)*, Cochrane Database Syst Rev, 2020, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/33141449>
 102. **BMJ Best Practice**, *Chronic venous insufficiency>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/507/management-approach> (geraadpleegd op 2024-06-18)
 103. **Dynamed**, *Venous Ulcer>Management>Medications*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/venous-ulcer#MEDICATIONS> (geraadpleegd op 2024-11-29)
 104. **Dynamed**, *Venous Insufficiency>Overview and Recommendations>Management*, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/venous-insufficiency#MANAGEMENT_RECOMMENDATIONS (geraadpleegd op 2024-06-10)
 105. **Dynamed**, *Hemorrhoids>Management>Medications for Symptomatic Hemorrhoids>Oral Medications and Dietary Supplements*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/hemorrhoids#MEDICATIONS> (geraadpleegd op 2024-11-29)
 106. **Prescrire Redaction**, *Hémorroïdes: Premiers Choix Prescrire (actualisation septembre 2020)*, La Revue Prescrire, 2020
 107. **BMJ Best Practice**, *Varicose veins>Management*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/630/treatment-algorithm> (geraadpleegd op 2024-06-10)
 108. **Rédaction Prescrire**, *Sclerosants pour varices: thromboembolies et troubles du rythme cardiaque*, La Revue Prescrire, 2023
 109. **BMJ Best Practice**, *Hypercholesterolaemia>Management*,

- <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/170/management-approach> (geraadpleegd op 2024-06-14)
110. **BMJ Best Practice**, *Hypercholesterolaemia>Resources*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/170/evidence> (geraadpleegd op 2024-06-10)
111. **Dynamed**, *Hypercholesterolemia>Management>Medications>Ezetimibe*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/hypercholesterolemia#EZETIMIBE> (geraadpleegd op 2024-11-29)
112. **Dynamed**, *Fibric Acid Derivatives>Efficacy*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/drug-review/fibric-acid-derivatives#GUID-E894D47D-A5BE-4CEB-B59B-154D8FF8100C> (geraadpleegd op 2024-11-29)
113. **Jun Min ; Foote Celine ; Lv Jicheng ; Neal Bruce ; Patel Anushka ; Nicholls Stephen J ; Grobbee Diederick E ; Cass Alan ; Chalmers John ; Perkovic Vlado**, *Effects of fibrates on cardiovascular outcomes: a systematic review and meta-analysis.*, Lancet, 2010, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20462635>
114. **Dynamed**, *Hypercholesterolemia>Management>Medications>Bile Acid-Binding Resins*, https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/hypercholesterolemia#BILE_ACID_BINDING_RESINS (geraadpleegd op 2024-11-29)
115. **Dynamed**, *Hypercholesterolemia>Management>Medications>Niacin*, <https://www-dynamed-com.gateway2.cdhlh.be/condition/hypercholesterolemia#NIACIN> (geraadpleegd op 2024-11-29)
116. **BMJ Best Practice**, *Hypercholesterolaemia>Management>Emerging*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/170/emergingtxs> (geraadpleegd op 2024-11-29)
117. **Ray K. K. ; Bays H. E. ; Catapano A. L. ; Lalwani N. D. ; Bloedon L. T. ; Sterling L. R. ; Robinson P. L. ; Ballantyne C. M. ; Clear Harmony Trial**, *Safety and Efficacy of Bempedoic Acid to Reduce LDL Cholesterol*, N Engl J Med, 2019, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/30865796>
118. **Nissen Steven E. ; Lincoff A. Michael ; Brennan Danielle ; Ray Kausik K. ; Mason Denise ; Kastelein John J.P. ; Thompson Paul D. ; Libby Peter ; Cho Leslie ; Plutzky Jorge ; Bays Harold E. ; Moriarty Patrick M. ; Menon Venu ; Grobbee Diederick E. ; Louie Michael J. ; Chen Chien-Feng ; Li Na ; Bloedon LeAnne ; Robinson Paula ; Horner Maggie ; Sasiela William J. ; McCluskey Jackie ; Davey Deborah ; Fajardo-Campos Pedro ; Petrovic Predrag ; Fedacko Jan ; Zmuda Witold ; Lukyanov Yuri ; Nicholls Stephen J.**, *Bempedoic Acid and Cardiovascular Outcomes in Statin-Intolerant Patients*, N Engl J Med, 2023, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2215024>
119. **BMJ Best Practice**, *Hypercholesterolaemia>Prevention*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/170/prevention> (geraadpleegd op 2024-06-14)
120. **Reith Christina**, *Effects of statin therapy on diagnoses of new-onset diabetes and worsening glycaemia in large-scale randomised blinded statin trials: an individual participant data meta-analysis.*, Lancet Diabetes Endocrinol, 2024, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/38554713>
121. **Mach François ; Baigent Colin ; Catapano Alberico L ; Koskinas Konstantinos C ; Casula Manuela ; Badimon Lina ; Chapman M John ; De Backer Guy G ; Delgado Victoria ; Ference Brian A ; Graham Ian M ; Halliday Alison ; Landmesser Ulf ; Mihaylova Borislava ; Pedersen Terje R ; Riccardi Gabriele ; Richter Dimitrios J ; Sabatine Marc S ; Taskinen Marja-Riitta ; Tokgozoglu Lale ; Wiklund Olov**, *2019 ESC/EAS Guidelines for the management of dyslipidaemias: lipid modification to reduce cardiovascular risk.*, Eur Heart J, 2020, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/31504418>
122. **BMJ Best Practice**, *Hypertriglyceridaemia>Management>Approach*, <https://bestpractice.bmj.com/topics/en-gb/146/management-approach> (geraadpleegd op 2024-11-29)
123. **Nissen S. E. ; Stroes E. ; Dent-Acosta R. E. ; Rosenson R. S. ; Lehman S. J. ; Sattar N. ; Preiss D. ; Bruckert E. ; Ceska R. ; Lepor N. ; Ballantyne C. M. ; Gouni-Berthold I. ; Elliott M. ; Brennan D. M. ; Wasserman S. M. ; Somaratne R. ; Scott R. ; Stein E. A. ; Gauss- Investigators**, *Efficacy and Tolerability of Evolocumab vs Ezetimibe in Patients With Muscle-Related Statin Intolerance: The GAUSS-3 Randomized Clinical Trial*, JAMA, 2016, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27039291>
124. **Joseph Philip ; Roshandel Gholamreza ; Gao Peggy ; Pais Prem ; Lonn Eva ; Xavier Denis ; Avezum Alvaro ; Zhu Jun ; Liu Lisheng ; Sliwa Karen ; Gamra Habib ; Bangdiwala Shrikant I. ; Teo Koon ; Diaz Rafael ; Dans Antonio ; Lopez-Jaramillo Patricio ; Prabhakaran Dorairaj ; Castellano Jose Maria ; Fuster Valentin ; Rodgers Anthony ; Huffman Mark D. ; Bosch Jackie ; Dagenais Gilles R. ; Malekzadeh Reza ; Yusuf Salim**

- Fixed-dose combination therapies with and without aspirin for primary prevention of cardiovascular disease: an individual participant data meta-analysis*, The Lancet, 2021, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)01827-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)01827-4)
125. **Castellano Jose M. ; Pocock Stuart J. ; Bhatt Deepak L. ; Quesada Antonio J. ; Owen Ruth ; Fernandez-Ortiz Antonio ; Sanchez Pedro L. ; Marin Ortuño Francisco ; Vazquez Rodriguez Jose M. ; Domingo-Fernández Alexandra ; Lozano Iñigo ; Roncaglioni Maria C. ; Baviera Marta ; Foresta Andreana ; Ojeda-Fernandez Luisa ; Colivicchi Furio ; Di Fusco Stefania A. ; Doehner Wolfram ; Meyer Antje ; Schiele François ; Ecarnot Fiona ; Linhart Aleš ; Lubanda Jean-Claude ; Barczi Gyorgy ; Merkely Bela ; Ponikowski Piotr ; Kasprzak Marta ; Fernandez Alvira Juan M. ; Andres Vicente ; Bueno Hector ; Collier Timothy ; Van de Werf Frans ; Perel Pablo ; Rodriguez-Manero Moises ; Alonso Garcia Angeles ; Proietti Marco ; Schoos Mikkel M. ; Simon Tabassome ; Fernandez Ferro Jose ; Lopez Nicolas ; Beghi Ettore ; Bejot Yannick ; Vivas David ; Cordero Alberto ; Ibañez Borja ; Fuster Valentin**, *Polypill Strategy in Secondary Cardiovascular Prevention*, N Engl J Med, 2022, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2208275>|<https://www.nejm.org/doi/pdf/10.1056/NEJMoa2208275?articleTools=true>
126. **The Medical Letter**, *Mavacamten (Camzyos) for Obstructive Hypertrophic Cardiomyopathy*, The Medical Letter on Drugs and Therapeutics, 2022
127. **Rédaction Prescrire**, *Mavacamten (Camzyos) et cardiomyopathie hypertrophique*, La Revue Prescrire, 2024